

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՆԱԲ

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ԱՇԽԵՍՍՈՒՄԵՆՈՅ

ՏՐՊԵՆ ԵՍՏՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՏԵԱՆՈՅ

Բ. ՏՊԵՐՏՈՒԹՅԱՆ

ՁՄԻՐՈՒԹՅԱՆ

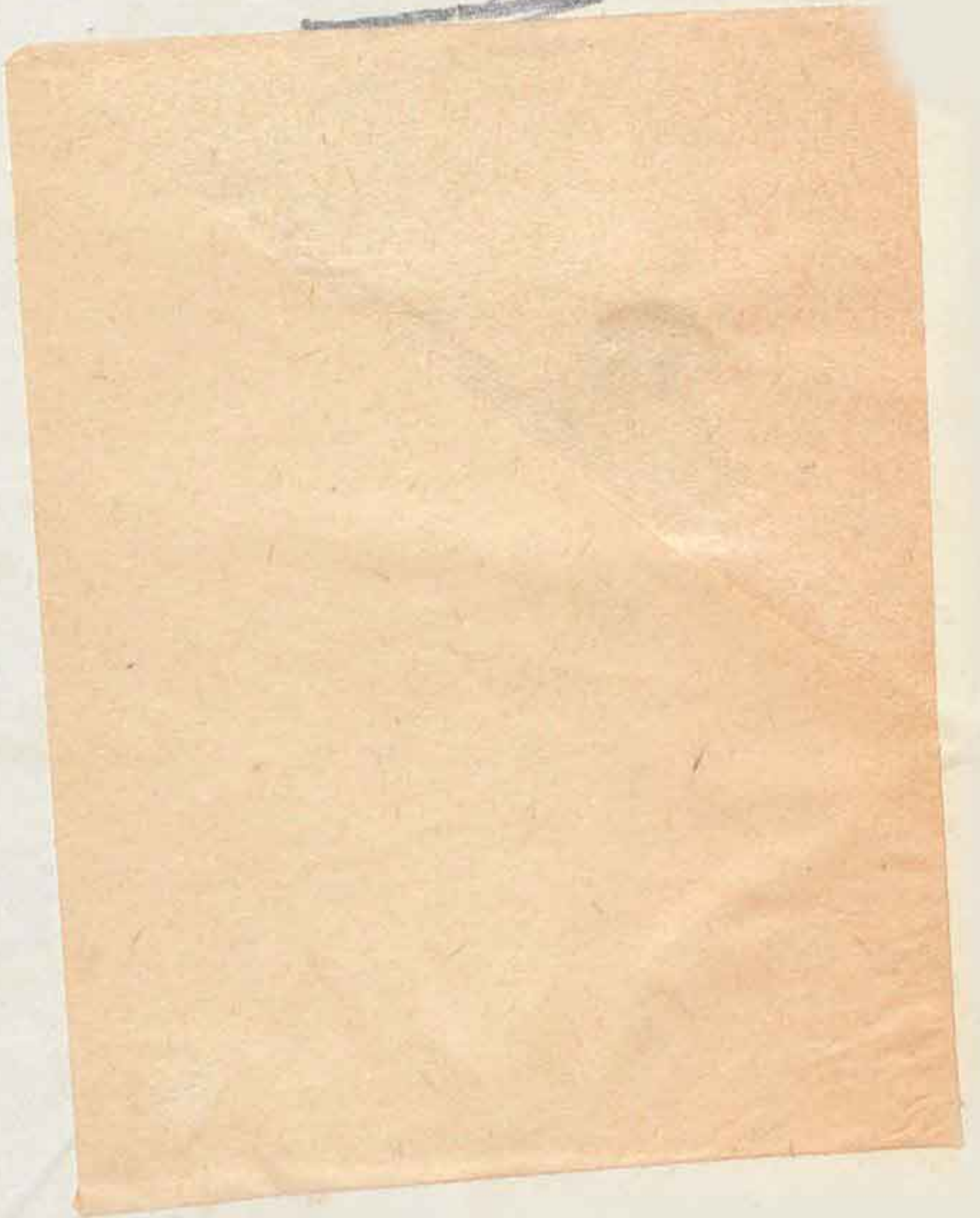
ՑՊԵՐՏՈՒԹՅԱՆ ԲԵՏԵԱՆՈՅ

1869

4568

~~W. J. B. & Co.~~

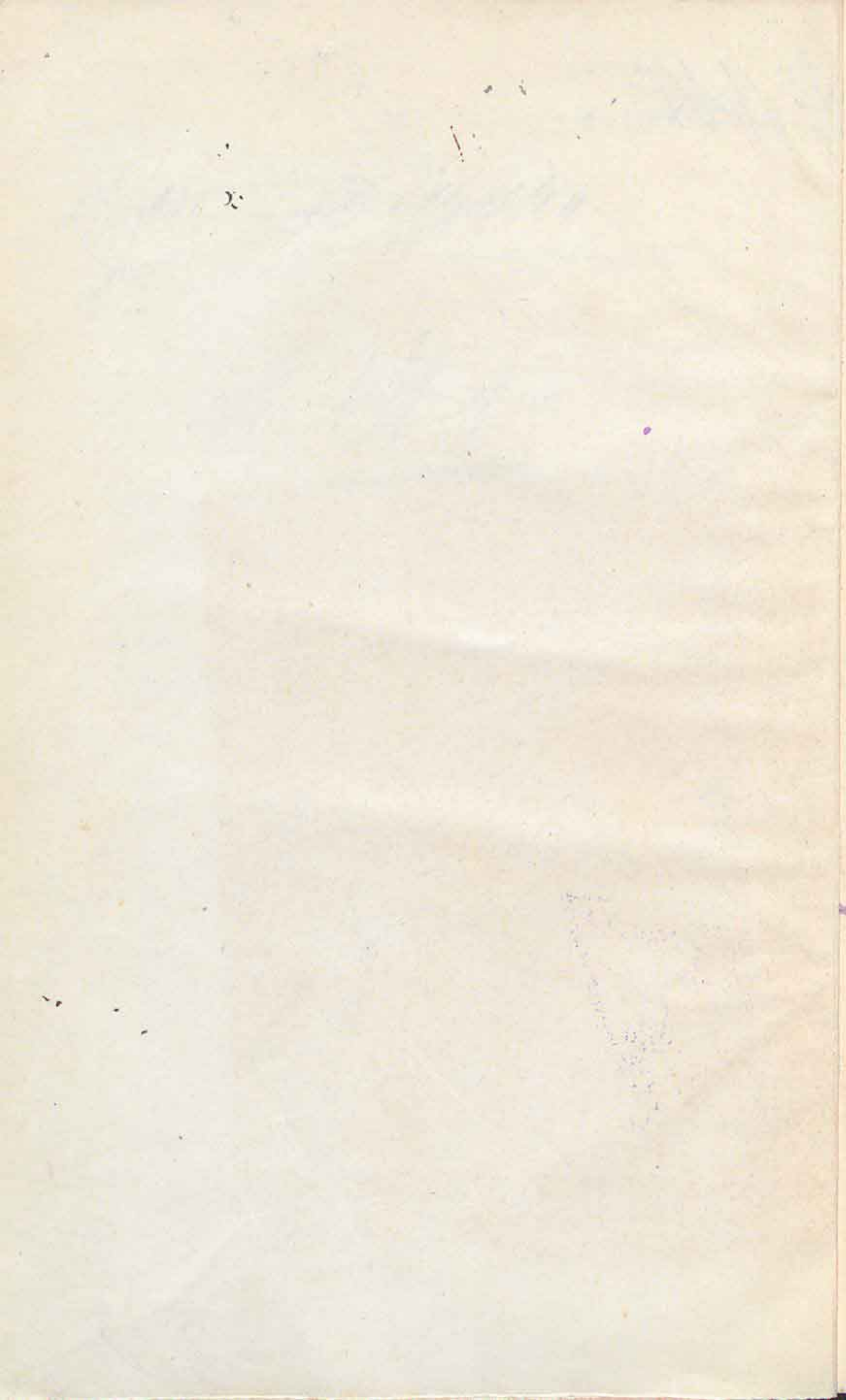
~~641~~

~~No 1667~~

2728

041. 7. 11. 11.

№ 1667

2728

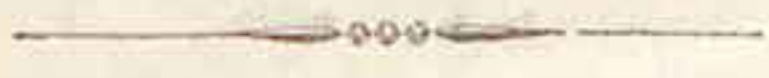
ԸՆԹԵՐՅԱՐԱՆ

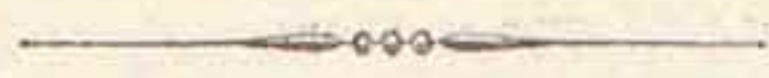
ԱՇԽԱՏԱԽԻՐԵԱՅ

ՏԻԳՐԱՆ ՅԱՐԱՌԹԻՒՆ ՏԷՏԷԱՆ

4568

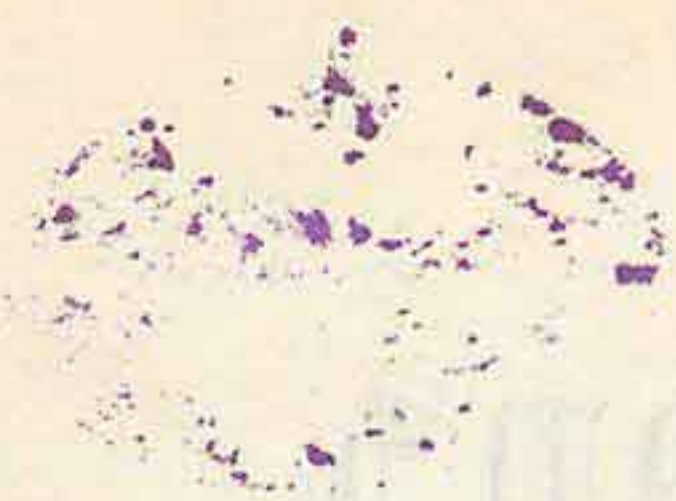
ԵՐԿՐՈՐԻ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԱՐՔԵՐԱԸ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԱՆ

1868

1890

...

...

...

...

...

...

1890

ՅԱԳՓԿՍԻ ԿՅՈՒՄՆԱՆ ԵՄ
 ՅԱԳՓԿՍԻ ԿՅՈՒՄՆԱՆ ԵՄ
 60 հիւրանոց

Ազգային վարժարաններու մէջ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻՍ
 գտած չա. ընդունելու թիւնք քաջանկերեց զիս անոր եր-
 կրորդ տպագրութիւնք առելի մեծ խնամքով 'ի լոյս ըն-
 ծայել է. քանի մը կարեւոր փոփոխութիւններ եւս ը-
 նել ըստ խնդրոյ դատաւորաց :

Ընթերցարանիս շեզուն ջանացի առելի պարզել , որ-
 պէս զի առայք կարդացածնին դիւրաւ հասկընալով՝ շու-
 տով վարժութիւն ընթերցանութեան :

Ատիկանաւարար առելի փոքր տատերու սովորեցընե-
 լու համար՝ իւրաքանչիւր մասը իրարմէ տարբեր մե-
 ծութեամբ գրելով տպագրել տուի :

Ընթերցարանս դարձեալ պատկերացարդ տպել ար-
 ժան համարեցի . քանզի պատկերները ընթերցանութիւ-
 նք զուարեանլի ընելէ զատ՝ ուսումնք կը դիւրացընեն,
 եւ պատմութիւնները առելի աղէկ է. առելի շուտ կը
 տպաւորեն առայց մտքին մէջ : Այս նպատակաւ, առա-
 ջին տպագրութեան պատկերներէն առելի փոքր է. ա-
 ռելի ընտիր պատկերներ բերել տուի յատկապէս :

Վերջապէս այս տպագրութիւնք թէեւ առելի ըն-
 դարձակ եղաւ, բայց առելի դիւրագիծ ընելու աշ-
 խատեցայ :

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԼԱՆ

Թո՛ղչ տուք մանկաւոցդ եւ մի արգելուք զդոսս զաչ առ իս ,
զի սչդսխակացդ է արքայոթիսնն երկնից: (Մատթ. ԺԹ. 14):

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

Մ Ա Ս Ն Ա Ռ Ա Զ Ի Ն

Գ Ա Ս Ա Ռ Ա Զ Ի Ն

Մարդս ինչպէս կը թնի :

Ամենքնիս ալ աշխարհք եկած ա-
տեննիս տղէտ կը ծնինք . ոչ խօսիլ դի-
տենք , ոչ կարդալ և ոչ գրել :

Ի՛նչ պիտի ըլլայինք արդեօք թէ որ
այնպէս մեծնայինք , և մեր ծնողքը ու
վարժապետները մեզ բան չսորվեցընէին :

Մշուշտ անբանի պէս պիտի մնայինք
և այն վայրենի ազգերուն պիտի նմանե-
ինք , որոնք կարդալ ու գրել չեն գիտեր
և անասունի պէս կ'ապրին :

Մեր ծնողքը զմեզ կը խնամեն , կը
մեծցընեն , և սկզբնական կըթուլիւն-
ներ կու տան . բայց կարդալ գրելը և
գիտութիւնները դպրատան մէջ կը սոր-
վինք :

Դպրատան էջնայոց նպատակը :

Դպրատունը կարդալու, գրելու, բան սորվելու, միտքերն իս լուսաւորելու, բարքերն իս ուղղելու, և հաւատոյ ճշմարիտ սկզբունքը սորվելու տեղ մ'է :

Փոքր տղայք բան չեն գիտեր, անոր համար իրենց ծնողքը զիրենք դպրոց կը դրկեն, որ կարդալ ու գրել սորվին, ուսման և գիտութեան պարապին, աղէկ կրթութիւններ ստանան, և լաւ ճանչնան թէ որոնք են մարդուս առ Մատուած, առ ընկերն և առ անձն ունեցած պարտքերը :

Խոհեմ տղան յօժարութեամբ դպրոց կ'երթայ, ծնողաց և վարժապետին հնազանդ կ'ըլլայ, անոնց խրատները մտիկ կ'ընէ, առած դասերը աղէկ կը սորվի, և իր ատենը ամենեին պարապ չանցընէր :

Իւր պարտքերը աղէկ կատարող տղան իւր ծնողաց և վարժապետին սիրելի կ'ըլլայ, շուտով ամեն բան կը սորվի և խելացի ու կրթեալ կ'ըլլայ :

ԳԼՍ Գ.

Գիողիմէոսի աշակերտութիւնը:

Գիողիմէոս փիլիսոփայան Անտիստենէոս փիլիսոփայէն դաս առած ատենը՝ իր ընկերակիցները այնչափ ծոյլ էին և ուսմունք սորվելու այնչափ սէր չունէին, որ Անտիստենէոս օր մը զամենքն ալ վարնատեց, և չուզեց մէկ մ'ալ անոնց դաս տալ:

Եւ այց Գիողիմէոս որ դիտութիւն սորվելու մեծ իղձ մը ունէր, անոր յանդիմանութիւնները և սպառնալիքը բանի տեղ չդնելով, քովէն չէր զատուեր, այնչափ որ Անտիստենէոս օր մը բարկանալով, զան աղէկ մը ծեծեց:

Եւ այց Գիողիմէոս առանց վհատելու և նեղանալու՝ այսպէս պատասխանեց անոր. « Ա՛րչափ կ'ուզեա՛ ծեծէ՛, պիտի չկրնաս գտնել այնպիսի խիստ դաւադան մը, որ զեա քեզմէ զատէ »:

Անտիստենէոս այս խօսքը լսելով, հասկըցաւ որ Գիողիմէոս բան սորվելու հաստատ միտք ունի, և օր մը խիստ դի-

տուն մարդ մը պիտի ըլլայ, իւր քովը
ընդունեց զան, և սիրով խմաստութիւն
սորվեցուց անոր :

ԴԱՍ Դ.

Ուսման սորվելու ժամանակը :

Տղայութեան մէջ կրնանք ամեն ուսում և գիտութիւն սորվել. երբ մեծնանք, ուրիշ գործեր կամ զբաղմունքներ կ'ունենանք, և ժամանակ չենք ունենար բան սորվելու :

Տղայութեան մէջ ամեն բան դիւրաւ և շուտ կը սորվենք. եթէ այս հասակիս մէջ ուսմանց հետեինք, մտքերնիս կը լուսաւորի, կ'ընդարձակուի և գիտուն կ'ըլլանք :

Եւ այց թէ որ մեր ժամանակին յարգը չգիտնանք, և տղայական անօգուտ խաղերու հետեւելով, դպրոցին մէջ մեր ուսման ժամերը շատախօսութեամբ և պարսպ տեղը վատնենք, մեծցած ժամանակնիս տգէտ և անպիտան մարդիկ կ'ըլլանք և ամենուն ծաղրելի :

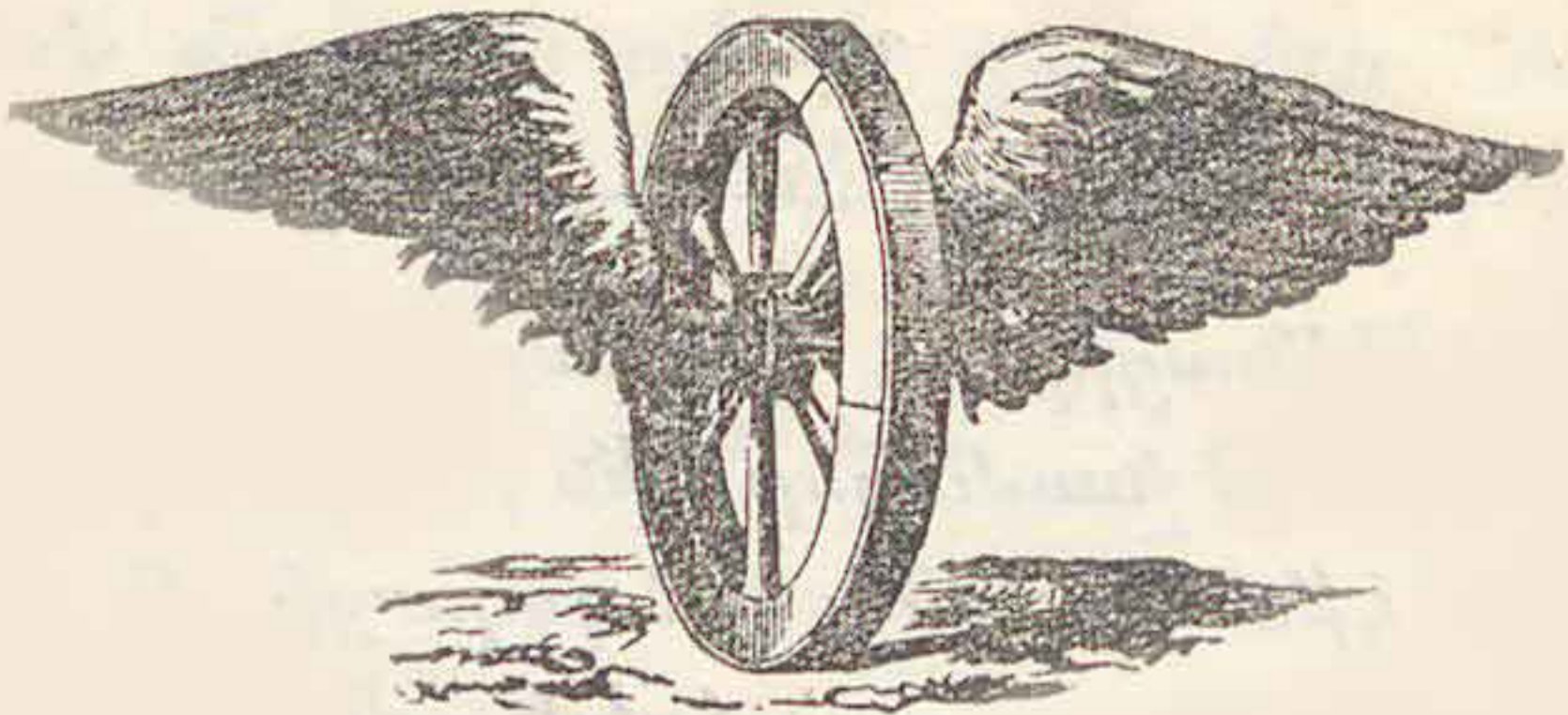
ԴԱՍ Ե.

Ե-կղերտի աների-զո-մի-նը

Աթենացիք ու Մեգարացիք իրարու այնպէս թշամացեր էին, որ արգելք դրեր էին որ եթէ Մեգարացի մը Աթենք քաղաքը ոտք կոխէ՝ մահապարտ համարուի:

Աւկղիտէս անունով Մեգարացի մը այս արգելքէն ետև՝ Սոկրատ փիլիսոփայէն դիտութիւն սորվելու համար չեկրնալով յայտնի Աթենքի մէջ կենալ, կնոջ հազուատ հազած և դուխը քօղով ծածկած՝ իրիկուան դէմ Մեգարայէն կ'ենէր, քալելով մինչև Աթենք կուգար և Սոկրատէն դաս առնելէն ետև՝ առաւօտեան դէմ վերստին իւր քաղաքը կը դառնար:

Այս կերպով շարունակելով և իւր կեանքը վտանգի մէջ դնելով, Աւկղիտէս երեւելի փիլիսոփայ մը եղաւ:

ԴԱՍ 2.

Ժամանակ, աշխատութիւն :

Ժամանակը թեւաւոր անխի կը նմանի, որ շարունակ դառնալով կը թռչի կ'երթայ :

Կորսուած ժամանակը վերատին ձեռք չանցնիր, ուստի և ետքէն զղջայն ալ օգուտ չըներ :

Մնործ կենալով աւելի շատ կը ձանձրանանք քան թէ աշխատելով :

Մյսօրուան ընել կրցած դործդ բնաւ վաղուան մի թողուր :

Ժամանակը դրամի կը նմանի. փուճ տեղը մի վատներ զայն որ ետքը չզղջաս :

Ինքզինքդ աշխատութեան վարժեցուր, աշխատէ միշտ ու Մատուած կ'օգնէ քեզի :

Պմանք չեն աշխատիր և կ'ըսպասեն
որ բաղդը իրենց ժպտի . այնպիսիները
անօթի կը մնան :

Մշխատութեան առջև դժուար բան
չկայ ամենեին :

ԴԱՍ Ե.

Ժամանակին յարգը :

Մէքրէտ թագաւորը, որ ըրած էրեւելի գործերովը Մեծն Մէքրէտ կոչուեցաւ, իւր ստացած փառքին մէկ մասը իւր ժամանակը աղէկ գործածելուն կը պարտաւորի :

Մէքրէտ ուզեց օրուան քսան և չորս ժամերը զանազան մասերու բաժնել, որպէս զի իւր ամեն մէկ զբաղման, հանդրատութեան, կերակրոյ և քնոյ համար զանազան ժամեր որոշէ :

Սակայն որովհետև իւր ժամանակը ղեռ ժամացոյցները հնարուած չէին, մեծ դժուարութիւն կը կրէր իւր փափաքը 'ի գործ դնելու :

Օդը պարզ եղած օրերը արևուն քնթացքէն դիւրին էր իւր ատենը վեր 'ի

վերոյ որոշել, բայց զիշերները և արևը
ամպով պատած օրերը անկարելի էր գիտ-
նալ թէ ժամը քանի է :

ԴԱՍ Ը.

Ուտի երկար մտածելէ և զանազան
փորձեր ընելէ ետև՝ հրաճայեց որ հա-
ւասար հաստութեամբ և երկայնու-
թեամբ այնպիսի մոմեր թափեն, որոնց
վեցը հատը հետոհետէ վառելով մէկ
օր դիմանան :

Այս կերպով յաջողեցաւ օրուան
քսան ու չորս ժամերը վեց մասի բաժնե-
լով՝ իւր ամեն օրուան գործերուն համար
զանազան ժամեր որոշել :

Ամեն մէկ մոմը չորս ժամ կը վառէր,
և տասներկու բաժանում ունէր, և ա-
մեն մէկ բաժանումը քսան վայրկեան կը
նշանակէր :

Այս մոմերը պալատին դրան վրայ
դրուած լապտերի մէջ կը վառէին, և
երբ մոմին մէկը հատնէր, կու գային
կ'իմացընէին իրեն :

ԳԼՍ Թ.

Աշխատութեան պատուը :

Ասկէ գրեթէ երկու հարիւր տարի առաջ Ռուսաց ազգը դեռ բարբարոսութեան և անկրթութեան մէջ կը գրտնուէր :

Մեծն Պետրոս Ռուսիոյ թագաւորը Աւրուսիոյ արուեստները իւր երկրին մէջ մտցընելու և իւր ժողովուրդը քաղաքակրթելու համար ամեն աշխատութիւն յանձն առաւ :

Իւր գահը և արքունիքը թողուց, Հոլանտա գնաց, և երկու տարի օգտակար արուեստներ սորվելու պարապեցաւ :

Այս արուեստներուն մէջ ամենէն երևելին է նաև շինելու արուեստը . թագաւորը գործաւորի զգեստ հագած՝ սղոց, մուրճ և կարկին կը գործածէր և նաև շինողներուն հետ հաւասար կ'աշխատէր :

ԳԼՍ Ժ.

Գործաւորները իրենց մէջ թագաւոր մը տեսնելով, ՚ի սկզբան կը շուա-

րէին , բայց քիչ քիչ սովորելով սկսան
անոր հետ ընտանենալ :

Մեծն Պետրոս իւր ձեռքը վաթսու
թնդանօթով նաւ մը շինեց :

Երկաթ ձուլելու արուեստն ալ սոր-
ված ըլլալով , իւր երկիրը դառնալէն քա-
նի մը օր առաջ՝ երկաթի ձողեր ձուլեց
և իւր նշանը անոնց վրայ դրոշմեց :

Այս երկաթեայ ձողերը իրենց բուն
արժէքովը ձուլարանին տիրոջը ծախեց ,
և անոնց ստակովը մուճակներ գնեց , դո-
րոնք հագնելով կ'ըսէր . « Ահա այս մու-
ճակները իմ ճակտիս քրտինքովը շա-
հեցայ » :

ԴԱՍ ԺԱ.

Չանսպան ազգաց բոլրեւէլս — առջորտ — Նի — ննէր :

Քաղաքակրթեայ ազգերը զերար բա-
րեւելու համար դիտարկնին կը բանան ,
դուխնին ու բոլոր անձերնին քիչ մը կը
ծռեն , իրարու աջ ձեռքը կը բռնեն և
կը թոթվեն :

Չինացիք բարև տալու ատեն կերպ

կերպ շարժումներ կ'ընեն և կը կտրր-
տուին . երկու ձեռքերնին կուրճքերնուն
վրայ կը տանին և գլուխնին կը ծռեն :

Երկու բարեկամներ երբ երկար ատե-
նէ 'ի վեր զերար տեսած չեն, իրարու
հանդիպած ժամանակնին՝ ծնկան վրայ
կու դան, գլուխնին մինչև գետինը կը
ծռեն, և այսպէս երկու երեք անգամ կը
կրկնեն :

Ճարոնցիք բարեւելու համար իրենց
մուճակներէն մէկը ոտքէն կը հանեն :

Փիլիպեան կղզիներուն բնակիչները
իրենց բարեկամը տեսած ատեննին մէկ
կամ երկու ձեռքերնին մէկէն երեսնուն
վրայ կը տանին, և մէկ ոտքերնին վեր
կը վերցընեն. եթէ մէկը պատուել ու-
ղեն, անոր ձեռքը կամ ոտքը կը բռնեն
և իրենց երեսին կը քսեն :

Հնդկաստանցիք իրարու մօրուքը բրո-
սելով զերար կը բարեւեն :

Մսիայի հարաւային կղզիներուն մե-
ծագոյն մասին մէջ և հիւսիսային բեւե-

ուին մօտ բնակող ազգերը քիթ քիթ
քսելով զերար կը բարեեն :

Մյանիս ըսուած ազգը բարե տուած
մարդուն ահանջը կը փչէ :

Մփրիկէի Սօքօթօրա կղզիին բնա-
կիչները իրարու ուար համբուրելով կը
բարեեն :

Հօրն կղզիներուն բնակիչները բարե-
ւելու համար փորերնուն վրայ գետինը
կը փրուին կը պառկին :

ԴԵՍ ԺԲ .

Մարտի 1-ին Տարր ըլլալու համար ինչ պէտք է ստիչել :

Դպրատան մէջ սորվելու բաներնիս
միայն կարգալ, գրել, գիտութիւններ
և լեզուներ սորվելը չէ, այլ պէտք է սոր-
վիլ նաև թէ որո՞նք են մարդուս առ Մս-
տուած, առ ընկերն և առ անձն ունե-
ցած պարտքերը :

Քանզի ուսմունքը և գիտութիւնները
մեր միտքը միայն կը լուսաւորեն, այլ
մենք պէտք ենք անոնց հետ սորվիլ նաև
մեր բարքն ալ ուղղել, բարին ու չարն

ճանչնալ մոլութիւններէ ետ կենալ, և
առաքինութեանց ետէք ըլլալ :

Պէտք ենք սորվել թէ ինչպէս պիտի
ապրինք աշխարհիս մէջ, ինչպէս պիտի
վարուինք ծնողաց, եղբարց, մեծերու,
ընկերներու և թշնամիներու հետ :

ԳԼՍ ԺԳ .

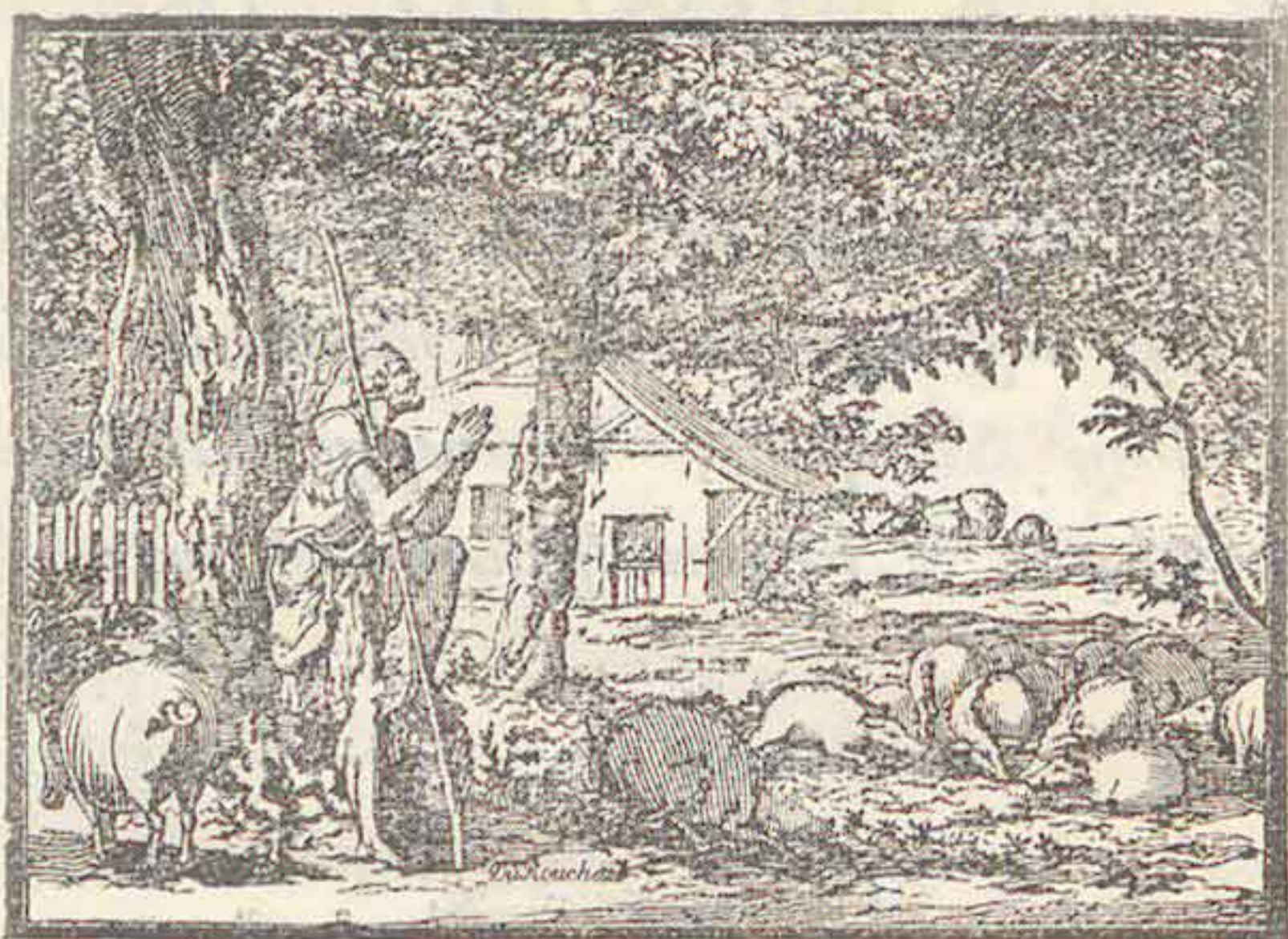
Մասնակ սոլան :

Մասնակ սոլան ուղերով իւր հայրե-
նիքէն հեռու ուրախ կեանք մը անցընել,
իւր ժառանգութեան բաժինը առաւ,
հեռու քաղաք մը դնաց, ու հոն այն-
պիսի անասակ կեանք մը վարեց որ բո-
լոր ունեցած ստակները փճացուց և խեղճ
մնաց :

Ուստի դնաց ուրիշ մարդու քով ծա-
ռայութեան մտաւ, ու յետին թշուա-
ռութեան մէջ անոր խոզերը կ'արածէր,
և այս դարշելի անասուններուն կերած
այծեղջիւրին ալ կարօտ կը մնար :

89-54

Այս խեղճութեան մէջ՝ իւր հօրը
 ծառաները միտքը բերաւ, որոնք հան-
 դիստ կեանք կը վարէին և բանի մը
 կարօտ չէին. ուստի նորէն հօրը տունը
 դարձաւ աղաչելով որ զինքը իբրև ծա-
 ռայ ընդունի :

Յիսուս այս առակը պատմեց ցուցը-
 նելու համար որ Աստուծոյ հեռացող
 տղան թշուառութեան մէջ կ'իյնայ :
 Քայց պէտք չէ յուսահատիլ. Աստուծո
 դարձի եկող մեղաւորին յանցանքը կը
 ներէ :

ԴԸՍ ԺԴ.

Արևիկի կերպարանագրութիւնն :

Հէմնթիտ զիւղը բնակող ազնուա-
կան մը իւր Խրլանտացի ծառային հետ
Ղոնտոն բնակող բարեկամի մը կենդանի
նապաստակ մը ընծայ կը զրկէ :

Գիւղը Ղոնտոնէն զրեթէ հինգ մղոն
հեռու ըլլալուն՝ ծառան կէս ճամբան
պանդոկ մը կը մտնէ, որ յողնութիւնը
անցընէ ու գաւաթ մը գարեջուր խմէ :

Քանի մը կատակասէր մարդիկ, ո-
րոնք նոյն պանդոկին մէջ կը խմէին,
Խրլանտացիին պարկին մէջ եղածը իմա-
նալով, և անոր կատակ մը ընել ուզե-
լով, զան խօսքի կը բռնեն, ու իրենցմէ
մէկը կ'երթայ նապաստակը պարկէն կը
հանէ և անոր տեղը կատու մը կը դնէ :

Խրլանտացիին գարեջուրը խմելէն ետև
պարկը կ'առնու և կը մեկնի : Արբ Ղոն-
տոն կը հասնի, ընծան բարեկամին կը
տանի . « Պարոն, կ'ըսէ անոր, տէրա-
ձեզ կենդանի նապաստակ մը զրկեց :

— Եստ աղէկ, կ'ըսէ բարեկամը, բաց
 նայիմ" :

Ծառան պարկը կը բանայ, և ապ-
 շած կը մնայ երբ անոր մէջ կատու մը
 կը տեսնէ : « Տէր Եստուած, կ'ըսէ,
 ճշմարիտ՝ Հեմաթիտի մէջ նապաստակ
 էր այս, պարկիս մէջ դնելնին տեսայ :

— Գնա՛ բանդ, կ'ըսէ բարեկամը,
 գ.քեզ ծաղր ընել ուզեր են" :

ԳԱՍ ԺԵ.

Իրլանտացին պարկը վերատին կռնա-
 կը կը զարնէ և դէպ 'ի զիւզը վերա-
 դառնալու ատեն՝ դարձեալ նոյն պան-
 դոկը կը մտնէ և պատահաճը այն կա-
 տակը ընողներուն կը պատմէ :

Ետնք խաղը կատարեալ ընելու հա-
 մար՝ պարկին մէջէն կատուն կը հանեն
 և տեղը վերատին նապաստակը կը դնեն :

Իրլանտացին անկասկած անկէ մեկ-
 նելով՝ իւր տունը կը համնի և տիրոջը
 կ'ըսէ. « Տէր իմ, գիտէ՞ք որ զրկածնիդ
 նապաստակի տեղ կատու է եղեր :

— Ի՞նչ կ'ըսես, յիմար ծառայ, կը պատասխանէ ազնուականը: — Ա՛հա, ձեր աչքովը տեսէք”:

Ա՛յս ըսելով պարկը կը բանայ և նա պատակը դուրս կը ցատկէ: Իրլանտացին հազիւ կրնար իւր աչաց հաւատալ և քիչ մը ատեն ապարան կը մընայ, քանզի կը կարծէր որ Հէմսթիտի մէջ նապաստակը Սոնտոնի մէջ կատու մը եղեր էր:

”Ա՛ռ նապաստակը շուտով, կ'ըսէ տէրը, դիր պարկիդ մէջ և դրկած տեղս տար վերստին:

— Ա՛չ, տէր իմ, կը պատասխանէ ծառան, ալ չեմ երթար հոն. քանզի եթէ Սոնտոնի գէշ օդը կրնայ նապաստակ մը կատուի փոխել, կարելի է զիս ալ էշի մը փոխէ և մի կարծէք որ ինքզինքս այնպիսի վտանգի մէջ դնեմ, որ բոլոր կենացս մէջ չորս ոտքով քայլեմ:

ԴԱՍ Ժ. Զ.

Ի՞նչ է ճարտարագիտական Լուստուած :

Մարդու առաջին պարտքն է իւր արարիչը ճանչնալ, սիրել և պաշտել :

Օ՛ Լուստուած սիրելն ու պաշտելը միայն խօսքով պիտի չլլայ, այլ գործքով ու արդեամբ :

Պիտի սիրես քու Տէր Լուստուածդ բոլոր սրտովդ, բոլոր հոգւովդ և բոլոր կարողութեամբդ :

Լուստուած կուզէ որ իրմէ վախնանք, իր պատուիրանները պահենք, և արդարութեան ճամբան քալենք :

Այլ ի՞նչ Լուստուածմէ չվախնանք, իր պատուէրները չպահենք և չարութեան ետեւէ ըլլանք, Լուստուած այլ զմեզ կը պատժէ :

ԴԱՍ ԺԷ.

Արարչական աղօթք:

Հայր իմ երկնաւոր, որ ամեն վայրկեան մեր վրայ կը հսկես, գոհանամ զքէն որ այս զիշեր առանց վտանգի և առանց փորձանաց անցընել տուիր, ու արժանի ըրիր զիս այսօր ալ քու շնորհքներդ վայելելու:

Օրհնեալ ես դու տէր իմ Աստուած, որ քու առատ ողորմութեամբդ մեր վրայ կը զթաս: Տուր ինձ քու շնորհքդ որ այսօր առանց մեղաց և սրբութեամբ անցընեմ:

Օրացուր զիս որ սատանային ամեն որոգայթներուն դէմ դնեմ, և չըլլայ թէ անորմէ խաբուելով քու կամքիդ դէմ գործեմ, ու զքեզ բարկացընեմ:

Օրհնէ իմ ծնողքս և վարժապետներս,
որոնք զիս քու շնորհացդ մէջ կը մեծ-
ցընեն և կը կրթեն, ու երկար և երջանիկ
տարիներ շնորհէ անոնց:

Ի Ա Ս Ժ Ը .

Արեւոյեան աղօթք :

Արկրպագելով Արքայ Արքորդութեանդ,
շնորհակալ եմ, ո՛վ ամենակալ Աստուած,
որ այսօր անվտանգ անցընելով, զմեզ
այս գիշերուան հասուցիր:

Ողորմէ մեզ և նոյն գութը ունեցիր
որ այս գիշեր ալ ամեն տեսակ գիշերային
փորձութիւններէ ազատ ըլլանք. քան
զի եթէ քու ողորմութիւնդ մեր վրայէն
վերցընես, մենք կ'ոչընչանանք:

Ներէ իմ այսօրուան դործած կամայ
և ակամայ մեղքերուս, և տո՛ւր ինձ քու
շնորհքդ, որով ամեն տեսակ մեղքերէ հե-
ռու կենայով՝ արժանի ըլլամ քեզի:

ԴԵՍ ԺԹ.

Օ՛նողացիք — Նիան :

Աստուածային և մարդկային օրէնքը
կը հրամայեն մեզ որ մեր ծնողքը սի-
րենք, պատուենք և անոնց հնազանդ
ըլանք :

Քանզի աստուծմէ ետքը անոնց կը
պարտաւորինք մեր կեանքը և երջան-
կութիւնք :

Մերկ և տկար կը ծնինք, բայց մեր
ծնողքը մեծ խնամքով ու նեղութիւն-
ներով մեր ամեն պէտքը կը հոգան,
խանդաղատանօք և զգուշութեամբ զմեզ
կը մեծցընեն, և մեր հաւատքը մեզ կը
օտրվեցընեն :

Աստուծմէ ետքը մէկը չկրնար ըլլալ
որ մեր ծնողաց պէս զմեզ սիրէ, ու մեր
վրայ գթայ :

Որչափ մեր բարեկամները մեր վրայ
սէր և համակրութիւն ցուցընեն, կրնան
օր մը զմեզ երեսի վրայ թողուլ. բայց

մեր ծնողքը ամենևին զմեզ չեն թողար, երբէք զմեզ չեն մոռնար, այլ միշտ մեր վրայ կը գլխան, և միշտ մեր բարութիւնը կ'ուզեն:

Պատուենք ուրեմն մեր հայրն ու մայրը, սիրենք զանոնք ու անոնց անհնազանդութիւն չընենք:

Մեծ ապերախտ պիտի ըլլանք մանաւանդ թէ Մատուածային և մարդկային օրինաց դէմ գործած պիտի ըլլանք եթէ այս պարտաւորութեան դէմ մեղանչենք:

ԻՅՍ Ի .

Արեւոյն համբ ողբոյն յանկարծ խօսիլ:

Պարսից Աւերոս թագաւորը երբ Ալեքսանդրոց Արեւոս թագաւորին Վարդիկէ մայրաքաղաքին սիրեց, իւր զօրքերը քաղաքին մէջ ցրուած սկսան կողոպտել:

Մտնցմէ մէկը Արեւոսի պալատը մտնելով, երբ սուրը վերցուցած անոր գլխուն պիտի զարնէր: Արեւոսի համբ աղան տեսնելով որ իւր հայրը պիտի

սպաննուի, իւր սրտին անհնարին ցաւէն
լեզուին այնպիսի ոյժ մը կու տայ, որ
ձայնը կը բացուի և կը պռուայ. «Վա՛ր
առ սուրդ, Արեւոս հայրս կը սպաննու»:

Չինուորը տղուն ցաւալի ձայնին վրայ
սուրը վար կ'առնու, ու Արեւոս մահուա
նէ կ'ազատի, և իւր որդւոյն հետ Աբերտի
կը տարուի:

ԴԱՍ ԻԱ.

Օճուղասիրտ-Նի-ն Հարձասորեալ:

Փրետերիկոս Տրուսիոյ թագաւորը
օր մը քանի մը անգամ զանգակը զար
նելէն ետե՛ տեսնելով որ մարդ մը չգար,
զուրս կ'ելնէ կը նայի որ իւր սենեկա
պանը աթոռի մը վրայ խօրտանկ կը քը
նանար:

Անոր կը մօտենայ որ արթնցընէ,
բայց զրպանէն զուրս ելած թղթի մը
ծայրը տեսնելով, հետաքրքրութեամբ
կ'ուզէ անոր ինչ ըլլալը գիտնալ: Աստի
կամաց մը կը քաշէ զայն և կը տեսնէ
որ երիտասարդին մայրէն զբուած նա
մակ մ'էր:

Մայրը շնորհակալ կ'ըլլար զամբակէն որ իւր կարօտութեան օգնելու համար՝ առած ամսականին կէսը իրեն կը գրկէր, և նամակը կը վերջացընէր անոր օրհնութիւններ տալով :

Թագաւորը նամակը կարդալէն ետե՛ առանց ձայն հանելու իւր սենեակը կը մտնէ, ոսկիով լեցուն քսակ մը կ'առնու և զգուշութեամբ նամակին հետ անոր գրպանը կը դնէ :

Ատքը իւր սենեակը կը դառնայ, և զանգակը այնպէս սաստիկ կը հնչեցընէ, որ երիտասարդը քունէն ցատկելով ներս կը վազէ: « Ա'երևի թէ անուշ կը քնանայիր », կ'ըսէ անոր թագաւորը :

ԴԱՍ ԻՐ .

Խեղճ սենեկապանը վախնալով կը ջանայ ինքզինքը արդարացընել և իւր շփոթութեանը մէջ յանկարծ ձեռքը գրպանը կը տանի, և մէջը քսակ մը զգալով՝ դուրս կը հանէ զայն, և ոսկիները տեսնելով՝ գոյնը կը նկատէ, թագաւորին կը նայի և առանց բերանէն

խօսք մը հանել կարենալու կ'ըսկսի արտասուք թափել :

“ Ի՛նչ է այն, ի՛նչ ունիս, կը հարցընէ թագաւորը: — Ա՛հ, տէր իմ, կը պատասխանէ երիտասարդը անոր ոտքն իյնալով, անշուշտ թշնամի մը պիտի ունենամ որ իմ կորուստս կ'ուզէ, վասն զի չեմ գիտեր ի՛նչ կը նշանակէ այս գրպանիս մէջ գտած ստակս :

— Ա՛նհոգ եղիբ, տղաս, կը պատասխանէ թագաւորը, Աստուած շատ անգամ իւր բարիքը քնացած ժամանակնիս մեզ կը զրկէ : Ա՛յդ քսակը մօրդ զրկէ, իմ կողմանէս ալ ողջունէ զինքը և ըսէ որ այսուհետեւ իրեն և քեզ ես խնամք պիտի տանիմ” :

Ա՛յս խօսքերուն վրայ ծնողասէր երիտասարդին տրամութիւնը ուրախութեան փոխուեցաւ :

ԴԱՍ ԻԳ.

Տղա՛ս պարտին հնազանդիւ իրենց ծնողաց :

Եւ անկան չէ որ մեր ծնողքը սիրենք

միայն, այլ պէտք ենք հնադանդ ըլլալ
և անոնց կամքին դէմ բան չընել:

Մտնք մեզմէ աւելի փորձառու են,
մեզ ինչ հարկաւոր ըլլալը գիտեն, ա-
դէկն ու դէշք, օգտակարն ու մնասակարրը
մեզմէ ադէկ կը ճանչնան:

Ծնողք իրենց զաւակները սիրած չեն
ըլլար, եթէ անոնց պակասութիւնը կամ
յանցանքը տեսնեն և ձայն չհանեն:

Եւ եթէ ծնողք մեր պղտիկութենէն
մեր պակասութիւնները չուզեն և զմեզ
չխրատեն, անկիրթ կը մեծնանք և ա-
նառակ կ'ըլլանք:

Ուստի երբ մեր պակասութեան հա-
մար զմեզ խրատեն, յորդորեն, յան-
դիմանեն և պատժեն իսկ, պէտք ենք
առանց տրանջելու և ուշադրութեամբ
մտիկ ընել անոնց, և շտրհակալ ըլլալու
ենք որ մեր բարւոյն համար զմեզ կը
խրատեն:

ԴԱՍ ԻԴ .

Ճարոնցի այլի կողմ իր զաւակաց ծնողատիրո-ւնիւնը :

Ճարոնցի կին մը երեք զաւակով այլի մնալով, իւր ապրուստը կը հողար, թէ-պէտեւ իւր ընտանեաց ծախքը չափաւոր էր, սակայն իւր փոքր զաւակաց աշխատութեան արդիւնքը միշտ բաւական չէր ըլլար իրեն և որդւոցը :

Մայրասէր զաւակները իրենց մայրը այսպիսի կարօտութեան մէջ տեսնելով, յուսահատութեան մէջ էին և ինչ բներնին չէին գիտեր :

Այն օրերը իրենց քաղաքին մէջ գողութիւն մը պատահելով, ոստիկանութիւնը խիստ մեծ գումար մը խոստացեր էր յանցաւորը գտնողին :

Արեք եղբայրները կ'օրոշեն որ իրենց մէ մէկը գողը համարուի, և միւս երկուքը զան ոստիկանութեան մատնեն, մէջերնին վիճակ կը ձգեն, և կրտսեր եղբայրը կը մատնուի :

Քատաւորը հարց ու փորձ կ'ընէ,

տղան իւր կեղծ գողութիւնը կը խոստովանի, և բանտ կը դրուի, իսկ միւս երկուքը խոստացուած վարձքը կ'ընդունին:

ԴԼՍ ԻԵ .

Նայց իրենց եղբօր վտանգը տեսնելով, սիրտերնին ցաւով կը լեցուի, հնարք կը գտնեն իրենց եղբօր բանտը կը մրանեն, և խանդաղատանօք զան դրկելով, երեքնին միատեղ դառն արուստաւք կը թափեն :

Դատաւորը դիպուածով զանոնք տեսնելով, այս մատնութեան գաղտնիքը իմանալու համար մատնիչները բանտէն դուրս ելած ատեն՝ ետեւէն ծառայ մը կը զրկէ որ նայի թէ ո՛ւր պիտի երթան:

Ծառան իրեն հրամայուածը կը կատարէ, և կը պատմէ դատաւորին թէ այն երկու տղաքը տուն մը մտնելով իրենց ըրած կեղծ մատնութիւնը մայրերնուն պատմեցին, և խեղճ կիներ այս ըրածնին լսելով, աղիողորմ ձայներ հանեց և հրամայեց անոնց որ երթան ա-

ուած ստակնին ետ դարձնեն ու իրենց եղբայրը ազատեն, ըսելով թէ աւելի լաւ կը համարի անօթութենէ մեռնիլ, քան թէ իւր սիրելի որդւոյն մահուամբ իւր ապրուստը հոգալ:

Դատաւորը այս դիպուածին վրայ դարմացած՝ բանտարկեալը վերստին իւր առջևը բերել կու տայ, կ'ըսպառնայ անոր, բայց տղան մօրը սիրոյն համար իւր խոստովանութեան վրայ հաստատ կը մնայ:

Այն ատեն դատաւորը անոր ճնողասիրութեան վրայ հիանալով, չկրնար իր արտասուքը բռնել, ու զան զգուելով ազատ կը թողու և իւր ողորմելի մօրը թողակ մը կը կապէ:

ԻՆՍ ԻՁ.

Արտասն:

Արբ փոքր մանուկ մ'էիր, ու դեռ ոչ խօսիլ կրնայիր և ոչ ուրիշին խօսքը հասկընալ, այսպէս որորոցին մէջ կը

դնէին զքեզ, ու մայրդ կամ դայեակ
մը քու վրայդ կը հսկէր :

Մայր մը շատ անգամ իւր ամեն
զուարճութիւնները կը թողու, իւր զա-
ւակին քովը կը նստի, շարունակ անոր
վրայ կը հսկէ, և անոր ամեն պէտքերը
կը հոգայ :

Արչափ երախտագէտ ըլլալ պէտք ենք
մեր ծնողաց, որոնք մինչև մեծնալնիս
այնչափ նեղութիւն կը կրեն մեզի համար :

ԴԱՍ ԻԷ.

Տղան աղօթի ընել էր սարձի :

Արք Մատուծոյ ողորմութեամբք և ծնողաց խնամքովք տղան աւելի էր մեծնայ, կ'ըսկսի քիչ քիչ իւր հօրն ու մօրը խօսքերը հասկընալ, ու կամաց կամաց ինքն ալ խօսիլ էր սորմի :

Ծնողք մեծ ուրախութիւն կ'ըզգան էրք էր տեսնեն որ իրենց զաւակնին էր խօսի, ու ամենէն առաջ էր սորմեցընեն անոր ամեն առտու և իրիկուն ծնկան վրայ գալ և աղօթք ընել Մատուծոյ և գոհանալ անորմէ որ զինքը և իւր ծրնողքը ամեն փորձութենէ էր պահպանէ :

ԴԵՍ ԻԸ .

Օ՛ւնապանք :

— Յիմար մը գետէն անցնել ուզելով, կ'ըսպասէր որ բոլոր ջուրը անցնի, գետինը ցամքի, որպէս զի ինքն ալ կարենայ հանգիստ անցնիլ: Այս յիմարին կը նմանի այն մարդը, որ գործի մը չսկսիք մինչև որ բոլոր դժուարութիւնները չվերնան:

— Անտիգոնոս թագաւորին զինուորներէն ոմանք իւր վրանին խիստ մօտ կեցած զինքը կը բամբասէին. թագաւորը անոնց խօսքերը լսելով, վարագոյրը կը բանայ և կ'ըսէ անոնց. «Գոնէ քիչ մը հեռու դացէք որ թագաւորը չլսէ»:

— Յիմար մը լսելով որ ազուաւր երկու հարիւր տարի կ'ապրի, հատ մը ծախու կ'առնու և կը սլահէ, որպէս զի փորձով ստուգէ:

— Ազահ մարդու մը ծառաները իրենց տիրոջը կ'իմացընեն որ շապիկնին հինցած է և նոր շինելու պէտք ունին: Տէրը իւր գործակալը կը կանչէ և կը

հրամայէ որ երթայ իւր դաշտը կանեփ
ցանել տայ. երբ ծառաները կ'ըսկսին
ծիծաղել, «Այն անիրաւներ, կ'ըսէ,
ինչպէս կ'ուրախանան որ նոր շապիկ
պիտի ունենան»:

ԴԱՍ ԻՅ.

Պէտք է ճշտել յարգել:

Տարի տղայ մը իւր ծնողքը սիրելէն
ու յարգելէն ետե կը պարտաւորի նաև
իրմէ մեծերը յարգել:

Պէտք չէ որ անոնց հետ հրամայա-
կան կերպով խօսի, և դուռողութեամբ
վարուի անոնց հետ:

Ժողովքի մը մէջ քեզմէ մեծէն վեր
մի նստիր, ու երբ ան կը խօսի՝ դուն լռէ:

Մի՛ ծաղրեր, մտիկ ըրէ անոնց խե-
լացի խրատները, վասն զի անոնք շատ
բան տեսած ըլլալով, քեզմէ աւելի փոր-
ճառու են:

Մի՛րէ և պատուէ քու վարժապետ-
ներդ ծնողացդ պէս. քանզի անոնք ալ

դ.քեզ իրենց զաւակին պէս կը սիրեն ,
մեծ հոգ և խնամք կը տանին զ.քեզ
կրթելու , և տեսակ տեսակ գիտու-
թիւններով և առաքինութիւններով
միտքդ կը լուսաւորեն :

Հնազանդ եղեր միշտ անոնց և մի
բարկացըներ երբէք քու գէշ վարքովդ :

Պատուէ՛ նաև Ազգին մեծերը , որոնք
ազգին սիրոյն համար մեծ զոհողու-
թիւններ կ'ընեն . յարգէ՛ դպրատան հո-
ղաբարձուները , որոնք աշխատութեան
չեն խնայեր դպրատունը բարեկարգ
պահելու համար :

ԴԼՍ Լ .

Չինաց կայսեր իւր վարժապետներուն ըրած պատիւը :

Չինաց Քան կայսրը կ'ըսէր թէ
բաւական չէ միայն երախտագէտ ըլլալ
վարժապետներուն , այլ և պէտք է յար-
գել և մեծարել զանոնք :

Որ մը երբ իր վարժապետաց մէկուն
տունին առջևէն կ'անցնէր , և ըստ սո-
վորութեան խոնարհութիւն կ'ընէր , իւր

հետը եղող աւագանիներէն մէկը զարմանք մը ցուցուց . « Ինչո՞ւ կը զարմանաք, պատասխանեց կայսրը, իմ յարգանքս այնպիսի անձի մը կը մատուցանեմ, որ իւր արժանաւորութեամբը երևելի է, իսկ ես միայն իմ ունեցած երկիրներովս երևելի եմ: Ի՞նչ փոխարէն կրնամ հատուցանել այն դիտունին, որ զիս մինչև իրեն բարձրացուց և ինձ ճշմարիտ մեծութիւնը սորվեցուց, որ է Եւաքիսութիւնը »:

ԴԸՍ ԼԵ.

Յարոյցական ստատիւներ:

Տուներու մէջ ամենէն գեղեցիկ հայելին և տղոց ձեռքը ամենէն ընտիր քրիստոնէականը ծնողաց բարի օրինակն է:

Յարատեւութեամբ շատ գործեր կըրնանք դուրս հանել:

Մարդս աշխատելու համար ծնած է:

Գոհ եղիր Եստուծոյ քեզ տուածովս, և ընկերիդ վիճակէն մի նախանձիր:

Լաւ է սրտի հարատու թիւնը քան
թէ աշխարհիս ինչքը:

Յուսահարտութիւնը սատանայի որո-
ղայթն է:

Համբերութիւնը ուրախութեան բա-
նալին է:

Պակասութիւն մը ուրիշին վրայ աւե-
լի աղէկ կը տեսնենք՝ քան թէ մեր վրայ:

Մաքուր խղճմտանքը անուշ քուն
կը պարգևէ:

Մղքատը շատ բանի կարօտ է, իսկ
ազասը՝ ամեն բանի:

Լաւ է թշնամւոյն սուրը՝ քան բա-
րեկամին բանրասող լեզուն:

Աշխատասէր մարդուն դունէն կը նա-
յի անօթութիւնը և չհամարձակիր
ներս մտնել:

Զգիտցածդ հարցընելու մի ամչնար:

Ուրիշի պնակին սպասողը շատ ան-
գամ անօթի մնալն աչք առնելու է:

ԴԱՍ ԼԲ.

Եղբայրական սէր :

Եթէ օրէնքը կը սորվեցընէ մարդուս սիրել իւր նմանը, որչափ ևս առաւել պարտի մարդ սիրել իւր համարիւն եղբայրը :

Քանզի եղբարք մի և նոյն մայրէ ծնած, մի և նոյն կաթով անուած, և մի և նոյն հօր գիրկը մեծցած ըլլալով, պարտին իբրև մէկ սիրտ և մէկ հոգի ըլլալ, և զիրար պաշտպանել :

Ծնողաց ամենէ մեծ մխիթարութիւնն է իրենց զաւակները իրարու հետ սիրով տեսնել :

Իւր ծնողքը սիրողը իւր եղբայրներն իսկ կը սիրէ . իսկ այն որ իւր եղբայրը կ'ատէ՝ բոլոր մարդկային ազգը կ'ատէ . քանզի իւր եղբօրը թշնամի եղողը որո՞ւ բարեկամ կրնայ ըլլալ :

Մեր առաջին բարեկամը մեր եղբայրն ըլլալու է . այն պիտի ըլլայ մեր սրտակիցը և վշտակիցը :

Տեղբայրացիք եղբայրացիք-մի-նը :

Մժղահայկ Մարայ թագաւորը
Հայոց Տիգրան թագաւորին զօրանալէն
վախնալով, անոր Տիգրանուհի քոյրը ի-
րեն կնութեան առաւ, որպէս զի անոր
ձեռքը կարենայ զՏիգրան ապաննել և
Հայաստանի տիրել :

Մժղահայկ զՏիգրանուհին իւր տիկ-
նանց տիկինը բրաւ, և անոր մեծ պար-
զենք տալով, ու մեծամեծ խոստումներ
ընելով, իւր շար խորհուրդը անոր
յայտնեց :

Տիգրանուհի շուղելով իւր եղբայրական
սէրը թագաւորական փառաց և հարս-
տութեանց հետ փոխել, գաղտնի կեր-
պով իւր երկան շար դիտաւորութիւնը
սիրելի եղբորը իմացուց :

Տիգրան անձամբ Մժղահայկայ վրայ
եկաւ, և պատերազմը ուշացուց մինչև
որ իր Տիգրանուհի քոյրը հնարքով մը
Մժղահայկայ քովէն փախաւ. այն ա-
տեն Տիգրան պատերազմին մէջ զարկաւ
մեռցուց զՄժղահայկ :

ԴԱՍ ԴԴ .

Եղբարց պարտքը :

Եղբարք իրարու վրայ մեծ պարտաւորութիւններ ունին :

Մեծ եղբարք պարտին իրենց գովելի վարքովք բարի օրինակ ըլլալ փոքր եղբարց, խրատել զանոնք, և պակասութիւնն ճանչցընել անոնց :

Գրեթէ իրենք են պատճառ անոնց բարի կամ չար ըլլալուն . քանզի փոքր տղայք խիստ յօժար են իրենցմէ մեծին ըրածն ընելու :

Եթէ մեծ եղբարք այս պարտաւորութեան դէմ մեղանշեն, կրկին յանցաւոր են, վասն զի թէ իրենց և թէ եղբարցը կորստեան պատճառ կ'ըլլան :

Փոքր եղբարք ևս պարտին հնազանդիլ իրենց մեծ եղբարց, անոնց բարի խրատուց հետևիլ, և իրենց յոռի վաղբուք զանոնք չբարկացընել :

Փոքր եղբարք եթէ միատեղ դասերնին սորվին և իրարու օգնեն, շուտով յառաջ կ'երթան :

ԴԱՍ ԼԵ .

Երկու- եղբայրները :

ԱՒԱՆ ԳՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Արուսադէմ չի սուլած մշակեալ դաշտ մ'էր, կ'ըսեն, և տաճարին տեղը երկու եղբարց ստացուածն էր, որոց մէկը ամուսնացած էր և զաւակաց հայր, իսկ միւսը ամուրի : Արկուքը միատեղ իրենց մօրմէ ժառանգած արտը կը մշակէին :

Հունձքին ժամանակը գալով երկու

եղբայրները ցորենի որաները կապեցին
և երկու հաւասար կոյս ընելով, դաշտին
վրայ թողուցին :

Գիշերը՝ ամուրի եղբօր միտքը բարի
խորհուրդ մը ծագելով, ինքն իրեն ըսաւ .
“ Աղբայրս կնոջ մը և զաւակաց տէր է ,
և զանոնք անուցանելու պէտք ունի .
ուստի իրաւունք չէ որ իմ բաժինս իւր
բաժինին հաւասար ըլլայ . երթամ իմ
բաժինէս քանի մը որայ առնում , ու զաղ-
տուկ անոր բաժնին վրայ աւելցընեմ ,
եղբայրս ըրածս չտեսնելով՝ պիտի չկրնայ
ինձ դէմ կենալ” . այս ըսելով զնաց իւր
խորհուրդը ՚ի գործ դրաւ :

ԴԱՍ 1,2 .

Նոյն գիշերը՝ միւս եղբայրը արթննա-
լով, իւր կնոջ ըսաւ . “ Աղբայրս ինձմէ
փոքր է , և ամուսնացած չըլլալով՝ մէկը
չունի որ իրեն օգնէ ու զինքը մխիթա-
րէ . ուստի արդարութիւն չէ որ մեր
դաշտին որաներէն երկուքնիս հաւասար

բաժին առնենք . երթանք զաղանապէս
իմ բաժինէս քանի մը սրայ անոր բա-
ժինին վրայ աւելցնենք . եղբայրս ը-
րաւճնիս շտեանելով, պիտի շկրնայ մեր-
ժել". և ըրաւճնին գործով կատարեցին :

Շտեւեալ առտու՝ երկու եղբայրները
դաշար գացին, և խիստ զարմացան երբ
տեսան որ երկու կոյտերը հաւասար էին .
ոչ մէկը և ոչ միւսը չկրցան այս հրաշ-
քին պատճառը գիտնալ :

Շտեւեալ գիշերը դարձեալ նայնապէս
ըրին, որով երկու կոյտերը ոչ կը պակ-
սէին և ոչ կ'աւելնային, մինչև որ գի-
շեր մը այս գաղանիքը իմանալու համար
երկուքն ևս արթուն կենալով, երբ ո-
րաները առած իրարու կը տանէին, զե-
րար տեսան :

Արդ՝ այս երկու եղբարց դաշար Աս-
տուծոյ հաճելի ըլլալով, մարդիկ օրհնե-
ցին զայն, և Աստուծոյ տաճարը հոն
շինելու որոշեցին :

ԴԱՍ ԼԵ .

Մահի Տարգր :

Մարդ մը այն աստիճան ազահ էր , որ միայն չոր հաց ուտելով կ'ապրէր , և իւր դաւանին ալ ամեն հարկաւոր պիտոյքներէն կը զրկէր :

Օր մը բարեկամի մը յորդորանօքը պանիր կ'առնու , բայց իւր այս շռայլութեանը վրայ շուտով զղջալով , շեշի մը մէջ կը պահէ զայն և երբ պանիր ուզէր ուտել՝ հացը շեշին կը քտէր և այնպէս կ'ուտէր :

Օր մը կերակուրի ժամանակէն ուշ մնալով , և սենեկին բանալին իւր քովն ըլլալուն՝ տղան հացը կ'առնէ ու սենեկին դրան քսելով կ'ըսկսի ուտել :

Հայրը վրայ կը հասնի և տղուն ըրածը տեսնելով բարկութեամբ կը պռուայ . « Ի՞նչ կ'ընես հող , անմիտ աղայ : — Կերակուրի ատեն է , հայր իմ , կը աստասխանէ տղան , ու դուռը բանլիբ-

ուած ըլլալուն՝ հացս դրան կը քսեմ՝
 — Ասիլ տղայ, օր մ'ալ առանց պա-
 նիրի չէիր կրնար անցընել, դուն բնաւ
 հարստանալիք չունիս՝

ՊԵՍ 1.Ը .

Հայրենասիրութիւն :

Հայրենասիրութիւնն է սիրել իւր
 հայրենի երկիրն ու ծնած տեղը, և ա-
 նոր համար ամեն բան զոհել :

Մարդս բնական սիրով այնպէս կապ-
 ուած է իւր հայրենի երկրին որ ամե-
 նեին բան մը չփոխեր անոր հետ :

Գոհ և երջանիկ է ան իւր բնիկ եր-
 կրին մէջ. աւելի կ'ընտրէ ընտանեօքը
 աղքատիկ հիւղի մը մէջ խեղճ ու զբը-
 կեալ ապրիլ, և իւր նախահարց հանգ-
 չած հողին մէջ հանգչիլ, քան թէ ուրիշ
 երկիրներ երթալ և երջանիկ ու զեղև
 կեանք մը անցընել :

Եթէ Աստուած այս զօրաւոր սէրը
 մարդու սրտին մէջ չհաստատէր, մար-

դիկ իրենց երկիրը թողլով ուրիշ երկիրներ կը գաղթէին, և ազգերը իրարու կը խառնուէին. այն ատեն աշխարհիս մէջ խառն ժողովուրդ մը կ'ըլլար, և շփոթութիւն կը տիրէր ամեն տեղ:

Տայց Նստուած ուզեց որ թէ այս սիրով և թէ լեզուներու տարբերութեամբ ամեն ազգ իւր մասնաւոր հայրենիքն ունենայ:

ԳՆՍ ԼԹ.

Եթէ այս բնական սէրը չըլլար, մարդ պիտի չգտնուէր հիմա Հայաստանի մէջ, որ այնչափ հալածանք և նեղութիւն կրելէն ետե՛ այսօր դարձեալ իւր ժողովուրդն ունի, և Հայր գոհ և երջանիկ է իւր նախնեաց երկրին մէջ, թէ և աւերակ իսկ ըլլայ:

Մարդ սրչափ իւր հայրենիքէն հեռու ըլլայ, սրչափ օտար դէմքեր տեսնէ, այնչափ անոր սէրը կ'աւելնայ իւր սրտին մէջ, և այնչափ աւելի ինչ զայն:

“Ինչպէս կրնանք չնուիրել հայրենեաց մեր բոլոր ստացուածները, կ'ըսէ Միկերոն, երբ մտածենք որ ամեն ունեցածնիս իրմէ առած ենք”: Բայց մենք գոնէ հայրենեաց օգտին համար մեր անձնական շահերուն մէկ մասը զոհենք:

Թեմիատոկդէս և Արիատիթէս ակօնացի իշխանները երկար ատեն իրարու սխերիմ թշնամի էին. բայց երբ ժողովուրդը զիրենք ընտրեց որ միատեղ դեպանութեան երթան, անմիջապէս հայրենեաց օգտին համար իրարու հետ հաշտուեցան և միատեղ դեպանութեան գացին:

ԳՆՍ Խ.

Հայաց նախնական գրաց Գարձաճո-Ռի-նը:

Յայտնի չէ թէ Հայերէն գրերը երբ հնարուած են. բայց Արարացւոց և Արարայեցւոց գրերուն պէս ձայնաւոր գիր չըլլալուն՝ Հայերը դժուարութիւն կը կրէին կարդալու, ուստի Պարսից, Յու-

նաց և Մտրուոյ գրերը կը գործածէին:

Հայաստանի դաւաւանները մեծ ծախքերով և հեռաւոր ճամբորդութիւններով մեծ նեղութիւններ կը կրէին օտար ազգաց դպրոցները երթալու համար:

Նկեղեցւոյ մէջ ամեն բան Մտրերէն լեզուով կը կարդային, ու ժողովուրդը անոնցմէ բան չէր հասկընար, և այս պատճառաւ Հայոց քրիստոնէական հաւատքն իսկ կը տկարանար:

Մտուած Հայաստանի այս թշուառութեանը վրայ գլխաւով օգնութեան հասաւ:

ԳԱՍ ԽԱ.

Գի-ր Հայերէն Յայնա-ոյ արտ-ից:

Սուրբն Մեարոպ տեանելով որ հայերէն գիր չըլլալուն՝ Հայերը հայերէն կարդալ գրելէ զրկուած են, մեծ միասններ կը կրեն, սիրտը եռանդով լեցունցաւ հայերէն գիրեր հնարելու. (վասն զի առաջէն ունեցած գիրերնիս պակասաւոր և անգործածելի ըլլալուն՝ կորսուած էին):

Ուստի սուրբ Սահակին գիմեց, որ այն ատեն մեր ազգին կաթուղիկոսն էր, ու ժողով մը տուաւ ընել որ այս բանիս մէկ հնարը գտնէ:

Եյս ժողովին ներկայ էր նաև Վ աամ շապուհ հայոց թագաւորը, որ իմացուց անոնց թէ ինքն ալ իւր արքունական դիւանագրութիւնները հայերէն գրով ընելու դիւրութիւն մը գտնելու համար Միջագետք իջած ատենը՝ Հաբէլ անուսով քահանայէ մը լսեր էր թէ Ղանիէլ ասորի եպիսկոպոսին քով Հայերէն նշանագիրեր կը գտնուին:

Հաբէլ քահանայն Միջագետք զըրկուեցաւ, ու Ղանիէլ եպիսկոպոսէն հայերէն գիրերը սորվելով Հայաստան դարձաւ: Բայց այն գիրերը պակասաւոր և ձայնաւորներէ զուրկ ըլլալուն՝ հեգելու բաւական չէին:

ԾԱՍ ԽԲ.

Եյն ատեն սուրբն Մեսրոպ անձամբ ելաւ Ղանիէլ եպիսկոպոսին գնաց, որպէս զի եթէ ուրիշ գիրեր ևս պահած

է՛ անորմէ՛ առնու . բայց յոյսը պարապ
ելաւ :

Անկէ ելնելով շատ տեղեր պտըտեցաւ,
շատ իմաստուններու խորհուրդ
հարցուց, բայց օգուտ մը չտեսաւ :

Այն ատեն իւր յոյսը մարդկային օգ-
նութենէն կտրեց, Աստուծոյ ապաւի-
նեցաւ, և ջերմեռանդ աղօթքներով կը
խնդրէր Ամենակարողէն որ շնորհէ իրեն
այն կարողութիւնը, որով հայերէն գի-
րերուն պակասութիւնը լեցընէ :

Սուրբն Մեսրոպայ աղօթքները և
մտածութիւնները ապարդիւն չմնացին .
քանզի իւր միտքը Աստուծոյ շնորհօքը
լեցուեցաւ, իւր երևակայութեան մէջ
յղացաւ ձայնաւոր գիրերուն ձևն ու հըն-
չիւնը, և ծնունդ տուաւ անոնց թղթի
վրայ գրելով :

Ի Ա Ս Խ Գ .

Հինգերորդ դասն . Հայաստանի պատմութիւնը :

Այսպէս ծագեցաւ գրականութեան
արվին Հայաստանի վրայ, և անոր լու-

սափայլ ճառագայթները սկսան սփռիլ
Հայաստանի ամեն կողմը :

Դպրոցներ բացուեցան, Սուրբ Գիր-
քը Հայերէնի թարգմանուեցաւ, որով
Մատուածպաշտութեան կենդանի լուսով
ալ լուսաւորեցաւ Հայաստան :

Այն ատեն բոլոր Հայերը ուսմանց
և գիտութեանց ետեւ եղան, կիներն
անգամ աղէկ կրթութիւն առնելով, ըս-
կսան իրենց զաւակաց աղէկ դաստիա-
րակութիւն տալ :

Այս կիներուն մէջ երևելի եղաւ Մա-
միկոնեան Վարդանայ Հմայեակ եղբօր
կինը, որ իւր զաւակներուն այնպիսի լաւ
կրթութիւն մը տուաւ, որ խիստ երևե-
լի եղան և մեծ ճառայութիւններ ըրին
հայրենեաց, ինչպէս է Վահան Մամի-
կոնեան :

ԴԱՍ ԽԻ.

ՋՈՒՆԻՎԵՐՍԻՏԵ

Ե՞ս գլա-ի չո-նիմ :

Խելագարին մէկը կ'ըսէ եղեր թէ՛ «Այս
գլուխ չունիմ» : Խելացի մը ևս ուղե-

լով անոր այս սխալը շիտկել, քար մը կ'առնու և անոր գլխուն կը զարնէ : Այն ատեն խենթը կ'իմանայ դուրս ունենալը և կ'ըսկսի պողալ. “ Այն գլխուս ” :

Հատերը այս յիմարին պէս մինչև որ գլուխնին քարի չգայ՝ չեն իմանար ինքզինքնին :

Գինով արածաբան :

“ Արովհետև ամեն քայլիդ այդպէս կը գլտորցընէ զքեզ, մի խմեր այդ գինին ”, կ'ըսէ բարեկամ մը գինովին մէկուն : “ Ա՛չ, կը պատասխանէ գինեմոլը, գինին յանցանք չունի, ես գէշ կը քալեմ ” :

Հարստութեամբիւն :

Ազնուական մը ճամբան տղու մը կը հանդիպի, որ ծածկած անօթ մը կը տանէր՝ “ Տղաս, կ'ըսէ, ի՞նչ կայ այդ անօթին մէջ : — Թէ որ ի՞նչ ըլլալը քեզ իմացընել ուզէի, ծածկած պիտի չտանէի ”, կը պատասխանէ տղան :

ԴԸՍ ԽԵ .

Քաղաքավարութիւն :

Քաղաքավարութիւնը մարդոց իրարու հետ բարւոք և վայելուչ կենցաղավարելու կերպը կը սորվեցընէ :

Տնկերսիրութիւնը և անձնասիրութիւնը կը պահանջեն որ մարդս ուրիշի անհաճոյ և իւր պատւայն դէմ եղածը չընէ և չխօսի :

Այս պատճառաւ կը պարտաւորի իւր խօսքերուն և գործերուն կանոն և սահման դնել, և ըստ այնմ վարուիլ ամենուն հետ անոնց առտիճանին և վիճակին համեմատ :

Ճանողաց և մեծերու հետ պէտք է խոնարհութեամբ վարուիլ, ծերոց և հաւասարներու հետ՝ պատուով, և ստորիներու հետ՝ սիրով և քաղցրութեամբ :

Քաղաքավարութիւնը պէտք է ըլլայ չափաւոր և վայելուչ, աւելորդ շարժումները մարդուս թեթեամտութիւնը կը ցուցընեն, խիստ սեթևեթեալ և փաղա-

քուշ խօսքերը ծաղրական կը համարուին, և չափազանց նուաաստանալով խօսիլը մտքի տկարութիւնը կը յայտնէ:

ՅԱՍ ՔԶ.

1. - Է Ժ. Դ. Է փաստագրութիւնը:

Առի չորեքտասաներորդ Պաղղկոյ թագաւորը Ա Էրաայլի պալատին մէկ սրահը առանձին մտնելով, կը տեսնէ որ գործաւոր մը սանդուղի մը վրայ ելած՝ պատին վրայէն ժամացոյց մը քակելու կ'աշխատի:

Սրահին յատակը փայլուն տախտակներով յատակած ըլլալուն, թագաւորը սանդուղը կը բռնէ, որպէս զի գործաւորը սահելով չիյնայ, և իւր անձին նուաստութիւն մը չտեսնելու պայտէս ընելու:

Սակայն դժբաղդաբար թագաւորին գործաւոր կարծածը աներկիւղ գող մ'է եղեր, որ անտարբերութեամբ վար կ'իջնէ և ժամացոյցը առած կը հեռանայ:

Ժամ մը ետքը՝ ծառաները կու գան կ'իմացնեն թագաւորին թէ սրահին ժա-

մացոյցը գողցուեր է: «Մարդու բան մի
բաէք, կ'ըսէ թագաւորը, վասն զի ես
եմ գողակիցը»:

ԳԼՍ ԽԵ .

Հագո-ելո- լըայ:

Մաքրութիւնը մարդուս ամենէ մեծ
դարդը պէտք է ըլլայ: Գուցէ՛ներելի ըլ-
լայ հին զգեստ հագնելը՝ եթէ մեր վիճա-
կը չներէ նորը հագնելու, բայց պատա-
ռոտած և եղոտած զգեստով դուրս ելն-
ը աններելի է:

Ուստի ամեն առտու պէտք է զգեստ-
ները մաքրել, աղտերը հանել, և այնպէս
տունէն դուրս ելնել:

Փողոցը ելնելու համար կատարեալ հա-
դուած ըլլալու է. փողոցին մէջ զգեստ
մաքրելը, կոճակ դնելը, ձեռնոց հագնելը
ամարդութիւն է:

Մղտեղութենէ զգուշանալու համար՝
պէտք է դիտել քալելու, նստելու կամ
կռթնելու ատեն, որ փոշի, տիղմ կամ

որ և է աղտեղութիւն մը չգտնուի, որով
զգեստներդ աղտոտես :

Ներքին զգեստները փոխելը պէտք է
ուշացրնել, մանաւանդ ամառ ժամանակ .
քան զի աղտեղի զգեստները առողջու-
թեան կը մնասեն, և քրտինքի հոտը ու-
րիշներուն զղուանք կու տայ :

Չզգեստները պէտք է ըլլան պարզ,
վայելուչ և երկրին սովորութեան համե-
մատ . աւելորդ զարդերը անվայել են , և
հասարակաց սովորութենէ տարբեր հա-
գուիլը թեթեամտութիւն է :

ՅԱՍ ԽԸ .

Մօր մը մշտնջիտ զարդերը :

Շնորհաց ամենէ մեծ զարդը իրենց զա-
ւակներուն լաւ դաստիարակութիւնը ըլ-
լալ պէտք է :

Առունելիա Հռովմայեցոց հռչակաւոր
Սկիպիոն զօրավարին աղջիկը իւր զա-
ւակներուն դաստիարակութեանը մեծ
խնամք տարաւ :

Օր մը շքեղ հագուած և գոհարներով
 զարդարուած հարթաստ տիկին մը իրեն
 այցելութեան կու գայ, և փառասիրու-
 թեամբ ու պարծենալով իւր ծանրագին
 գոհարները Առնուէլիայի կը ցուցնէ :

Առնուէլիա ճարտարութեամբ խօսքը
 կ'երկնցնէ, մինչև որ իւր որդիքը դպրա-
 տունէն կը դառնան. «Ա՛հա՛ իմ գոհա-
 րեղէններս», կ'ըսէ այն ատեն իրաւացի
 հպարտութեամբ մը իւր բարեկիրթ դա-
 ւակները ցուցնելով :

ԴԱՍ ԵՔ.

Խօսակցութեան զգաց :

Խօսակցութիւնը պէտք է ըլլայ յարմար, օգտակար, անմեղ և զուարճալի՝ ըզգուշանալով անվայել կիրքերէ և անպարկեշտ բառերէ :

Պէտք է մաքուր և յստակ խօսիլ առանց պոռալու, կակազելու կամ լիբրտալու :

Խօսելու ժամանակ աւելորդ շարժումներէն զգուշացիր, եթէ չես ուզեր անպիտան դերասանի նմանիլ :

Յօսքը, քիթը, բերանը ծռելը անվայել բան է, բայց հռելով կամ զարնելով խօսիլը կապտութիւն է :

Խօսակցութիւնը պէտք է ըլլայ որոշ և յայտնի, այնպէս որ ամեն մարդ կարենայ դիւրաւ հասկընալ : Չզուշանալու է խրթին և օտար բառեր գործածելէ :

Տարբեր լեզուներով խօսիլը իմաստա-

կութիւն է. եթէ Հայերէն թկսար խօսիլ,
Հայերէն լեզուով պէտք է վերջնա :

ԳԱՍ Ծ .

Պատմելու ժամանակ կարճախօս եղիլ,
մանաւանդ երբ անպիտան և կարգէ դուքս
է խօսքը :

Քու վրայօքդ որչափ կարելի է քիչ
խօսէ . ոչ ինքզինքդ գովէ, և ոչ խիստ
նուտասացիք :

Ինքզինքը գովելը և պարծիլը յիմարու-
թիւն է, բայց աւելի մեծ տգիտութիւն
է իւր պակասութիւնները ամենուն յայտ-
նելը :

Եթէ մէկը դքեզ գովէ, անոր գովեա-
տը իւր բարութեանը և ազնուութեանը
տալու է, քան թէ քու արժանաւորու-
թեանդ :

Իսպառութեան մէջ քեզմէ մեծին հետ
կատակ մի ըներ, թէ և խիստ անմեղ
իսկ ըլլայ ըրած կատակդ :

Խօսակցութեան ժամանակ ներելի չէ

անվայել և դայթակղեցուցիչ խօսքեր բնել, բամբասանել, դրպարանել, շարախօսութիւն բնել, սուտ խօսիլ, անիծել և հայհոյել:

ԳՆՑ ԾԱ.

Արբ մէկը կը խօսի, պէտք է մտիկ բնել. անկրթութիւն է մէկուն խօսքը բնդմիջել, անոր բերանէն խօսքը յափշտակել և շարունակել:

Ուրիշին խօսելու ժամանակը մեծ ամօթ է յօբանջել, եղանակ մը մրմնջել, մատներով կամ ոտներով խաղալ, մէկուն ականջին դադտուկ խօսք խօսիլ, թուղթ մը առնուլ և կարդալ, ժամացոյցը նայիլ և խօսքը անկատար թողուլ և մեկնիլ:

Բնդհանուր խօսակցութեան ժամանակ անվայել է մէկը մեկուսի տանիլ և առանձին դադտուկ խօսիլ:

Արբ երկու հոգի առանձին կը խօսին, պէտք չէ անոնց ականջ դնել. եթէ դիպուածով անոնց մօտ գտնուեցար, կամաց մը անոնց քովէն հեռանալու է:

Մըչափ և տարօրինակ ըլլայ պատմութիւն մը, եթէ պատմողը հաստատէ զայն, չհաւատարու նշան մը մի ցուցընէր :

Խիստ մեծ անկրթութիւն է խօսքը հաստատելու համար երդում ընելը :

ԻԱՍ ԵՐ .

Հայ իշխանի ճշ աներկեղ պատգամներ :

Թաթուլ Հայոց քաջ իշխանը Պարսից Տուղրիլ թագաւորին արշաւանաց դէմ քաջութեամբ պատերազմելէ ետև՝ գերի բռնուեցաւ :

Պատերազմին մէջ Թաթուլ՝ Եսուբան Պարսիկ իշխանին որդին, որ Տուղրիլի սիրելին էր, վերաւորեր էր :

«Եթէ այս պատանին առողջանայ, բաւ թագաւորը անոր, զքեզ կ'ազատեմ, իսկ եթէ մեռնի՝ զքեզ անոր զոհ կ'ընեմ : — Եթէ զարնուածքք իմն է, պատասխանեց աներկիւղ իշխանը, չապրիր” :

Եսուբանի որդին մեռնելով, թագաւորը Թաթուլը սպաննել տուաւ, և անոր աջ

ԹԱՐ կարելով՝ Մտորանին ղրկեց ըսելով,
 «Որդիդ վատ բազկէ մեռած չէ»:

ԴԱՍ ԾԳ.

ՄԵՃՆ Մղեխանդը և Դիողինէս:

ՄԵՃՆ Մղեքսանդր Դիողինէս փիլի-
 սոփային այցելութեան երթալով, տեսաւ
 որ արևուն մէջ կեցեր կը տաքնար. «Տա-
 նի մը կարօտութիւն ունիս», հարցուց
 թագաւորը: — «Մո՛, ըսաւ Դիողինէս,
 առջևէս անդին գնա, որ արևս չխափա-
 նես»:

Թագաւորը անոր այս պատասխանին
 վրայ զարմացած՝ «Թէ որ Մղեքսանդր
 չըլլայի, ըսաւ քովիններուն, Դիողինէս
 կ'ուզէի ըլլալ, որ բանի մը կարօտ չէ»:

ԳԱՍ ԾԳ.

Հպարտութիւն:

Հպարտութիւնը զգուելի մոլութիւն
 մ'է, որ մարդուս վիճակը և կարողու-
 թիւնը կը մոռցընէ:

Հարարտին առջևը ուրիշները ստորին
և նուազս կ'երևին, ու ինքզինքը ամեն
նախապատիւ կը համարի:

Հարարտը կը նահանջի վառնիտուշտի մը,
որ կ'ուռի և մէջը դատարկ է:

Ենոր ամեն ըրածը 'ի տես և 'ի ցոյց
մարդկան է: Անդէ որ ամեն մարդ զին-
քը գտիէ, և իւր առջևը խոնարհի:

Մյակիսին ատելի է ամենուն:

Հեռացի՛ր հայարտութեան մոլութե-
նէն, որ զգուելի չըլլաս ամենուն:

ԴԱՍ ԾԵ .

Ես «Չ էմ:

Յիմարին մէկը բառնիք կ'երթայ, և
տեսնելով որ ամեն մարդ մերկ են, կը
վախնայ որ ինքզինքը չկորսնցընէ. ուստի
հարը մը մտածելով առջին անդին նա-
յած ատենը՝ կարմիր ժապաւէնի կտոր
մը կը գտնէ, և կ'առնու իւր աջ ձեռ-
քին ցուցամատին վրայ կը կապէ որ ե-
թէ զինքը կորսնցընէ, այն նշանովը դրտ-

նէ: Այսպէս քիչ մը նստելէն ետքը
եղած տեղը կը քնանայ:

Օւռարճասէր մարդ մը յիմարին այս
ըրածը տեսնելով՝ կամաց մը կ'երթայ ա-
նոր մատէն կարմիր ժապաւէնը կը քա-
կէ, և իւր նոյն մատին կապելով՝ անոր
դիմացը կը նստի:

Քիչ մը ետքը յիմարը կ'արթննայ և
կը նայի որ կարմիր ժապաւէնը դիմացի
մարդուն մատին վրայ է. կ'ըսկիտի դարմա-
նայ ու տարակուսիլ, և կ'ըսէ ինքնիրեն.
“Այս դիմացի մարդը ես եմ”, ես ո՞վ եմ
արդեօք”:

Արանի՛ թէ ոմանք ալ երբեմն յիմար
ըլան և իրենք իրենց հարցընեն թէ “Այս
ո՞վ եմ”:

ԴԱՍ ԾԶ.

Աստի՛ և իրաստի՛:

Զախորդութիւնը յաջողութեան քոյ-
րն է:

Հպարտութիւն չունեցողը ուրիշի հը-

պարտութեան վրայ չգանդատիր :

Սկսիլք գործոյն կէսն է :

Մասորուան ընել կրցած գործդ վաղուան մի ձգեր :

Մենէն մեծ գիտութիւնն է ճանչնալ իւր պակասութիւնը և զայն ուղղել :

Ի՞նչպէս կրնանք պահանջել որ ուրիշը մեր գաղտնիքը պահէ, երբ մենք չենք պահեր :

Մուսնց աշխատութեան աշխարհիս վրայ բան մը չկրնար ըլլալ :

Ուրիշներուն պակասութեան ներողամիտ եղիր, բայց քեզ՝ ամենեին :

Հատ լսէ, բայց քիչ խօսէ :

Մտղջութեան յարգը զայն կորսնցուցած ժամանակնիս միայն կը ճանչնանք :

ԳԱՍ ԾԵ . :

Սահա-տ-Ռի-ն Բարեկամաց :

Մշտարհիս մէջ շատ դժուար է ճշմարիտ բարեկամ գտնելը. ամեն քեզի հետ խօսողը և երեսիդ ծիծաղողը բարեկամ

է, այլ իւր օգտին կամ շահուն համար
քեզի հետ ծանօթացած է:

Օգուշացի՛ր ամեն բարեկամացոյ վրա-
տահելու, քանզի բարեկամութիւնը կըր-
անց թշամութեան փոխուի, և զքեզ
թշուառութեան անդունդը գահալիծել:

Ճշմարիտ բարեկամը ոչ միայն իւր
ունեցածը, այլև իւր կեանքը անդամ
քեզի համար կը զոհէ:

Աթէ ճշմարիտ բարեկամ մը գտար,
գանձ մը գտած ես:

ԳԼՍ ԾԸ.

Տամոն և Պի-Ռիաս:

Տամոն և Պի-Ռիաս յոյն անուանի ի-
մաստունները իրարու հետ բարեկամու-
թեան այնպիսի անդուծանելի կապերով
կապուած էին, որ Սիրակուսայի Պիո-
նեսիոս բռնաւորը նախանձելով, պատ-
ճառաւ մը Տամոնը ՚ի մահ գատապար-
տեց:

Տամոնի ընտանիքը մօտակայ գիւղ մը

կը բնակէին . ողորմելի դատաւարտեալը հրաման ինդրեց բռնաւորէն , որ երթայ իւր բնտանեկան գործերը կարգի դնէ ու իւր վերջին ողջոյնը բնտանեացը տայէն ետև՝ չորս օրէն վերադառնայ մահուան վճիռն ընդունելու :

Բռնաւորը նախ մերժեց անոր խնդիրը , բայց տեսնելով որ Պիւթիաս երաշխաւոր կ'ըլլայ անոր դարձին և կ'ուզէ մեռնիլ անոր տեղ՝ եթէ Տամոն որոշեալ օրը չգայ , թող տուաւ որ երթայ . քանզի Տամոնի չափ Պիւթիաս ևս ատելի էր իրեն :

ԻՆՍ ԾԹ .

Դիտնեսիոս կը կարծէր թէ Տամոն ազատելուն պէս՝ ալ պիտի չվերադառնայ և Պիւթիաս անոր տեղ պիտի սպաննուի . քանզի չէր գիտեր թէ անոնց բարեկամութիւնը ինչ աստիճան էր , որ իրարու համար կեանքերնին կը զոհէին սիրով :

Չորրորդ օրը կը համնի, մահումն ժամը կը մտննայ, բաղմուծիւնը գլխատուծեան հրապարակը կը ժողովի, և տակաւին Տամնն չերեիր:

Պիւծիաս բանափն մէջ աղօթք կ'ընէր որ իւր բարեկամին առջև արդելք մը ելլէ և աահմանեալ ժամուն չկարնայ դայ:

Երբ ժողովուրդը գնարը կը պարտաւէր իւր անխոհեմ վատահուծեանը համար. «Էստ հաւաստի եմ, պատասխանեց Պիւծիաս, որ Տամնն պիտի վերադառնայ և իրեն համար մեռնելու փառքէն պիտի զրկէ դիս»:

ԴԱՍ Կ.

Վերջապէս աահմանեալ ժամուն Պիւծիասը գլխատուծեան հրապարակը կը տանին, և մինչդեռ ժողովուրդը կ'ողբար անմեղին մահումնը իրայ, յանկարծ աղաղակ մը կը լսուի թէ՛ «Տամնն կ'ուգայ», և նոյն ձայնը բոլոր բաղմուծիւնը կը կրկնէ:

Իրօք Տամոն, որ գետին ողողումէն ար-
գիլուելով, չէր կրցեր աւելի շուտ համնիլ,
շնչաապառ վաղելով՝ ժողովուրդը կը ճեղ-
քէ, գլխատուժեան բեմը կ'ելլէ, ու իր
բարեկամը գրկելով՝ ջերմ արտասուօք կը
թրջէ զան :

Այն ատեն երկու բարեկամաց մէջ վե-
հանձնական վէճ մը կը ծագի : « Մահ-
մանեալ ժամը անցաւ, կ'ըսէր Պելթի-
աս, և ինձ կ'իյնայ մեռնիլ » : — Մահ-
ուան դատապարտուողը ես եմ, կը գո-
չէր Տամոն, և ես պէտք եմ մեռնիլ » :

Բռնաւորը այս սրտաշարժ տեսարա-
նին չկրնար անզգայ կենալ, կը ներէ
Տամոնին, և կ'ազաչէ երկու բարեկամ-
ները որ զինքն ևս իրենց բարեկամ ճանչ-
նան :

ԴԱՍ ԿԱ.

Աերակուր ուտելէն վտայ :

Աերակուր ուտելէն առաջ և վերջը մի'
մտնար աղօթք ընելու և փառք տալու

Մատուցոյ, որ այն օրը քեզի կերակուր
տուաւ ուտելու :

Սեղանին ո՛չ խիստ մօտ նստիր, և ո՛չ
խիստ հեռու, այլ չափաւոր հեռաւորու-
թեամբ և վայելչապէս :

Սեղանին վրայ թւերդ մի տարած եր, և
աթոռին յենարանին մի կոթնիր :

Մոզոզութեամբ թւերովդ կամ ոտ-
քերովդ քովդ նստողները անհանդիսաւ մի
րներ :

Սկաւառակդ ամենէն առաջ մի եր-
կնցրներ որ քեզ կերակուր դնեն, այլ
քու կարգիդ ապասէ :

Մխորժած կտորդ ուղելը, կամ մեծ
և աղէկ կտորը դասել առնելը անքա-
ղաքավարութիւն է, այլ ո՛ր կտորը որ
առջիդ եկած է, դայն ա՛ռ և կեր :

Չըլլայ որ անյադութեամբ ուտես, բե-
րանդ շատ լեցրնես, և մէկ պատառը չե-
լմնցած՝ բերանդ ուրիշ պատառ խոթես :

Մնչափ կերակուր առ առջիդ, որչափ

որ պիտի կրնաս ուտել, և այնչափ լեցուր
բաժակդ, որ կարենաս ամենը խմել:

Ուտելու ժամանակ պէտք է շփոն-
քով կամ ծամելի քով ձայն հանել, և
բերանը լեցուն խօսիլ:

ԴԱՍ ԿԱ.

Կերակուրը չըլլայ որ մատնեքով ուտես,
այլ կերակուրին պահանջածին համեմատ
դդարով, պատառաքաղով կամ դանա-
կով, և դանակին տեղ պատառաքաղ
կամ դդարին տեղ դանակ մի՛ դործա-
ծեր:

Միշտ դգուշացիր որ սեղանին ձերմը-
կեղէնները չաղտոտես, և կերակուրդ
սիւռոցին վրայ չթափես:

Մեծ անքաղաքավարութիւն է քովդ
նստողին առջևէն հացը առնուլ ուտել,
ուրիշին բաժակովը ջուր խմել, և անոր
դանակը կամ պատառաքաղը դործա-
ծել:

Չուր կամ դինի խմելէն առաջ՝ բե-
թանդ անձեռացով սրբէ. խիտ անվայել

է բաժակը շրթունքով եղտակել:

Այդէկ զգուշանալու է որ՝ ո՛ր և է պատ-
ճառով ուրիշները չզգուեցընեն . ուտելու
ժամանակ եթէ փուշ, ոսկր, կամ ու-
րիշ բան մը հանդիպի, բերանով սկա-
ւառակին մէջ կամ ճերմկեղէններուն
վրայ մի՛ թքներ, այլ պէտք է մատնե-
լով բերանէն առնուլ, և սկաւառակին
մէկ եզրը դնել:

Այժմէ պատան մը բերանդ դնելէդ ե-
տե՛ չախորժեցիր դայն, չըլլայ որ ամե-
նուն առջև զգուանք ցուցընելով բերա-
նէդ դուրս թափես, այլ առանց իմա-
ցընելու սեղանէն ելիր, և զաղտուկ տեղ
մը երթալով բերանէդ հանէ:

ԴԱՍ ԿՐ .

Արե՛ք Բարեկամները :

Մարդ մը երեք բարեկամ ունէր, ու-
րոց երկուքը խիստ սիրելի էին իրեն, իսկ
երրորդը թէև անկեղծ սիրով կը սիրէր

զինքը, ասկայն ինքը անտարբերութեամբ կը վարուէր անոր հետ :

Օր մը դատաստանի կանչուելով, իւր բարեկամաց աղաչեց որ զան իրեն համար բարեխօսութիւն ընեն :

Իւր բարեկամաց առաջինը անմիջապէս մերժեց անոր խնդիրը, բայցով թէ ուրիշ գործեր ունենալով, չկրնար իրեն հետ գալ :

Արկրորդը մինչև ոստիկանութեան պալատին դուռը անոր հետ ընկերացաւ և հոն կենալով ետ դարձաւ :

Իսկ երրորդը, որմէ երբէք չէր յուսար, իւր հետը ներս մտաւ, իրեն համար բարեխօսութիւն ըրաւ, և իւր անմեղութիւնը այնպիսի հաստատութեամբ վկայեց, որ դատաւորը զինքը դատապարտութենէ ազատեց :

Արեք բարեկամ ունեցող մարդն է աշխարհէս մեկնող ու Մատուծոյ դատաստանին առջև ելող մարդը :

Հարատու թիւնք, որ աշխարհիս մէջ
իւր սիրելի բարեկամն էր, մահուան ժա-
մուն զինքը կը թողու և հետք չերթար :

Իւր ծնողքը և բարեկամները մինչև
գերեզմանին դուռը իւր հետք կ'ընկերա-
նան, և անկէ իրենց տունը կը վերա-
դառնան :

Իսկ երրորդ բարեկամը, այսինքն իւր
բարի գործերը, մինչև գերազոյն դատա-
ւորին դահին առջևը իրեն կ'ընկերանայ,
իրեն համար բարեխօս կը կենայ, և զին-
քը կ'արդարացրնէ :

Ի ԱՍ ԿԳ .

Երջանիկ հովիւք :

Հովիւ մը իւր բնաւորութեամբը և
առաքինի վարքովը թագաւորի մը հա-
ճելի բլալով, անոր դանձապետն եղաւ :
Պաշտօնակալները անոր վրայ նախան-
ձելով, ամբաստանեցին զան թէ տէ-
րութեան դանձէն գողնալով ստորեր-

կրեայ պահանոցի մը մէջ կը պահէ :

Թագաւորը ստոյգ տեղեկանալու համար, անձամբ իր դանձապետին այցելութեան դնաց. տան բոլոր սենեակները քննեց, ու երկաթեայ դուռ մը ևս տեսնելով, հրամայեց որ բանայ զայն :

Չարմացաւ մնաց երբ ներս մտնելով, անոր գեղջկական սենեակը տեսաւ, որու մէջ իւր հովուութեան ժամանակ ունեցած անշուք սեղանը, յարդէ ակծուր, հովուական դաւաղանը և կողովը պահեր էր, և որուն միակ պատուհանը դաշտաց և լերանց վրայ կը նայէր :

“ Արիտաարդութեանս ժամանակը, ըսաւ այն ատեն դանձապետը, ևս ոչ խարներս կը պահպանէի, բայց դուք, Վեհափառ Թագաւոր, զիս այս պաշտօնիս հասուցիք: Չեր պալատը դալէս ՚ի վեր ամեն օր մէկ ժամ այս սենեկիս մէջ կ'անցընեմ, և այս եղէգնափողով հովուական երգեր նուազելով, իմ առա-

Ջին վիճակիս քաղցր զուարճութիւնները
կը վայելեմ: Ա՛հ, Վեհափառ տէր, նե-
րեցէք ինձ որ հայրենեացս դաշտերը վե-
րադառնամ, ուր այս ապարանքին փա-
ռաց մէջէն աւելի երջանիկ կեանք մը
կը վարէի”:

Թագաւորը իւր պալատականաց վրայ
խիստ բարկացաւ, այս բարի մարդուն
վրայ այնպիսի զրպարտութիւն մը բնեղ-
նուն համար, բայց այնպիսի անգին ան-
ձէ մը բաժնուիլ չուզելով, չթողուց որ
երթայ:

ԻՆՍ ԿԻ.

Երաններ:

Իմաստուն մարդը զիտէ նախատեսել
դէպքերը, և պատեհ առիթները ձեռք
անցունել:

Ստախօսը հողմոց շտեմարան է, սա-
տանային արձագանք, և իւր պատուոյն
մահաբեր թշնամին:

Ստախօսին վրայ ի՞նչ կարծիք կրնան ունենալ անոնք որ զՎատուած յաւիտեանս կան ճշմարտութիւն կը ճանչնան. եթէ ճշմարտութիւնը դերագոյն և սիրելի է, ուրեմն ստախօսութիւնը ամենայն ատելութեան արժանի:

Մշտարհա կը նմանի ծառի մը, որուն տերեւներն են մեր թշուառութիւնները, ու ծաղիկներն են մեր գծբաղդութիւնները, իսկ պտուղն է մեր մահը: Մոյն ծառին ներքև փորեցին մեր նախնիք իրենց ու մեր գերեզմանները:

Մոլութեանց գերի մի չկրնար պարծիլ իբրև ազատ:

Մնցեալը մեզի համար ոչինչ է, ներկայն անբաժանելի կէտ մի է, որ մտածելու ատենդ կ'անցնի, իսկ ապառնին յուսոյ խաղալիկն է միայն:

ՂԵՐՁ ԱՌԱՋԻՆ ՄԸՍԻՆ

Մ Ա Ս Ն Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Ի Ա Ս Ա Ռ Ա Զ Ի Ն

Արարչապետութեան անշուքարհի :

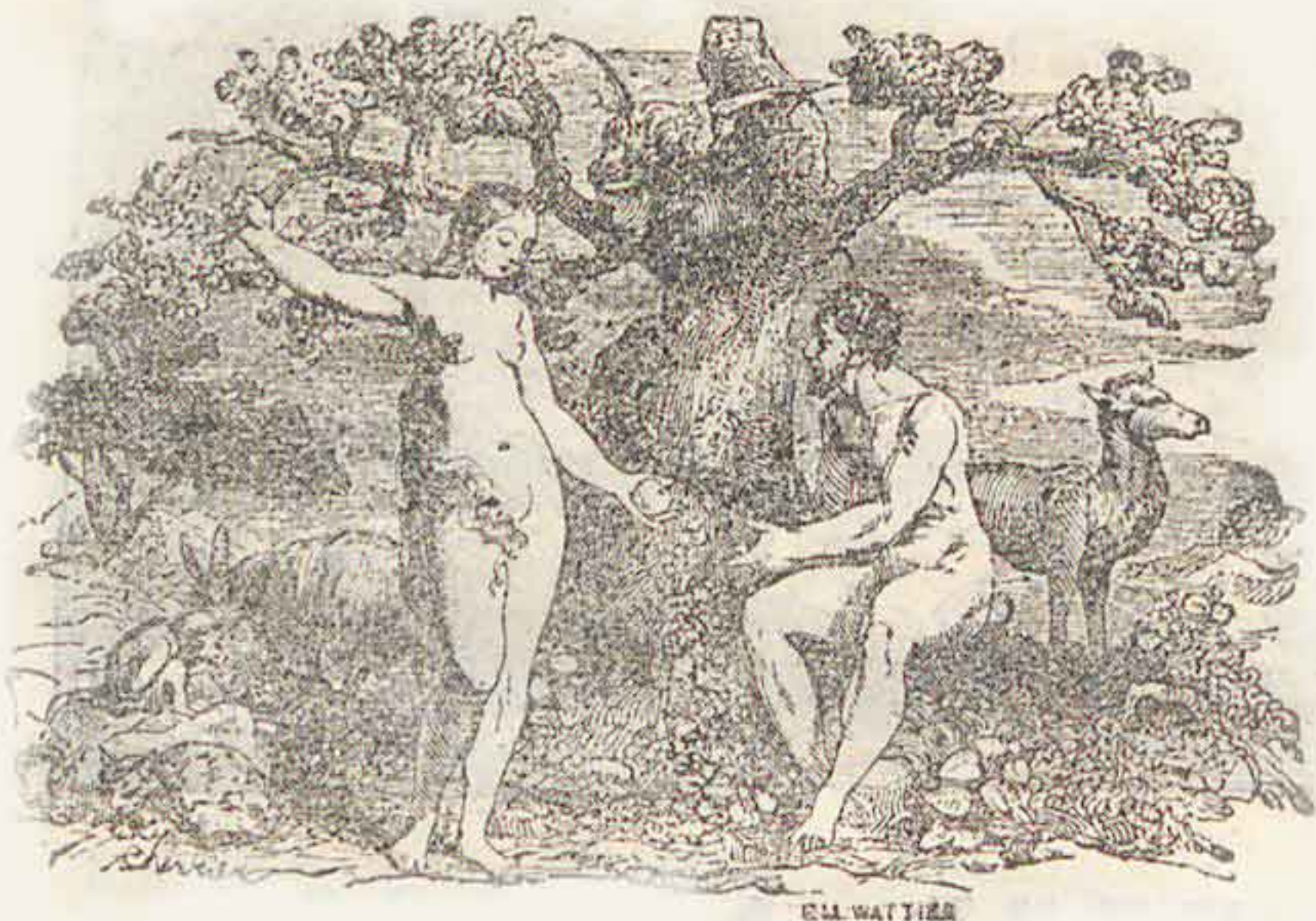
Աստուած անկեղծքը վեց օրուան մէջ ստեղծեց :

Նախ երկինքն ու երկիրը ստեղծեց , և ետքը
այսը խաւարին զատելով , լոյսը ցորեկ անուանեց և
խաւարը դիշեր :

Զուրը ցամաքին բաժնեց , և երկրիս պարզաբե-
րութիւնն սուաւ :

Արկինքը լուսաւոր մարմիններով զարդարեց , և
հրամայեց որ օդին մէջ թռչուններ ըլլան , և ջուրին
մէջ լողուն կենդանիներ :

Ահրջապէս բոլոր ցամաքային կենդանիները ստեղ-
ծելին ետե՛ մարդն ալ ստեղծեց բանաւոր հօգւով
խը պատկերին նման , և թաղաւոր կայուց ամենուն
վրայ : Աւ եօթներորդ օրը հանդատայաւ :

ԴԵՍ Բ.

Ադամ ու Եւայ . — Անկումն ճարտոյ :

Առաջին մարտը Ադամ անուանեցաւ : Աստուած
ուղեւոր անոր ընկեր մը տալ, թմբրութիւն մը տուաւ
Ադամայ, անոր կողէն մէկն տաւ, ու կիներ սանդ-
ձեց և անունը դրաւ Եւայ :

Աստուած Ադամն ու Եւան երջանիկ դրախտի
մը մէջ բնակեցուց . որ Երկրային արքայութեան կը կոչ-
ուէր : Ալ պատուիրեց անոնց որ դրախտին ամեն
պտուղներէն ուտեն բայց ՚ի Բայբն և չարն Քերմազու-
ճառին պտուղէն :

Ադամ ու Եւայ քանի որ Աստուծոյ հնազանդ
էին, երջանիկ և անվիշտ կեանք մը կ'անցընէին այն
երկրային արքայութեան մէջ, բայց սատանան որ իւր
հպարտութեանը պատճառաւ երկինքէն վռնաուեր էր,

ազնից որ Ադամն ու Եւան և իրենց բոլոր սերունդը
կորանցրնէ : Աւստի օձի կերպարանք մանելով , խաբեց
նախ Եւան , որ այն արդիկեալ պատուէն բռցնելով ,
Ադամին ևս տուաւ , ու միտանդ կերան :

Այս անհնազանդութիւնը պատժելու համար Աստուած
զիրենք դրախտին դուրս հանեց , և կրից ու
թշուառութեանց դառապարտեց , որոնց կնիքը մահն է :

Այս անհնազանդութիւնը Սկսեալիան Թող կը
կոչուի , որուն պատիժը իրենց սերնդոց իսկ անցաւ :

Սակայն Աստուած իւր զթութեամբ խոստացաւ
որ օր մը իրենց Փրկիչ մը ղրկէ , որուն կամաւոր մահ-
աւամբը մարդկային սեռին սկզբնական մեղքը ջնջուի :

ԴԸՍ Գ.

Ապէն իւր Աբէլ եղբայրը եւ պայանէ :

Ապէն Ադամայ անդրանիկ զաւակը երկիրը կը մշակէր, և Աբէլ անոր եղբայրը ոչխարները կ'արածէր :

Ապէն Աստուծոյ պատուներ կը մատուցանէր, իսկ Աբէլ իւր ոչխարներուն անդրանիկները :

Աստուած Աբէլի զոհերը սիրով ընդունեց, վասն զի անոր պատին մաքրութիւնը կը ճանաչէր : Այս խորութիւնը Ապէնի նախանձը զրդուեց, և իւր կիրքէն կուրանալով, որ մը առաջարկեց անոր որ իւր հետը դաշտը պարտելու գայ, և հոն սպաննեց իր եղբայրը, և առաջին անգամ երկիրը մարդու արեամբ ներկուեցաւ : Անիձեց Աստուած զԱպէն, և դատասարտեց

զան որ խր ըրելը կենար մեջ թափառական ըլլայ :

Աստուած Ազամը միթարելու համար ուրիշ
չաւա՛ մը ևս տուաւ անոր Սեթ անունով :

Աայե՛նի որդիքը իրենց հօրը պէս ամբարիշտ եղան ,
անոր համար Արե՛ի՛ Տարբե՛կան կոչուեցան : Իսկ Սեթ ի
սերունդը՝ բարեպաշտ ըլլալով՝ Արե՛ի՛ Աստուածոջ բա-
ռուեցան :

Սակայն արուեստները Աայե՛նի սերնդոց մեջ աւելի
ծաղկեցան : Անովք խր անուամբը քաղաք մը շինեց ,
Թափել մարդոց դարբնու թիւն արվեցա՛ց , և՛ Այեմա
խր քոյրը՝ մանել և կաաւ շէնել սորվեցա՛ց կանանց :
Յովբաղ երաժշտութիւնը հնարեց :

Սեթի սերունդը ՚ի սկզբան տասուած ավախ կին և
Աայե՛նի սերունդէն զատ կապրէին , բայց երբ անոնց
հետ խառնուեցան , իրենք ալ անոնց հետեկով ,
զԱստուած մտցան ու երկիրը անարե՛նա թիւններով
լեցուեցաւ :

Առջի մարդիկ հսկայ ու երկայնակեաց կին : Ազամ
ինը հարիւր երեսուն տարի ապրեցաւ , Սեթ ինը
հարիւր տասն ու երկու , իսկ Մաթուսաղա ամենէն
երկայնակեացն եղաւ . քանզի ինը հարիւր վաթսուն և
ինը տարի ապրեցաւ :

ԴԱՍ Ե.

Չ ԵՒԵՂԷՂ:

Արք մարդիկ բազմացան աշխարհի վրայ, և երբ
կրկնաց անօրէնութեանց չափը լեցուեցաւ, Աստուած
ուղեց ջնջել զանոնք և ընդհանաւ ջրհեղեղ մը ըրաւ:

Միայն Նոյ արդար զանուելով բոլոր աշխարհի
մէջ, նոյն պատիժէն աղատեցաւ տասլանի մը մէջ իւր
կիներով, Սեմ, Քամ, Յարեթ երեք որդիներովը,
անոնց կիներովը և Աստուծոյ հրամանաւ ամեն տե-
ասի կենդանիներէ մէկ մէկ զոյղ հետը առաւ:

Քառասուն օր և քառասուն գիշեր տեղատարափ
անձրև գալով, բոլոր երկրիս երեսը ջուրը պատեց,
և ամենէ բարձր լեռնէն տասն և հինգ կանգուն բար-
ձրացաւ, ու ամեն մարդիկ և կենդանիք ջնջուեցան:

Քրիստոսի ճննողներն երկը հազար երեք հարիւր և ութ տարի առաջ :

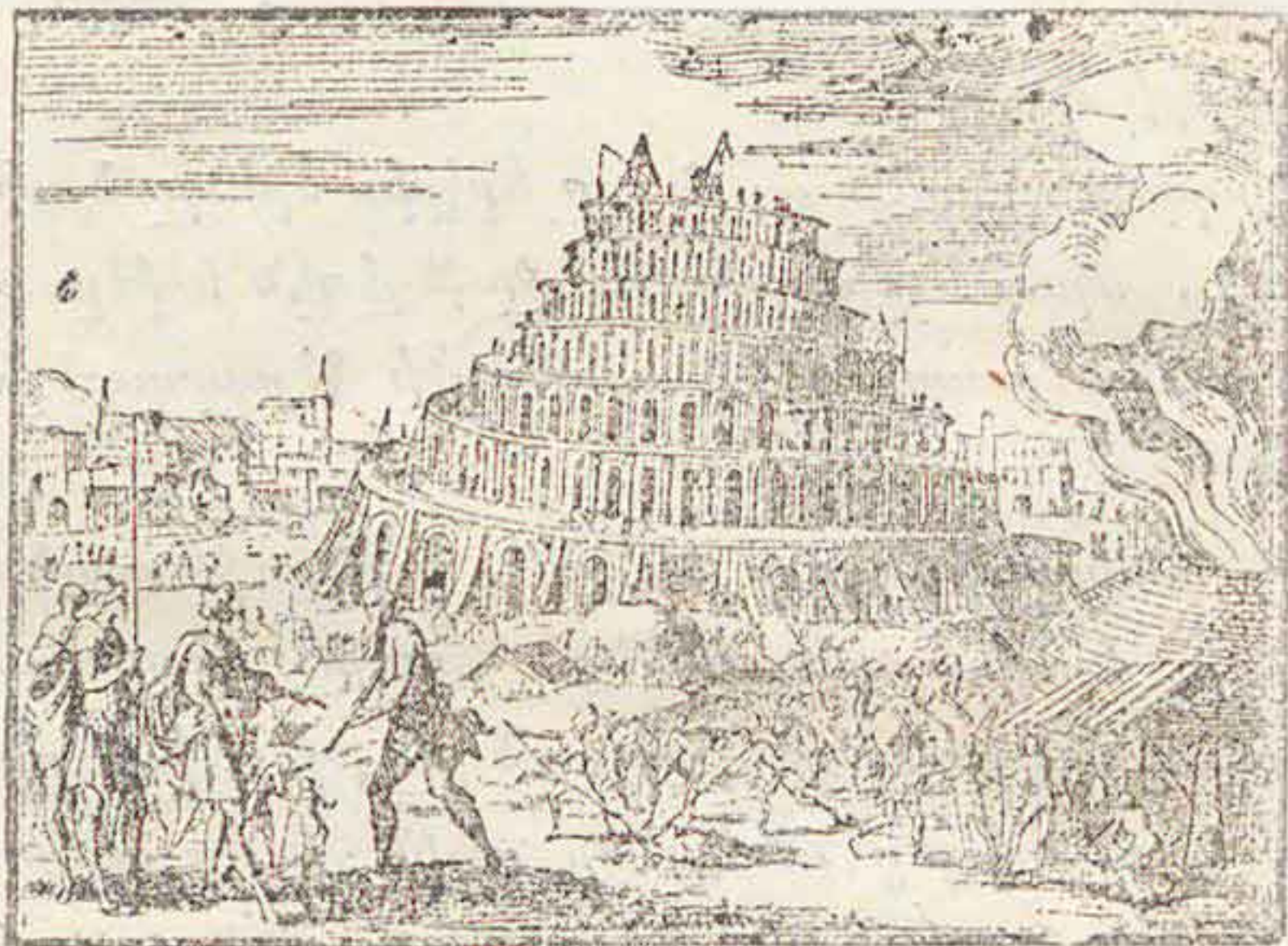
Հարիւր յիսուն զմի ջուրը երկրիս երեսը ծածկելն ետև, սկսաւ քաշուիլ, և ջրհեղեղն եօթը ամիս ետքը նստաւ տապանը Հայաստանի Արարատ լեռին վրայ :

Նոյ տապանէն դուրս ելելով, իւր առջև դուրծը կողաւ իւր երախտադիտութեան զոհը մատուցանել Աստուծոյ : Օրհնեց Աստուած զՆոյ և իւր ընտանիքը, և հրամայեց անոնց որ ածին և բազմանան : Իւր ծիածանը երևցրնելով, խոստացաւ որ այնուհետև ջրհեղեղով չքնջէ զերկիրս :

Նոյ երկրագործութեան պարապեցաւ, և այդինէր անկեց. բայց երբ դինի խմելով զուարթացաւ, Քամ անոր մերկութիւնը տեսնելով սկսաւ ծաղրել, սակայն իր Սեմ և Հարեթ կղբայրները վերարկուով մը ծածկեցին զան :

Նոյ արթնցած տակնը կզածն խմանալով, Քամը անիծեց որ իւր կղբարար ծառայ ըլլայ, իսկ Սեմն ու Հարեթը օրհնեց :

Այս երևելի գէպըր ազգացապագայ վիճակը որոշեց. Սեմի սերունդէն Փրկիչը ծնաւ, Հարեթի սերունդը աշխարհախալութեամբ մեծցաւ, իսկ Քամի սերունդը միշտ թախառտիան, լեռնաբնակ և աղքատ մնաց :

ԻԼՍ Ե.

Աշխարհաշինութիւն . — ԱԵԲՐՈՎ

Սոյ և ըր որդիքը Արարատեան երկրէն չհնան-
 ցան, բայց իրենց սերունդները քիչ քիչ մերձակայ
 երկիւրները տարածուեցան, և Ջրհեղեղէն գրեթէ հար-
 իւր յիսուն տարի ետքը այնչափ շատցան որ տեղեր-
 նին քիչ գալով պէտք էին բոլոր աշխարհ ջրուիլ:

Բայց այս բաժանումէն առաջ իրենց անուան յի-
 շտատա՛րք մշանջենաւ որեւոք համար՝ ուղեցին այնպիսի
 բարձր աշտարակ մը շինել, որուն ծայրը մինչև ամ-
 պերը հասնի, որպէս զի եթէ Աստուած վերստին
 Ջրհեղեղով մը զհարգիկ ջնջել ուզէ, անոր վրայ
 ելելով ազատին:

Այն ասան ամենքը մէկ լեզու կը խօսէին, մինչե որ Սենաարի ընդարձակ դաշտը դացին իրենց ամբարտաւան խորհուրդը 'ի դոյժ դնելու:

Անոնց այս գոռոզութիւնը պատժելու համար Աստուած լեզունին խառնակեց, որով մէջերնին շփոթութիւն ծագելով ստիպուեցան սկսուած շէնքը անկատար թողուլ և ցրուիլ: Այս տեղը Քաբելոն կոչուեցաւ, որ կը նշանակէ խառնակոթիւն:

Այն ասան գլխաւորներուն միտքը ուրիշ ամբարտաւանութեան խորհուրդ մը ծագեցաւ, ուղեցին զամենքը նուաճել, և անոնց վրայ բայարձակ տէր լլլալ:

Ամիջապէս աշտարակին դաշտը պատերազմի դաշտի փոխուեցաւ, և հսկաները զանազան կուսակցութիւններու բաժնուելով, իրարու հետ սկսան պատերազմիլ:

Այս գլխաւորներէն մէկն էր Սեբրովթ՝ Սալի Քամ որդւոյն թուր, որ շատերը նուաճելով, ինքզինքը թագաւոր հրատարակեց ամենուն վրայ: Քաբելոնի աշտարակին աւերակներուն վրայ Քաբելոն քաղաքը շինեց, և Քաբելական պետութիւնը կանգնեց:

ԻԱՍ 2.

Մարդոց ցրուել:

Քաղմաթիւ ընտանիք, որոնք այն բռնակալներուն

լրաժին տակը շինեան , իրենց անասունները և ինչքը հետերնին առնելով , սկսան Արարատեան լեռներէն հեռանալ , և աշխարհիս զանազան կողմերը տարածուիլ գետի մը յորդած ջուրերուն նման :

Այս ընտանիքները առանձին կամ միանալով երկրին հաւնած տեղերնին հաստատուեցան , հոն ժողովուրդ մը կամ ցեղ մը կազմեցին , ու զիրենք կառավարելու համար գլուխ մը կամ ցեղապետ մը ընտրելով , անոր անունովը կոչուեցան :

Ատնք ընդհանրապէս խաշնարած էին և երկրագործութեան կը պարապէին . և որովհետեւ իրարմէ ուրիշ սահման մը չունէին , բայց եթէ լեռ մը , գետ մը կամ անապատ մը , ուստի մէկ ցեղին ժողովուրդը կամ փառասիրութեան ոգւով , կամ դրացի ժողովրդեան երկրին արգասաւորութեանը կամ կլիմային գեղեցկութեանը վրայ նախանձելով , սահմանէն կ'անցնէր , միւսին երկիրը կամ ոչխարները կը կողոպտէր . ասով մէջերնին կռիւ մը կը ծագէր , զօրաւորը տկարին վրայ կ'իշխէր և այսպէս կը կազմուէին առաջին իշխանութիւնները :

Չքհեղեղէն ետքը երկրիս գեղեցկութիւնը աւրուեցաւ , հողին ոյժը աւարացաւ , մարդոց կեանքը կարճրցաւ . մարդիկ երկրիս սլաուղները և բանջարեղէնները ուտելու չբաւականացան , սկսան անասուններ որսալ , անոնցմէ մէկ քանին ընտելացուցին և ի-

րենց գործին աշխատեցուցին : Գազանաց հետ մաքա-
ռելու համար՝ պէտք ունեցան զէնք հնարելու . զու-
րոնք ետքը իրենց նմանեաց դէմ դարձուցին :

Սակայն և այնպէս՝ Եստուծոյ օրհնութեամբքը գը-
րեթէ հարիւր յիսուն տարուան մէջ մարդիկ աճե-
լով բազմաթիւ ցեղեր ձևացան :

ԴԱՍ Ե.

Բաժանաժան ազգաց :

Յարեթի սերունդները Եսիոյ արեւմտեան կողմը և
մինչև Եւրոպա տարածուեցան :

Սեմի սերունդները Եսիոյ մէջ տեղերը և արե-
ւելեան կողմերը մինչև Ղարոն :

Քամայ սերունդները դէպ ՚ի Հնդկաստան և
Եփրիկէ :

Յարեթի որդիքն էին Գամեր, Մագոզ, Մադայ,
Յաւան, Եղիսա, Թորէլ, Թիրաս և Մոսոք :

Գամերէն եղաւ Թորոզոմ, որուն Հայկ որդիէն
յառաջ ևկան Հայերը :

Մագոզէն եղան Ալիւթացիք, որոնցմէ նաև Չի-
ները :

Մադայէն եղան Մարք և Մակեդոնացիք :

Յաւանէն եղան Յոյները :

Թորէլէն եղան Իբերիացիք :

Թիրասէն եղան Թրակիացիք :

Մասոյն յառաջ եկան Մոսկովները :

Սեմի որդիքն էին Մրիաքսադ , Եղամ , Մսուր ,
Լուդ և Մրամ :

Մրիաքսադէն սերեցաւ Մերասամ , որմէ եղան
Հրեայք :

Եղամէն յառաջ եկան Պարսիկք և Հնդկիք :

Մսուրէն եղան Մտրեասանցիք :

Լուդ նախահայր եղաւ Լիւդացւոց :

Մրամէն եղան Մտրիք :

Քամայ որդիքն էին Քուշ , Քանան , Փուժ և
Մեատրեմ :

Քուշէն սերեցան Աթովպացիք :

Քանանէն եղան Քանանացիք , Փիւնիկեցիք ,
Փղշտացիք և այլն :

Փուժէն յառաջ եկան Քարբարտները :

Մեատրեմէն եղան Աղիպտացիք :

Մարդիկ որչափ բազմանալով բոլոր աշխարհ կը
տարածուէին , ու աստուած պաշտութեան աղբիւրէն
այսինքն Նոյի քովէն կը հեռանային , այնչափ և ի-
րենց անմեղութիւնը և Մատուծոյ երկիւղը կը կոր-
անցնէին , և զանազան մոլութեանց մէջ թաւալե-
լով , կը մոռնային իրենց Մրարիքը , ու անշունչ արա-
բածները կը պաշտէին : Ոմանք արեւուն , լուսնին ,
աստեղաց , և այլք մինչև անասնոց երկրպագութիւն
կրնէին :

ԳԱՍ Ը.

Հայկ. — Իշխանութիւն Հայկազանց:

Հայկ Յարեթի թուան որդին, որ աշտարակաւ շինութեան զացող հսկաներէն մէկն էր, ուրիշ իշխանութեան տակն ըլլալ չուզելով, իր ընտանեօքն ու մարդիկներովը դարձաւ Արարատեան երկիրը եկաւ Մոյ նահապետին քով բնակելու:

Հոն մնացած սակաւաթիւ մարդիկ կային, որոնք Սենաար զացած չէին, և ինքնակամ Հայկայ հրնազանդեցան:

Սերրովթ քանի մը ցեղեր նուաճելէ ետե՛ ուզեց

որ Հայկն ևս իւր իշխանութեան տակն առնու. բայց երբ չկրցաւ քաղցրութեամբ զան համոզել, անհամար զօրքով անոր վրայ գնաց :

Հայկ իւր երկիրը և իւր ժողովրդեան աստուած պաշտութիւնը պաշտպանելու համար՝ չվախցաւ անոր դիմացն ելնելու երեք հարիւր հողւով, որոնք էին իւր եղբարքը, որդիքը թոռունքը և իւր մարդիկները, և իւր նետովը զարկաւ սպաննեց հսկան, ու անոր զօրքը ցրուեց : (2350 Վ. Ա.)

Այսպէս Հայկ իւր քաջութեամբը ազատեց երկիրս այնպիսի բռնաւորի մը ձեռքէ, որ կուզէր բոլոր աշխարհս իւր լուծին տակն առնուլ և իրր Աստուած պաշտուիլ :

Հայկ նահապետը մեր ազգին տէրութիւնը հաստատելով, երկրին ու ժողովրդեան կարգ կանոն դրաւ : Իւր անունովը մեր ազգը Հայ անուանեցաւ և մեկ երկիրը Հայաստան :

ԴԱՍ Թ.

Հայոց սկզբնական կառավարութիւնը և կրօնքը :

Հայոց սկզբնական կառավարութիւնը նահապետական էր կամ ասնուտիրական . իւրաքանչիւր տանուտէր կամ ընտանիքի գլուխ առանձին բնակութիւն մը հաստատելով, ինքը կ'իշխէր և կը կառավարէր իւր

ընտանիքը և երկիրը . և իւր նախահարց անմեղութեան հետեւելով, Աստուծոյ երկխօսին մէջ կը կրթութիւն իւր ժողովուրդը, և իւր երկիրը կը շէնցընէր . սակայն շայկայ յաջորդներուն գլխաւորութիւնը կը ճանչնար :

Քանի որ օտար թշնամիները շայաստանի վրայ յարձակած չէին, շայկայ զաւակները այս կերպով կը կառավարուէին, որ գրեթէ հինգ հարիւր տարի տեւեց ամենայն խաղաղութեամբ և անմեղութեամբ, և այսչափ միջոցին շայկայ յաջորդներն եղան Արմենակ, Արամայիս, Ամասիա, Գեղամ և շարմա, որոնք քաղաքաշինութեամբ շայաստանը կը շէնցընէին : Սակայն երբ օտար թշնամիները շայաստանի վրայ սկսան յարձակիլ, այն ատեն աւելի սերտ միութիւն մը կազմել հարկ եղաւ թշնամիները հալածելու և իրենց հայրենիքը պաշտպանելու համար :

Արմենակայ Խոռ և Մանաւազ եղբայրներէն ելան Խոռխոռունեաց, Մանաւազեանց, Բզնունեաց և Արդունեաց նախարարութիւնները : Գեղամայ Արսակ որդիէն ելաւ Միւնեաց նախարարութիւնը :

Ինչպէս որ Աստուածպաշտութեան ճշմարիտ կրթութիւնը շայաստանի մէջ սկիզբն առաւ, և Աստուծոյ առաջին սեղանը հոն կանգնեցաւ, նոյնպէս և ամենէ աւելի շայաստանի մէջ կենդանի մնաց Աստուածպաշտութիւնը . վասն զի Աոյ և իւր որդիքը

Հայաստանի մէջ մնալով, Մատուած պաշտութեան
ուսումը Հայաստանի բնակչաց սրտին մէջ արմատա-
ցուցին:

Հայաստանի առաջին արուեստները գրեթէ կենաց
պահպանութեան կարևոր եղածն են էին, զորոնք Նոյ
խը որդւոց և սերնդոց սորվեցուց, և որոնք էին երկ-
րագործութիւն, խաշնարածութիւն, դարբնութիւն,
և բնակութիւն ու զգեստ շինել:

Ի Ա Ս Ժ .

Չբեկեղէն ետե երեւելի ազգերը:

Չբեկեղէն ետե երեւելի եզոյ ազգաց շատերուն
սկզբնական պատմութիւնը ճիշտ չգիտցուիր: Քանի
մը ազգեր աւանդութիւններէ, և արձանագրութիւն-
ներէ, հաւաքելով պատմութիւն մը ձեացուցած են,
բայց շատերը անհիմն և առաստելախառն են:

Ար կարծուի թէ Յարեթի ցեղէն Չինաստան
հասուածներ երթալով, հոն հաստատուեցան և հոն
եզոյ Քամի սերունդին հետ միանալով, տէրութիւն
մը հաստատեցին:

Ի՞նչի Չինաց տէրութեան առաջին հիմնադիրը
կը համարուի, որ խաշնարածութիւնը, երկրագոր-
ծութիւնը և դարբնութիւնը իւր երկրին մէջ խո-
թեց ու աստղաբաշխութիւն և զիր սորվեցուց իւր
ժողովրդեան:

Հնդիկները Չինաց պէս խիստ հին ազդ մը կը սեպուին, սակայն մինչև մեծն Աղեքսանդրի արշաւանքը իրենց պատմութիւնը առասպելախառն է: Վիտութիւնները և արուեստները Հնդկաց մէջ խիստ հին ժամանակէն ծաղկած էին:

Քարելացւոց երկիրը վաճառականութեան կենդրոնն ըլլալով, շուտով հարստացաւ, և արուեստից ու դիտութեանց մէջ մանաւանդ աստղաբաշխութեան մէջ ծաղկեցաւ, սակայն իրենց մեղկութենէն չկրցան անկախութիւննին երկար ժամանակ պահել:

Սեմի որդին Ասոր Տիգրիս գետին եզերքը Նինուէ քաղաքը շինելով, Ասորեստանեաց պետութիւնը հաստատուց, որ թէև դիտութեանց կողմանէ, Քարեւոնի յառաջադիմութիւնը չունեցաւ, սակայն գինուորական ոյժը շատ զօրացուց:

Ազիպտացւոց սելութիւնը խիստ հիներէն և ծաղկեալներէն մէկն է, սակայն պատմութիւննին խառնաշփոթ է:

Ի սկզբան քանի մը փոքր իշխանութիւններէ կազմուած էր. իրենց առաջին թագաւորը Մէնէսը կամ Մեսարեմը կը դնեն, որ Մեմփիս իւր թագաւորանիստ քաղաքը շինեց, ու պատերազմներով բոլոր Ազիպտոսը իւր իշխանութեան տակն առաւ:

Վիտութիւնները և արուեստները հին ժամանակէն ծաղկեցան Ազիպտոսի մէջ:

ԳՆՍ ԺԱ.

Աքրասամո-կազո-մը:

Արբ մարդոց մեծազոյն մասը կռապաշտութեան խաւարին մէջ թաղուեցան, Աստուած ուղեց աւանց մէջէն առանձին ժողովուրդ մը բնաբել, որպէս զի իւր օրինաց հաւատարիմ մնաց, Այլի Սեմ որդւոյն զեզէն Թարայի Աքրասամ որդին իւր ժողովրդեան նախահայրն բրաւ, և որպէս զի կռապաշտներէն զանազանին՝ հրամայեց որ թրխատուին:

Աքրասամ իւր հօրը հետ Քաղզէացւոց կռապաշտ երկիրը կը բնակէր, բայց Աստուծոյ հրամանաւ իւր հայրենիքը թողով, Միջագետք գնաց Քանանացւոց երկիրը բնակելու:

Աքրասամ իւր արդարութեամբը Աստուծոյ սի-

բնի եղեր էր, և Մատուած խոստացաւ անոր որ իւր
 սերունդը պիտի բազմացրնէ, և ինքը շատ ազգերու
 հայր պիտի ըլլայ :

Սողոմի և Գոմորի բնակչաց մեղքերը այնչափ
 շատցան, որ Մատուած որոշեց ջնջել զանոնք : Ար-
 բա համու աղաչանքը բաւական չեղան Մատուծոյ բար-
 կութիւնը իջեցրնելու համար :

Գովտ Աբրահամու եղբորորդին Սողոմի մէջ կը
 բնակէր, բայց արդար ըլլալով, Մատուած չուզեց որ
 արդարը մեղաւորին հետ կորսնցրնէ, ուստի Մատու-
 ծոյ հրամանաւ Ղովտ փախաւ այն երկրէն իւր եր-
 կու աղջիկներովն ու կինովը, որ աղի արձանի փո-
 խուեցաւ՝ անհնազանդութեամբը ետին նայելուն հա-
 մար :

Սողոմի և Գամորի վրայ երկինքէն հուր և ծրծուսք տեղալով, այն քաղաքներն ու բնակիչք մահիսիր դարձուցին :

Արրահամ իւր հարիւրամեայ հասակին մէջ իւր իննանամեայ Սառա կնոջմէն Խասհակ որդին ունեցաւ Աստուծոյ հրամանաւ ը :

Աստուած Արրահամու հնազանդութիւնը փորձելու համար՝ հրամայեց անոր որ իւր որդին իրեն զոհէ, եւբ կը պատրաստուէր Աստուծոյ հաւատարիմ ծառայն հրամանը կատարելու, Աստուած արգիլեց զան իր հրեշտակը դնելով, ու Խասհակայ տեղ ոչխար մը զոհ մատոյց, զոր հրեշտակ մը ներկայացուց իրեն :

Արրահամ իւր զանազան կիներէն ուրիշ ութ զաւակներ ևս ունեցաւ, որոնք ժողովուրդներու նախահայրեր եղան. բայց իւր բոլոր հարստութիւնը Խասհակին թողուց :

Արրահամէն և իւր որդւոցմէ սերեցան Խորայելացիք, Արաբացիք, Աղովմայեցիք և Խամայելացիք :

Ղովտայ Մովսէր և Ամոն որդւոցմէ սերեցան Մովսէրացիք և Ամոնացիք :

ԴԱՍ ԺԲ.

Խասհակ, Յակոբ և Յոզեփ :

Խասհակ երկու զաւակ ունեցաւ՝ Ասա ու Յա-

կոր : Եսաւ թէև անդրանիկն էր , բայց որ մը որ-
տէն անօթի դարձած ատեն՝ Յակոբին կերած ոսպ-
նաթանը ուտելու համար՝ իւր անդրանկու թեան ի-
րաւունքը անոր ծախելով , Աբաբիոյ հիւսիսային կող-
մը դնաց , ուր Ադոլֆմայեցւոյ նահապետն եղաւ ,
քանզի Եսաւ Ադամ իսկ կոչուեցաւ :

Յակոբ իւր հորը օրհնութիւնը ընդունելէն ետև՝
երբ Միջագետք կերթար՝ ղիշերը ճանապարհին վրայ
քնացաւ , և իւր քունին մէջ երկրի վրայ սանդուղ
մը տեսաւ , որուն ծայրը մինչև երկինք կը հասնէր , ու
հրեշտակները կելնէին և կ'իջնէին . ամդուղին վերի
կողմը Աստուած երեցաւ , որ Աբրահամու և Իսա-
հակայ ըրած խոստումը իրեն իսկ ըրաւ :

Յակոբ արթննալով՝ այն տեղը Քեթէլ անուանեց ,
որ ատեն Աստուծոյ բսել է :

Յակորբ , որ Խորայէլ իսկ կոչուեցաւ , տասն ու երկու որդի ունեցաւ , որոնք տասն ու երկու ցեղերու նահապետներ եղան :

Ասոնց մէջ երեւելի են Ղևի և Յուզա . առաջինին որդիքը Աստուծոյ ծառայութեանը նուիրուեցան , և երկրորդին ցեղէն պիտի ելնէր Խորայելացւոց թագաւորութիւնը և Քրիստոս աշխարհի Փրկիչը :

Յակորբայ որդւոց մէկն էր նաև Յովսէփ , որ խիստ սիրելի էր իւր հօրը . եղբայրները նախանձելով , զան Խամայէլացի վաճառականաց ծախեցին , որոնք Ազիպտոս տարին ու թագաւորին դահճապետին վաճառեցին : Դահճապետին անզգամ կնոջ զրպարատութեամբը բանտ դրուեցաւ , բայց թագաւորին երազը մարդարէական ոգւով մեկնելուն համար՝ անոր երկրորդն եղաւ :

Յովսէփ թագաւորին երազէն նախատեսութեամբը եօթը տարի առատութիւն և եօթը տարի սով գուշակելով , թագաւորը Յովսէփայ յանձնեց սովին համար պաշար ժողվելը , որով ոչ միայն Ազիպտոսը սովին նեղութենէն ազատեց , այլ և զբայի ազգերը իրմէ ցորէն զնելու կու գային :

Յովսէփայ եղբարքն ևս ցորէն զնելու համար Ազիպտոս եկան . Յովսէփ զինքը իւր եղբարց ճանչցուց , իւր հայրը և եղբայրները ընտանեօք Ազիպ-

սոս կանչեց, և Պետեմ բարերեր երկիրը անոնց
սուաւ որ բնակին :

ԴԱՍ ԺԳ.

Արամ :

Վայաստանի ժողովրդեան խաղաղասիրական կեանքը և տանուտիրական կառավարութիւնը դրացի ազգաց երկրակալութեան եռանդը շարժեցին, որոնք Վարմա նահապետին կառավարութեան վերջին տարիները Վայաստանի զանազան կողմերուն վրայ յարձակելով, զՎայերը կը նեղէին, և երկրին մէկ մասը հարկատու ըլին :

Այս թշնամիները հալածելու համար պէտք էր կառավարութեան ոյժը կեղբոնացունել, և Արամայ նման իշխանի մը առաջնորդութեամբը պատերազմի ելլել :

Վարմայի Արամ որդին կառավարութեան սանձը ձեռքը առածին պէս՝ յիսուն հազարի չափ զօրք ժողովեց, ու արեւելեան կողմը քալեց Մարաց Նիքար իշխանին վրայ, ջարդեց անոր զօրքը և ղինքը պատերազմի մէջ ողջ բռնելով, Արմաւիր քաղաքը բերաւ, և հրամայեց որ երկաթեայ դամով ճակատէն դամեն զան բարձր աշտարակի մը ծայրը : Անոր երկրին մէկ մասին ևս տիրեց, ու Միւնեաց ջեղին յանձնեց :

Արամ այն կողմը խաղաղորենելով, իւր զինքը Ռաբելացուոց Ռարչամ իշխանին վրայ դարձուց, որ քառասուն հազար հեռեակով և հինգ հազար ձիաւոր զօրքով Հայաստանի վրայ եկեր էր. զարկաւ Ջարդեց անոր զօրքը, և մնացածը վախուց, իսկ Ռարչամ իշխանը Արամայ զինակիրները սպաննեցին: Արամ անոր երկրին մէկ մասին տիրելով՝ Վաղմուսին ցեղին յանձնեց:

Հայաստանի արեւելեան ու հարաւային կողմերը նուաճելէն ետե՛ դէպ ՚ի արեւմտեան կողմը գնաց, ուր Վապադովկացուոց Պայապիս անունով իշխանը զօրանալով՝ Սև ծովէն մինչև Միջերկրական ծովը տիրեր էր:

Արամ սաստիկ կոտորածով հալածեց զան մինչև Միջերկրական ծովուն կողինները, անոր երկրին տիրեց, ու Մշակ անունով Հայ կուսակալ մը զըրաւ հոն, և հրամայեց որ ամեն կողմ Հայերէն ստրկին ու խօսին:

Մշակ Վապադովկիոց մէջ քաղաք մը շինեց ու իւր անուամբը Մշակ անուանեց. բայց բնակիչները սխալ արտասանելով Մաժակ կ'ըսէին: Դամանակ մը ետքը՝ այս քաղաքը Հռովմայեցուոց Յուլիոս Ասար ինքնակալէն նորոգուելով՝ Վասարիս կոչուեցաւ, որ է Ղայսէրի քաղաքը:

Արամ թշնամեաց յաղթելէն և անոնց երկրին տիրելէն ետե՛ սխաւ Հայաստանը բարեկարգել: Ար-

նահատները և դիմուորահանութիւնը աւելի ծաղկեցան իւր օրովը : Հայաստանի սահմանները ընդարձակելով, անբնակ տեղերը բնակիչներով լեցուց, ու զանազան մասերու բաժնելով՝ Մ. աջին, Արկրորդ, Արրորդ և Զորրորդ Հայք անուանեց :

Մրամայ անունը օտարաց մէջ այնչափ երևելի եղաւ որ բոլոր ազգերը սկսան անոր անուամբը զմեզ Մրամաձան կամ Մրձն, ու մեր երկիրը Մրձնիա կոչել :

ԳՆՍ Ժ. Գ.

Մինոս, Շամիրամ և Մրայ :

Մտրեատանեաց տէրու թիւնը Մինոսի և անոր Շամիրամ կնոջ գահակալութեան ժամանակը շատ երկուելի եղաւ :

Մինոս շատ զօրք ժողովելով՝ Հայաստան անցաւ : Բայց Մրամ պարգևներով անոր դիմացն ելելով, անոր բարեկամն ու նիզակակիցն եղաւ :

Մինոս անոր օգնութեամբը Սիջերկրական ծովէն մինչև Սասպից և Պարսից ծովը եղած ազգերը նուաճեց, բայց Քակարիացիք երկար ատեն իրեն ընդդիմացան, մինչև որ զօրավարի մը Շամիրամ անուն կնոջ խրատովը Քակարիա քաղաքը առնուեցաւ : Մինոս կնոջը իմաստութեան վրայ զարմացած՝ իրեն կին առաւ, և իւր մահուանէն ետև՝ Շամիրամ իրեն յաջորդեց :

Շամիրամ ամեն կողմանէ իւր էրիկը գերազանցել
ուզելով, Նաբելոն քաղաքը հաստ եւ բարձր պարիսպ-
ներով պատեց, աշտարակներով ամրացուց, կա-
մուրջներ նետեց ու այն հռչակաւոր պարսէզները
շինեց, որոնք աշխարհիս եօթը հրաշարեաց կարգը
անցան :

Սակայն իւր վաւաշ բարքովը մեծ արատ մը թո-
ղուց իւր պատմութեանը մէջ : Ախտամոլ թագուհին
Հայաստանի Արայ նահապետին գեղեցկութեանը
զարնուելով, ուզեց անոր հետ ամուսանալ . բայց Արայ
անոր կամայքը ընդդիմանալով, աւելի ուզեց պատե-
րաղմով մեռնիլ, քան թէ առաքինութեան դէմ մե-
ղանշել : Արայ պատերազմին մէջ մեռաւ, ու Վարդոս
իւր որդին անոր տեղ յաջորդեց :

Շամիրամ Հայաստանի օդին և դիրքին գեղեց-
կութեանը հաւնելով, Վանայ լճին մօտ գեղեցիկ ա-
մառանոց մը շինեց, որ Շամիրամակերտ և ետքը
Վան ըսուեցաւ :

Շամիրամ անհամար զօրքով Հնդկաց վրայ ևս
գնաց, բայց յաղթուեցաւ : Իւր որդին Նինուաս ի-
րեն յաջորդեց, բայց թուլամորթ մէկն ըլլալով, և
իւր երեսուն յաջորդներն ևս իրեն հետեւելով՝ Մտ-
րեստանդուոյ տէրութիւնը տկարացաւ և այլևայլ ազգաց
հպատակեցան :

ԴԼԾ ԺԵ.

Յուճաստան :

Յուճաց պատմութեան սկիզբը առաապելախառն է : Յարեթի Յաւան որդիէն հաստուածներ շեղ լեսպոնտոսի վրայէն Աւրոպա անցան Թանասաղիայի և Ապիրոսի մէջ հաստատուեցան, և անկէ Յուճաստան տարածուեցան :

Յուճաստանի առջի բնակիչները վայրենիի պէս կ'ապրէին, անտառներու մէջ կը թափառէին, խոտ և վայրի պտուղներ կ'ուտէին, և շատ դարեր այս վայրենութեան մէջ մնացին, մինչև որ Փիւնիկէէն և Ազիպտոսէն դաղթականներ գալով, անոնց մէջ քաղաքականութեան սկզբունքը խոթեցին :

Ինաքոս Փիւնիկեցին այն դաղթականաց գլուխն անցնելով, սկսաւ կառավարել զանոնք :

Պեղաքոս՝ Ինաքոսի թոռը և անոր յաջորդը սորվեցուց Յուճաց հիւղեր շինել, տերեւներու տեղ կաղին ուտել և անասնոց մորթելով զգետ շինել : Յոյները անոր անունովը Պեղասքեանք իսկ ըսուեցան :

Յուճաց կրօնքը բնապաշտութեան խառնուրդ մ'էր, բայց երբ օտար դաղթականները Յուճաստան մտան, բազմաստուածութիւնն ևս խոթեցին հոն. իրենց գլխաւոր աստուածն էր Արամազդ կամ Ափոս :

ԳԼՍ ԺԶ.

Քանանացիք և Փիւնիկեցիք :

Քանանացիք Քանանու ցեղէն սերեցան և Մփիկէ ու Մսիոյ հարաւային ծովեզերքը տարածուեցան : Իրենց արմաւենեաց անասուններուն կամ ըստ այլոց բնակչաց կարմրութեան պատճառաւ իրենց երկիրը Փիւնիկէ և իրենք Փիւնիկեցիք կոչուեցան :

Փիւնիկեցիք նաւարկութեան, վաճառականութեան և արուեստից կողմանէ, հին ժամանակուան ամենէ երևելի ազգերէն մէկն էին :

Փիւնիկեցիք զատ միացեալ տէրութիւն մը չկաղմեցին, այլ իրենց ամեն ղլխաւոր քաղաքաց մէջ անկախ թաղաւոր կամ դաաւաւոր մը ունէին : Մ.ՍԿ քաղաքաց մէջ երևելի էին Սիդոն, Տիրոս և Մարտոս :

Փիւնիկեցիք աշխարհիս առաջին ծովագնաց ազգն էին, և հետաւոր երկիրներու հետ առուտուրի յարաբերութիւններ ունենալով, քիչ ժամանակուան մէջ շատ հարստացան :

Իրենց նաւերը բոլոր Միջերկրական ծովը բռնէր էին, և մինչև Մտանտեան ծովը ելլելու համարձակեր էին :

ԴԸՍ ԺԵ,

Մ'ովսէս . — Խարայելացոց Ազիպատսին ելելիք :

Յակորայ որդիքը Ազիպատսի մէջ բաղմանալով ,
 մեծ թողւալուրդ մը եղան : Ազիպատացիք անոնցմէ
 վախնալով , զանոնք սկսան նեղել , և որպէս զի չբաղ-
 մանան՝ հրաման հանեցին որ Խարայելացւոց արու-
 զաւակները ծնելուն պէս՝ Նեղոս գետը նետուին :

Մ'ովսէս այս միջոցիս ծնած ըլլալով , իւր մայրը
 երեք ամիս զինքը պահելէն ետե՛՛ծեփուած պրտուե-
 ղէն տապանակի մը մէջ դրաւ և Նեղոսին եղերքը
 թողուց :

Փարաւոն թագաւորին աղջիկը զայն տեսնելով՝
 դժաց վրան , և իւր պալատը առաւ մեծցուց , ու
 Ազիպատացւոց բոլոր զինու թիւնները սորվեցրնել տուաւ .
 անոս :

Մովսէս մեծնալով որ մը Ազխալուացի մը տեսաւ որ Խորայելացի մը նեղութիւն կու տար, զարկաւ մեռցուց զԱզխալուացին. բայց վախնալով Մադիանացւոց երկիրը փախաւ. ու Յոթոր քուրմին Մեփովրա աղջիկը իրեն կին առնելով, իւր աներին ոչ խարները կ'արածէր Քորեք լեւան վրայ:

Հոն Աստուած իրեն հրամայեց որ Ազխալուա դառնայ ու Խորայելացիները Ազխալուացւոց գերութենէն ազատէ: Մովսէս իւր Ահարոն եղբորը հետ Փարաւոնին ներկայացաւ, բայց թագաւորը հաւանեցաւ զանոնք արձակելու:

Այն ատեն Մովսէս Աստուծոյ հրամանաւ շատ հրաշքներ ըրաւ և Ազխալուա միւս տասը տեսակ սոսկալի պատիժ բերաւ, որոնցմէ սարսափած Փարաւոն հրաման տուաւ որ Խորայելացիք ելին երթան:

ԻՆՍ ԺԸ.

Մովսէս առաւ Խորայելացիները, որ վեց հարիւր հազար հոգի էին, և կարմիր ծովուն մէջէն ցամաք ձամբայ մը բանալով, միւս կողմը անցուց: Օղջաց թագաւորը զանոնք թող տալուն վրայ, ու զօրքով ետեւէն ինկաւ մինչև կարմիր ծովը մտաւ. բայց Մովսէս իւր ժողովուրդը միւս կողմը անցրնելէն ետև՝ իւր գաւազանը ջուրին երկնցուց և ծովուն ջրերը միացրնելով, Փարաւոն իւր բոլոր զօրք խեղդուեցաւ:

Այսպէս Իսրայելացիք Ազիպտացւոց գերութենէն ազատեցան, ու Աստուած Մինա լերան վրայ կայծակներու և փայլակներու մէջէն իւր Տասը պատուիրանները տուաւ Մովսէսի ձեռքը երկու քարէ տախտակներու վրայ գրուած:

Ըրեալք շատ անգամ Մովսէսի բացակայութեան ժամանակ ապստամբելով՝ կուռքեր կը շինէին և անոնց երկրպագութիւն կընէին: Իրենց թերահաւատութեանը և անօրէնութեանցը համար քառասուն տարի անապատին մէջ թափառեցան և Ազիպտոսէն ելլողներէն միայն Յետու և Քաղեբ արժանի եղան Խոստացուած երկիրը մտնելու:

ԴԷՍ ԺԹ :

Մասուած շատ հրաշքներ ցուցուց իւր ժողովրդեան՝
 ցորեկը արեւուն երեսը ամպ պատելով՝ անոր տաքու-
 թեանն կը պատսպարուէին, և դիշերը լուսոյ սիւն մը
 դիրենք կը լուսաւորէր: Ըմեն առտու ուտելու հա-
 մար երկինքէն մանանայ կ'իջնէր, և Մովսէս ժայ-
 ուէն շուր բղխեցուց ժողովրդեան ծարաւը անցրնելու:
 Համար:

Մովսէս իւր փոքր թերահաւատութեանը համար՝
 արժանի չեղաւ Մեծանայ երկիրը մտնելու, միայն
 Աբարիմ լեռան վրայէն տեսաւ զայն, ու իւր ժողո-
 վրդին առաջնորդութիւնը Յետուին յանձնելով՝
 հարիւր քսան տարեկան մեռաւ (1450):

Մատուած, որ մասնաւոր խնամքով Խորայէլացւոց կ'առաջնորդէր, իւր ընտրեալ ժողովրդեան համար կրօնական, քաղաքական և ընկերական օրէնքները իւր սուրբ բերանովը Մովսէսի խօսեցաւ, ու գրի առնել տուաւ :

Այս օրինաց հիմն էր Մատուած պաշտու թիւնը: Մատուած Մովսէսի Ահարոն եղբայրը քահանայապետ կարգեց, և այս քահանայական իշխանութիւնը իրմէ ետքը իւր զաւակացը անցաւ :

Խորայէլացւոց թաղաւորն էր Մատուած, որ աներևութաբար իրենց վրայ կ'իշխէր, և գլխաւորաբար Ակայութեան խորանին մէջ կը բնակէր :

Ակայութեան խորանը գիւրատար վրան մ'էր երկու մասի բաժնուած, որուն ներքին մասը Սրբութիւն Սրբոց կըսուէր, քանզի հոն կը գտնուէր Տասը պատուիրանաց տախտակները անփուտ փայտէ շինուած Աւստի Տապանակին մէջ :

Ղեկին ցեղը Ակայութեան խորանին սպասաւոր որոշուեցաւ :

ԴԱՍ Ի.

Յետ և ժամանակ դաստիարակաց :

Յետ Մատուածոց հրամանաւր Յորդանան գետին ջուրերը երկու բաժնեց, ու ժողովուրդը ոտքով մէ-

Ճին անցուց. երբ Արիքով քաղաքին քով հասան, հրամայեց որ եօթն անգամ պարիսպներուն բոլորակքը դառնան ու ետքը փողերը հնչեցրնեն. այն ատեն պարիսպները իրենք իրենցմէ ինկան կործանեցան, և ինքը առանց պատերազմելու քաղաքին տիրեց:

Յետև հետոհետէ Քանանացւոց բազմաթիւ կռապաշտ թագաւորաց հետ պատերազմելով Ասսուածոց զօրութեամբը յաղթեց անոնց, ու անոնց երկրին տիրելով Խարայէլացւոց երկրասասան ցեղերուն մէջ բաժնեց, միայն Ղեկին ցեղը, այսինքն Քահանաներն ու Ղետացիք՝ մասնաւոր դաւառ մը չառին, այլ միւս ցեղերուն մէջ բաժնուեցան, որպէս զի Ասսուածային օրէնքները անոնց սորվեցրնեն:

Յետևայ մահուանէն ետև՝ Խարայէլացիք դարձեալ զԱսսուած մոռնալով կռապաշտութեան մէջ ինկան, և Ասսուած զանոնք պատժելու համար, թշնամեաց ձեռքը կը մտանէր: Արբ ուղղութեան կու գային

Եստուած իշխան մը կը հաներ անոնց առջև, որ
անոր առաջնորդութեամբը թշնամիները կը հաղածէին
և անոնց գերութենէն կ'ազատէին: Եւ յս իշխանները
Պատաւոր ըսուեցան, վասն զի ժողովրդեան դատե-
րը իրենք կը տեսնէին:

ԴԱՍ ԻԱ.

Պատաւորաց մէջ երեւելի եղաւ Սամիսոն, որ
խոր մարմնոյն խիստ մեծ ուժովը Փղշտացւոյ
զէմ շատ քաջութիւններ ըրաւ, և անոնցմէ շատ
մարդ ջարդեց: Բայց Պալիլա անուն կէն մը անոր
ոյժին գաղանիքը անորմէ իմանալով, քնացած ժամանա-
կը անոր մազերը խուզեց, և Փղշտացւոյ ձեռքը մատնեց
զան, որոնք անոր աչքերը փորեցին և բանտը դրին:

Օր մը երբ Փղշտացիք տօնասխմբու թեան մը մէջ էին, Սամփաօնը բանտէն հանեցին որ զինքը ծաղրեն. Սամփաօն, որուն մազերը մեծցած ըլլալով՝ ոյժը վերատին վրան եկեր էր, ձեռքերը շէնքին երկու սիւներուն երկնցընելով, այնպիսի ուժով մը թոթվեց, որ բոլոր շէնքը կործանեց, և հոն ժողվուած ելեք հազար Փղշտացւոց հետ մէկտեղ փրատակաց տակը թաղուեցաւ :

ԻԱՍ ԻԲ.

Պատգամ-Բի-ն Յո-նաց (1580—1250):

Աեկրոպա Ազիպատային Յունաստան գաղթականներ բերելով՝ Ատտիկէ բնակեցաւ. քաղաք մը շինեց ու անունը Աեկրոպիա դրաւ, ետքը տասն ու երկու զիւղաքաղաքներ ևս աւելցուց, որոնք Թեսսալոս ելեք հարիւր տարի ետքը իրարու միացուց, մէկ քաղաք ըրաւ, ու Աթենասայ նուիրելով՝ Աթէնք կոչեց զայն:

Աեկրոպա Ատտիկեցիները սկսաւ կրթել. Աթենասաստուածուհւոյն պաշտօնը և ամուսնութեան կարգը հաստատեց, և օրէնք դրաւ որ մեռելները թաղեն:

Թեսսաղիոյ Ղեւկալիոն թաղաւորին շնորհիւ որ զիէն այն կողմի Աեղասքեանները շնորհիւ ըսուեցան, և ասոր որդւոց և թոռանց սերունդները իրենց անուամբը Աւողացիք, Բորիացիք, Յոնիացիք և Ա-

Քայնցիք ըստ կցան և Հելենացոց զանազան ճիւղերը կազմեցին, որոնք շուտով զարգացան և երևելի եղան :

Աազմոյ Փիւնիկեցին գաղթականներով Յունաստան գալով Թեբէի միջնաբերդը շինեց, ու Փիւնիկէն հետը այբու բնն բերած ըլլալով Յունաց կարգաւ ու գրել սորվեցուց, վաճառականութիւն և ուրիշ կարեւոր արուեստներ մացուց անոնց մէջ :

ԳԼՍ ԻԳ.

Գրեթէ նոյն ժամանակները Ալէքս թափառական Անշասբեանները ժողովեց, ու Սպարտա քաղաքին հիւնը դրաւ :

Այսպէս Յունաստան արտաքին գաղթականներէ կրթուելով, իւր վայրենական վիճակը թողուց և անոնց քաղաքականութեան հետեւելով շուտով առաջ դնաց :

Յունաց առջի դիւցազունները, որոնք իրենց քաջութեամբը կամ երևելի գործերովը փառաւոր յիշատակ մը թողուցած էին, աստուածոց կարգը կանցնէին, և բանաստեղծները անոնց պատմութեան վրայ շինծու և անհիմն գործեր աւելցրնելով, անոնց գերբնական կարողութիւն կու տային :

Կորինացի ցեղէն Հերակղէս դիւցազնը Յունաստանը աւերող հրէշները և աւազակները մեռցուց ու շատ արշաւանքներ ընելով երևելի եղաւ :

Յոնիայի ցեղէն Թեոփոս Արեւացւոց վրայ մեծ յաղթութիւններ ըրաւ, Աթէնք քաղաքը մեծցուց, բայց իւր քանի մը գործերը իւր փառքը նսեմացուցին: Ապիրոսի թագաւորին կինը յափշտակել ուզելով, անորմէ բռնուեցաւ ու բանաւ դրուեցաւ, ու բկէց Հերակղէս ազատեց զինքը:

Աւողացւոց ցեղէն ելաւ Յասոն դիւցազներ, Սեաւ ծովուն արեւելեան եզերքէն սուսապելեայ Ասկի գեղմը վիշապներու և հսկաներու ձեռքէն յափշտակելու համար, Հերակղէսը, Թեոփոսը, Արփեոսը, Ապստոսը, և իւր ժամանակակից դիւցազները հետը առած Արգոնաւ ըսուած հոյակապ նաւով մը գնաց, ու յաղթութեամբ Ասկի գեղմը առաւ:

Այս ժամանակէս կը սկսի Աղեմոյեան իսողերը, որոնց մէջ առջի խաղացողը Հերակղէս եղաւ:

ԳԵՍ ԻԴ.

Տրոյական պատերազմ:

Տրոյական տէրութեան սկզբնաւորութիւնը ստույգ չգիտցուիր: Արգոնաւորդաց արշաւանքէն զրեթէ յիսուն տարի ետքը՝ Տրոյացւոց Արիամոս թագաւորին Պարիս որդին Յունաստան երթալով Սպարտայի Մենեղաւոս թագաւորին Հեղինէ կինը յափշտակեց ու փախաւ:

Մենեղաւոս զայրացած՝ այն ժամանակը Յունաստանի զանազան կողմերը տիրող բազմաթիւ իշխանաց և թագաւորաց բողոքեց, որոնք միահամուռ ժողովեցան և երդում ըրին որ այն նախատանաց վրէժն առնուն ու Տրոյիան աւերակ դարձնեն :

Այս իշխանաց մէջ երևելի էին Մենեղաւոս, Աեսաոր, Այան, Աքիւլէս, Աղիսևս, որոնք Աղամեմնոնի հրամանատարուն թեամբս դրեթէ, հազար երկու հարիւր նաւով և հարիւր հազար հողով Տրոյացոց վրայ գացին. նաւերնին ցամաք քաշեցին, և աւտոցմով իրինց պատնէշներ շինեցին :

Տրոյացիք ևս Ասիական տէրութիւններէն օգնութիւն ուղեցին, ինչպէս և Հայոց Օլտանայր նահապետն ևս Հայ գորաց խնամքով մը օգնութեան եկեր էր :

Այս պատերազմի տասը տարի տևեց, որովհետև Տրոյիան պարսպապատ ըլլալով Յոյները չին կրնալ ներս մտնել. այլ երբ Տրոյացիք պարիսպներէն դուրս կելէին, երկու կողմի դիւցազները քաջութեամբ իրարու հետ կը պատերազմէին :

Աքիւլէս շատ քաջութիւններ ընելէն ետև՝ Աղամեմնոնի հետ աւրուելով իւր վրանը քաշուեցաւ ի բայց երբ լսեց որ Արիամասի որդին Հեկտոր Տրոյացոց դիւցազնը իւր Պատրոնիդէս բարեկամը սպաննել է, անմիջապէս գէնքերը առաւ ու սկսաւ կատաղա-

բար պատերազմիլ, զարկաւ սպաննեց շեկաորը, ու
 իւր կառքին ետել կապելով՝ Տրոյից բոլորակքը պը-
 տրացուց: Բայց և Եփելէս շեկաորի Պարիս եղ-
 բորը նեակն վիհում որուեցան:

ԴԱՅ ԻԵ

Եյս պատերազմին մէջ շատ Յոյն և Տրոյացի
 իշխաններ ինկան, ինչպէս նաև շայտ Օւրմայր
 իշխանը Եփելէսի հետ պատերազմելով մեռաւ:

Յոյները յունահաստելով խարէութեան ձեռք զար-
 կին, փայտէ յաղթ ձի մը շինեցին, և մէջը զինուոր-
 ներ լեցրնելով, իբր հաշտութեան նշան՝ Տրոյից դի-
 մացը տարին, և իրենք քանչուեցան դացին: Տրոյացիք
 խաբուելով ներս առին զայն, բայց զիշերը ձիուն փորին
 մէջ պահուողները դուրս ելան, քաղաքը կրակի տուին,
 քաշուող Յունացի բանակն ալ ետ դառնալով, Տրոյա-
 ցւոց մեծ մասը և Պիհամոս թագաւորի սուրէ, անցուցին,
 և մնացածները գերի տարին (1184):

Եյսպէս Տրոյական տէրութիւնը կործանեցաւ:
 անկայն Յոյները իրենց յաղթութեան պտուղը շիր-
 կրցան վայելել, վասն զի իշխաններն ոմանք ծովուն
 վրայ թափառեցան, ոմանք խեղդուեցան, կորսուեցան
 կամ սպաննուեցան, իսկ այլք հայրենիքէն վորն-
 տուելով՝ հեռաւոր երկիրներ դացին նոր հայրենիք մը
 դանելու:

Տրոյական պատերազմով Յունաց զիւցաղանց ժամանակն ևս լնացաւ. քանզի նոյն պատերազմէն տկարացած երկար ատեն արտաքին երևելի պատերազմ մը չըրին:

Պիտանու վեպան Անկաս Հինգ հազարի շտի վարստական Տրոյացիներ ժողվելով քան ու մէկ նաւով Իտալիա գնաց, ու Հռոմայեցւոց նախահայրն եղաւ:

ԴԱՍ ԻՁ.

Յունաց հաղթահանութիւնը, խաղերն ու կրօնքը:

Տրոյական պատերազմէն առաջ Յունաստանի գրեթէ ամեն քաղաքաց մէջ զատ զատ անկախ տէրութիւններ կային, որոնց մեծ մասը այն պատերազմէն ետեւ վերնաջով, հասարակագիտութիւնների հաստատուեցան:

Այս միջոցիս սկսան Յունաց դաղթականութիւնները, որոնք Իտալիոյ հարաւային կողմը, Արշլայեղագոսի, Մարմարայի և Սև ծովուն ծովեզրեայ բարերեր ու առուտուրի յարմար երկիրները տարածուեցան, քաղաքներ շինեցին ու շատ երևելի եղան. նաւարկութիւնը, վաճառականութիւնը և դիտութիւններն ու արուեստները, ասոնց մէջ աւելի ծաղկեցան քան թէ բուն Յունաստանի բնակչացը մէջ:

Մ. յս դադլթականներէն ելան բանաստեղծները և վիկիտոփաները : Հովերոս, որ Քելթողահայր կոչուելու արժանի եղաւ, Օմիւսնից մէջ ծնած է, և իւր գրած Աղիական և Աղիասկան երկու բանաստեղծութիւնները իւր անունը անմահացուցին (906) :

Յոյները ազգային հրատարակական խաղեր ունեցին, որոնք ժողովուրդը կրթելու և պատերազմական պիտի գրգռելու համար կու տային : Արեւելիներն էին Աղիմաքիական, Ալիսթեան և Իսթմեան խաղերը :

ԴԱՍ ԻՆ .

Աղիմաքիական խաղերը շորս տային անգամ մը կը խաղցուէին Աղիմաքիա քաղաքին մէջ և հինգ օր կը տեւէին, ու Յունաստանէն և բոլոր դադլթականութիւններէն Յոյները կը ժողովուէին, և ամեն ազատ մարդիկ այն խաղերուն մասնակից կըլլային, որոնք էին ըմբշամարտութիւն, կռիւմարտութիւն, և ձիարշաւի ու կռարշաւի մրցումներ : Յաղթողն ձիթենիի, ու դափնիի, պատկ մը կու տային ու յաղթանակաւ զենքը կառքով քաղաքը կը մտնունէին : Խաղերուն ժամանակը ամեն կողմ խաղաղութիւն պէտք էր ըլլալ : Մ. յս խաղերը այնչափ երեւելի եղաւ Յունաց մէջ որ իրենց տարիները անով սկսան համրել (776) :

Յունաց աստուածները շատ էին . Մ. յառաջգտնեցիկաց աստուածն էր, Ղեմեայ՝ երկրի, Մ. յո-

քան՝ արևու, Արտեմիա՝ լուսնի, Պասիզան՝ ծովու,
 Պլուտոն՝ դժոխոց, Աթենաս՝ զիտու թեան, Աթլա՝
 պատերազմի, և ուրիշ շատ աստուածներ կային,
 որոնց համար մեհեաններ կը շինէին և զոհեր կը մա-
 սուցանէին:

Այդուրիտա Սպարտայի Ալուսիոս թագաւորին
 կրտսեր որդին Սպարտացոց Ելիքներ դբաւ, որոնց-
 մով այս ազգը երևելի եղաւ:

ԴԱՅ ԻԸ.

Սկզբն Ռոմուս-որո-նեան շրէից և անոր բաժանումը:

Սամուէլ մարդարին քանն տարի դատաւորու թիւն
 քաւ. բայց Իսրայէլացիք այս տեսակ կառավարու-

Թենէն ձանձրացած՝ խնդրեցին Սամուէլէն որ իրենց
Թաղաւոր մը գնէ: Սամուէլ Մատուծոյ հրամանաւ ը
Քենիամիսի ցեղէն Սաւուղը Թաղաւոր օծեց:

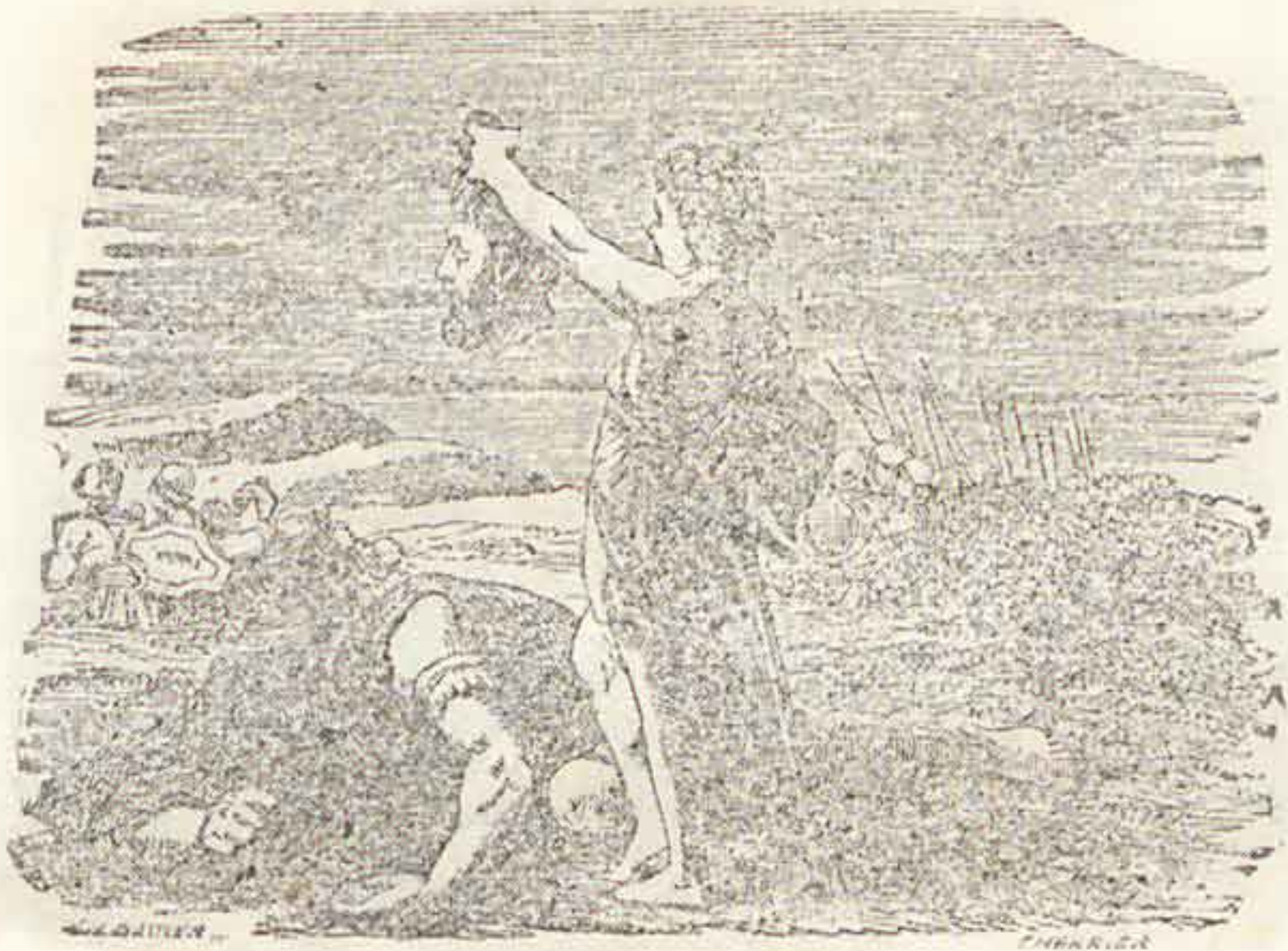
Սաւուղ քանի որ Մատուծոյ հաւատարիմ մնաց,
երկնացին Թաղաւորին զօրութեամբը իւր Թշնամեաց
յաղթեց, բայց շատ ջանցաւ՝ իւր հզարտութեամբն
ու անհնազանդութեամբը Մատուծոյ բարկութիւնը իւր
վրայ շարժեց:

Սամուէլ Մատուծոյ հրամանաւ Սաւուղին տեղը
Յուդայի ցեղէն՝ Ղաւիթ հովիւը, որ տասն ու վեց
տարեկան էր, ծածուկ Թաղաւոր օծեց:

ԴԱՍ ԻԹ.

Փղշտացիք վերստին Ղարայէլացւոց վրայ գալով
անոնց Ղողիաթ անունով հսկայ զօրավարը, որ
սպառսպուռ զինեալ էր, փոխանակ բանակաւ պա-
տերադմելու՝ Ղարայէլացւոց կողմէն մէկը իրեն դէմ
մենամարտութեան հրաւիրեց: Մէկը համարձակե-
ցաւ անոր դիմացն ելլելու, բայց Ղաւիթ Մատուծոյ
զօրութեանը սուղախնելով՝ անոր առջև ելաւ, ու
իւր պարսաքարովը զարկաւ մեռցուց հսկան և Փղշտա-
ցիները հարածեց:

Սաւուղ Ղաւիթի փառաց վրայ նախանձելով
շատ անդամ ուղեց մեռցրնել զինքը. բայց Մատուծ
աղատեց Ղաւիթը Սաւուղի որոգայթներէն:

Սառուղի մահուանէն ետև՝ Ղաւիթ թաղաւորու-
թեան գահն ելելով՝ Քանանացւոց ձեռքէն Արոնի
միջնաբերդն առաւ, մեծցուց զայն, Արուսաղէմ
անուանեց, և իւր թաղաւորութեան մայրաքաղաքն
ըրաւ. Փղշաացւոց ձեռքէն Տաւանակը ազատեց ու-
հոն բերաւ :

Ետքը Մովսէսացւոց, Ամաղեկացւոց, Ասորւոց և
Ազովմայեցւոց յաղթելով իւր տէրութիւնը բնդար-
ձակեց Միջերկրական ծովէն մինչև Ափրատ ու Ա-
րարացւոց ծովածոցը : Հրէից տէրութիւնը ասկէ ա-
ւելի մեծ տարածութիւն ունեցած չէ : Բայց Ղաւիթ
երկու մեղքով զԱստուած բարկացուց, և իւր անունը
վրայ զղջաց ու ապաշխարեց, Աստուծակէ թողու-
թիւն գտաւ :

ԴԵՍ 1.

Դաւիթ Արուսաղէմի աւաճարին հինը դրաւ, ու քառասուն տարի թագաւորելէն վերջը մեռաւ :

Սողոմոն իւր հօրը յաջորդելով, Ասաուած հարցուց իրեն թէ ի՞նչ կը խնդրէ . Սողոմոն խնայտութիւն խնդրեց, և Ասաուած խնայտութեան հետ հարստութիւն ևս տուաւ անոր :

Սողոմոն Փիւնիկեցի երեւելի ձաքաւորապետներ և արուեստապէսներ բերել տուաւ, ու եօթը տարուան մէջ խիստ շքեղութեամբ Ասաուծոյ աւաճարը շինեց . անկէ զատ Արուսաղէմը ամրացուց ու փառաւոր պարսաններով զարդարեց (1008):

Ադիպատոսի թագաւորին արջիկը կէն տուաւ, և

ուրիշ բազմաթիւ կանայք իւր պաշտար կը պահէր :
որոնց հրապուրանօքը մոլորեցաւ Սողոմոն, մտոցաւ
դ՛ստուած, որ իրեն այնչափ խմաստութիւն և հա-
րաատութիւն տուեր էր, ու իւր կանանց աստուած
ծայր զոհ մատոյց :

Գ.Ը.Ս Լ.Ը.Վ

Սողոմոն իւր հալատակ ազգաց և շրիկից վտայ իակ
այնչափ հարկեր դրած էր, որոնց համար շրիկացք
իւր մահուանէ ետեւ՝ անոր Ասորովամ որդին թա-
ղաւոր չուղեցին ճանչնալ, մինչև որ հարկերը չթե-
թեցրնէ, և երբ Ասորովամ մերժեց անոնց խնդիրքը,
տասը յեղեր իրմէ ապստամբեցան ու Նիւրեմի յեղին
Յերոբովամը իրենց թաղաւոր զրին. որով թա-
ղաւորութիւնը երկուքի բաժնուեցաւ. տասը յեղերը
Խարայէլի թաղաւորութիւնը կազմեցին, և Յուդայի
ու Իսնիամիւնի յեղերը՝ Յուդայի թաղաւորու-
թիւնը (980) :

Խարայէլի թաղաւորութիւնը երկու հարիւր վաթ-
սուն ու երկու տարի տեւեց, և տասն ու ինը թաղաւոր
ունեցաւ, բայց զրեթէ ամենքն ալ ամբարշտութեան
հետեւելով, իրենց աէրութիւնը կործանեցաւ, և Խա-
րայէլացիք Մարեստանցւոյ Սողոմոնասար թաղաւո-
րէն զերի տարուեցան (750) :

Յուզայի թագաւորութիւնը շատ փոքր էր, բայց Արուսաղէմը և աստուածապաշտութիւնը պահելով, մինչև վերջը թագաւորութիւնը Քաւիթի տան մէջ մնաց, որով չորս հարիւր տարիի շափ ամեն տեսակ մարտիներու դիմացաւ, թէպէտև երբեմն կռապաշտ թագաւորներ իսկ ունեցաւ :

ԴԵՍ Ի.Բ.

Հռոմայեցեաց Ժադոււմը :

Դժուար է Հռոմայեցեաց ծաղոււմը ծիշտ սահմանել. իրենց նախնական պատմութիւնը առասպելներով լի է, և կը շարունակուի այս մինչև իրենց Խաալիպէն դուրս ելլելն և ուրիշ աղղաց հետ յաշարերութեան մէջ մտնելը :

Հոռոմայեցիք կը հաստատեն թէ Տրոյացի Անտի-
աս զօրավարը Իտալիա անցնելով, իւր որդին Լա-
տիոնի մէջ Ալլա — Անկա քաղաքը շինեց, որուն
տասն ու չորրորդ թաղաւորը Ամուլիոս իր Մուսիտոր
եղբօրը իշխանութիւնը յափշտակեց :

Մուսիտորի Ռէա Սիլվիա աղջկիւր Արէս չաստ-
ուածէն երկուորեակ զուակներ ունեցաւ Հոռոմուլոս
և Հոնատոս անունով, որոնք կողովի մը մէջ Տիբե-
րիս գետը նետուեցան Ամուլիոսի հրամանաւ : Ա-
լիքները կողովը ցամաքը նետեցին, և դայլ մը իւր
կաթովը զանոնք սնոյց մինչև որ հովիւ մը զանոնք
գտաւ ու մեծցուց :

Հոռոմուլոս և Հոնատոս իրենց սերունդը իմանա-
լով, կտրիճ հովիւներու գունդ մը կազմեցին, Ա-
մուլիոսի վրայ գացին, սպաննեցին զան, ու Մուսի-
տորը վերատին գահը նստեցուցին :

Ետքը պալատին բլուրին վրայ քաղաք մը շինեցին
և Հոռոմուլոս իւր անուամբը Հոռոմ անուանեց զայն :
Եւ որպէս զի քաղաքը շուտով բնակիչներով լեցուի,
հրաման հանեց որ Հոռոմ բնակողը ամեն պատիժէ
ազատ պիտի ըլլայ :

ԳԼՍ 1. Գ.

Ասոր վրայ ամեն կողմէ թափառական ոճրագործ-
ներ, աքսորեալներ և գերիներ վազեցին եկան. բայց

ասոնք կին չունենալով և դրացի քաղաքացի հետ
խնամութիւն ընել չկարենալով, և ուսմուլոս դրացի
ազգերը ըմբշամարտութեան խաղի մը հրաւիրեց, և
հանդէսին ժամանակը անոնց աղջիկները յափշտա-
կեցին :

Դրացի Ատինացիք և Սարինացիք և ուսմայեցւոց
վրայ պատերազմի եկան, բայց յափշտակուած աղ-
ջիկները իրենց էրիկներուն և ծնողաց ու եղբարց մէջ
մտնելով՝ զանոնք իրարու հետ հաշտեցուցին :

Սարինացւոց Տատիոս թագաւորը և ուսմուլոսի
գահակից եղաւ, և երկուքին մահուանէն ետև որոշ-
ուեցաւ որ փոփոխակի մէջ մը և ուսմայեցիներէն և
մէջ մը Սարինացիներէն թագաւոր ընտրուի :

Գրեթէ երկու հարիւր յիսուն տարուան մէջ
եօթը թագաւորներ նստան, որոնք արտաքին թշնա-
միները նուաճելով, և ուսմը մեծցուցին ու ժողովրդեան
օրէնքներ դրին, բայց դրեթէ Քրիստոսէ հինգ հար-
իւր տարի առաջ թագաւորութիւնը հասարակա-
պետական կառավարութեան փոխեցին :

ԴԱՍ ԼԴ.

և այսոց Եսաֆաւորութեան սկիզբը :

Արայէն մինչև Պարոյր դրեթէ հազար տարուան
միջոցին մէջ երեսունէն աւելի նահապետներ ունե-
ցան և այերը, բայց անոնց շատերուն պատմութիւնը
կորսուած է, միայն մէկ քանիին վրայ ծանօթութիւն
ունինք :

Պարոյրի ատենն Ասորեստանի վրայ կը թաղաւորէր Սարդանաբաղ, որ զեղծ մէկն ըլլալով՝ իրեն հպատակ եղող իշխանները իրմէ ապստամբեցան Մարաց Ալարբակէս իշխանին առաջնորդութեամբը :

Ալարբակէս Հայոց Պարսը իշխանը յորդորեց որ իրեն հետ միանայ, խոստանալով անոր որ եթէ Ասորեստանեաց յաղթեն, զինքը Հայաստանի թագաւոր ընէ :

Պարսը Ալարբակէսին օղնութեան երթալով, անոր հետ մէկտեղ Սարդանաբաղի տէրութիւնը կործանեցին. Ալարբակէս բոլոր Ասորեստանի վրայ թագաւոր եղաւ, և Պարսըին արքայական թագ ու գաւազան զրկեց (746) :

Պարսըին մինչև Տիգրան եօթը թագաւոր նստան, որոնց վրայ երևելի յիշատակութիւն մը չունինք :

ԴԱՍ 1. Ե .

Տեգրան Ա. և վերջ հայկազանց իշխանաւիւան :

Հայկազանց հարստութեան ամենէ երևելի թագաւորն եղաւ Մեծն Տիգրան Արուանդայ որդին, որ իւր խելքովն ու քաջութիւններովը իւր տէրութիւնը ընդարձակեց, վաճառականութեան յարաբերութիւններ հաստատեց, զորաց բանակը կարգաւորեց, և ձիաւորաց դնդերը շատցուց, որով շատ յաղթութիւններ ըրաւ : Իւր օտուտ Հայաստան նոր պար

ծառութիւն ու կենդանութիւն մը առաւ, և ար-
ուեստները ծաղկեցան:

Տիզրանայ մեծ դործերէն մէկն է Մարաց Աժ-
դահակ թագաւորին հետ ըրած պատերազմը:

Աժդահակ Տիզրանայ Պարսից Աւրոս թագա-
ւորին հետ ըրած բարեկամութենէն վախնալով
Հայոց թագաւորին Տիզրանուհի քոյրը իրեն կնու-
թեան առեր էր, որպէս զի անոր ձեռքովը կարենայ
Տիզրանը մեռցնել:

Իսկ Տիզրանուհի դադառուկ իւր և դքորը խմացուց
Տիզրան մեծ բանակաւ Մարաց թագաւորին վրայ
դնաց, պատերազմը ուշացուց մինչև որ իւր քոյրը Մա-
րաստանէն փախչելու միջոցը գտաւ. այն ատեն Աժ-
դահակայ վրայ յարձակեցաւ, ու իւր նիզակովը այն-
պիսի ուժով մը անոր զրահապատ կուրծքին զար-
կաւ որ անոր թոքին մէկ մասն ալ դուրս հանեց:
Ասոր վրայ Մարք փախչելու ստիպուեցան (565):

ԴԱՍ 1, 2.

Հայոց թագաւորը այս յաղթութեամբ դո՛հ չեղաւ.
Մարաստան մտաւ, Աժդահակայ առջև կիներ, ըն-
տանիքը, և տասը հազարի չափ Մար գերի բերաւ
ու Հայաստան բնակեցուց, որոնցմէ սերեցան Ալի-
շապաղունք կամ Մուրացան ըսուած ցեղը: Իսկ
Տիզրանուհին իւր շնորհ Տիզրանակերտ քաղաքին

մէջ բնակեցուց, որմէ սերեցաւ Ռատան կամ Ռատանիկ ըսուած ցեղը:

Այս պատերազմէն ետե՛ Տիգրան Պարսից Աւրոս թագաւորին օգնութեան դնաց Տարելացւոց թագաւորին դէմ, ինչպէս որ հարիւր տարի առաջ Արեմիա մարզարէն դուշակեր էր որ Այրարատեան թագաւորը Տարելոնի կործանիչներէն մէկը պիտի ըլլայ:

Տիգրանի յաջորդեց իւր որդին Ահազն, որուն համար կը պատմեն թէ Հերակղէսի նման շատ քաջութիւն ըրած է, ու վրան երգեր շինած են:

Ահազնէն ետե որդւոց որդի եօթ թագաւորք յաջորդեցին, որոց վերջինն է Ահէ, որ Մակեդոնացւոց Մեծն Ալեքսանդր թագաւորին հետ պատերազմելով մեռաւ:

Իւր մահուամբը վերջացաւ նաև Հայկազանց հարստութիւնը հազար ութը հարիւր տարի դիմանալէն ետե (328):

Ահէէն ետե հարիւր ութսուն տարի եւս Մակեդոնացւոց, ետքը Ասորւոց կողմանէ զրկուած կուսակաղներ, եւ վերջը Հայ իշխաններ Հայաստանը կառավարեցին մինչև Արշակունեաց իշխանութեան սկիզբը (150):

ԴԱՍ Է.Ե.

Մարտ, Սեպտեմբեր — Հունիս :

Մարտ Յաբեթի Մաղա որդիէն սերեալ են և Վասակից Տովուն արեւմտեան հարաւային կողմը կը բնակէին :

Երկար տարիներ Ասորեստանեայց իշխանութեան տակն էին, բայց իրենց Վարդակէս իշխանին ժամանակը ապստամբելով, Հայոց և Տակարիացւոց օգնութեամբը Ասորեստանեայց տէրութիւնը կործանեցին, իրենց դրացի ազգերը և Պարսիկներն իսկ նուաճեցին, բայց իրենց Աժդահակ թագաւորը թուլամորթ մէկն ըլլալով, Պարսից իշխանութեան տակն անցան :

Մարտ ճարտար ազգ մ'էին, և կերպաններ կը գործէին ու կը ներկէին :

Հիմարայա լեռներէն մինչև հիւսիսային Սառուցեալ ծովը տարածուած բարբարոս և կոպիտ ազգերը ընդհանուր անուամբ Ակիւթացի կը կոչուէին, որոնք վճաններու տակ կը բնակէին, հովուութիւն կ'ընէին, և սովորաբար յափշտակութեամբ կ'ապրէին :

Հիւսիսային կողմի Ակիւթացի գլխաւոր ժողովուրդները կամ ազգերն էին Սամոյետացիք, Մոնղոլք, Թունդուղք, Ռզրիացիք, իսկ հարաւային կողմը՝ արդի Թաթարստանի մէջ էին Մասադետաւրիս, Սաղաղիք և Հոնք :

ԴԱՍ ԼԸ.

Հոնք Քրիստոսէ, հաղար երկու հարիւր երեսուն տարի առաջ մեծ տէրութիւն մը կանգնեցին, բայց ժողովուրդը միշտ վրանարնակ էր և աւարառութեամբ կ'ապրէր, որով միշտ զրացի ազգերը կը նեղէր:

Հոնք Քրիստոսէ գրեթէ չորս դար առաջ սկսան Պարսից, Պարթևաց և Հայոց վրայ յարձակիլ, և իրենց ասպատակութիւնները մինչև Աւրոպա տարածեցին, և հոն մեծ աշխարհակալութիւններ ըրին:

Քրիստոսէ ետքը հինգերորդ դարուն իրենց Ատաիզաս թագաւորին ատենը հռոմայի տէրութիւնը և բոլոր Աւրոպա դողացուցին իրենց անդթութիւններովն ու յամշտակութիւններովը. սակայն այս թագաւորին մահուանէն ետև՝ իւր որդւոց մէջ զըժտութիւն մանելով՝ հինաց տէրութիւնը գրեթէ վերջացաւ:

ԴԱՍ ԼԹ.

Պարսիկէ:

Պարսիկք Սեմայ Աղամ որդւոյն ցեղէն յառաջ եկած են և Մարաստանի հարաւային կողմը կը բռնակէին, ու զանազան ցեղերու բաժնուած փոքր տէրութիւն մը կը կազմէին մինչև Աւրոսի թագաւորութեան ատեն:

Աիւրոս Պարսից Վամբիւս թագաւորին և Աժգահակայ Մանդանէ աղջկան որդին էր, որ մեծ յաղթութիւններ ըրաւ. Մարաց, Փոքր Ասիոց, Յունաց, Ասորւոց, Արաբացւոց տիրեց, և Հայոց Տիգրան թագաւորին օգնութեամբ Ռաբելոնի տէրութիւնը կործանեց, Հրէաները Ռաբելոնի գերութենէն ազատեց, և իւր տէրութիւնը խիստ ընդարձակեց (503):

Աիւրոսի յաջորդներուն մէջ երեւելի և զան Ռարեհ և Քսերքսէս, որոնք թէպէտև շատ ազգեր նուաճեցին, և մինչև Աւրոպա, Ափրիկէ և Հնդկաստան արշաւեցին, սակայն այս հեռաւոր արշաւանքները և յաճախ պատերազմաց մէջ իրենց զօրաց և ստակի սպառումը Պարսից տէրութեան զօրութիւնը տկարացուցին, և կործանումը փութացուցին:

Ասան զի Քսերքսէս հինգ հազար նաւերով և երկուք ու կէս միլիոն զօրքով (բաց ՚ի զերիններէն, ներքինիներէն, կանանց բազմութենէն, որ զօրքէն աւելի էին կ'ըսեն), Յունաց վրայ արշաւեց:

Թւրակիա, Մակեդոնիա, Թեսսաղիա, և Աւրոպիոց քանի մը ուրիշ երկիրներ այս աշխարհակոյտ բանակէն սարսափած՝ անմիջապէս հնազանդեցան, և երեք հարիւր հազար զօրք օգնութիւն տուին անոր բայց Աթենացիք և Սպարտացիք որոշեցին որ զիրենք պաշտպանեն:

ԴԱՍ Խ .

Ահնայնա Սպարտացւոց թագաւորը երեք հարիւր Սպարտացիներով և հինգ հազարի չափ օգնական զօրքով Թերմոպիլէ կիրճը պաշտպանելու գնաց, ուրկից միայն կրնային Պարսիկք Յունաստան մտնել :

Քսերքսէսի ահագին բանակը օրերով չկրցաւ Թերմոպիլէն պաշտպանող սակաւթիւ Յոյները վռնտել. շարունակ կը յարձակէր անոնց վրայ, ու միշտ կորուստով ևտ կը դառնար. սակայն Յոյն մը մատնութեամբ Պարսից դաղտնի ճամբայ մը ցուցուց, ուրկից թշնամիները ներս մտան :

Ահնայնա երկու կողմանէ ինքզինքը պաշարուած տեսնելով՝ քովի զօրքը արձակեց որ երթան հայրենիքը պաշտպանեն. միայն երեք հարիւր Սպարտացիները իւր քովը մնացին, ու թշնամեաց վրայ յարձակելով, քսան հազար հողի ջարդելէն ևտե՛ իրենք ալ դիւցազնարար հոն մեռան : Քսերքսէս անարդել Յունաստան մտաւ, ու Աթէնք, Ատտիկէ, և ուրիշ քաղաքներ այրեց :

Սակայն Պարսիկք այս արշաւանքէն օգուտ չտեսան. վասն զի իրենց նաւատորմիցը Թերմոպիլէսի առաջնորդութեամբը Աթենացւոց երեք հարիւր նաւերէն Սաղամինայի առջև խորտակեցաւ, և անհամար զօրքը Պղատէայի քով յիսուն հազար Յոյներէն

չարաչար յաղթուելով, Յունաստանէն վճռատուեցաւ (469):

Այս պարտութենէն ետե Պարսիկք երևելի աշխարհակալութիւն մը չըրին, մինչև որ Աղեքսանդր Մակեդոնացիէն յաղթուելով անոր հպատակեցան (330):

ԴԵՍ ԽԱ.

Մակեդոնացիք:

Մակեդոնացիք Յունաստանի հիւսիսային կողմը կը բնակէին, ու Քրիստոսէ ինը դար առաջ փոքր տէրութիւն մը հաստատած էին:

Պարսից Ալեքսանդր արշաւած ասեն՝ անոնց հպատակեցան, բայց երբ անոնք Ալեքսանդրէն վճռատուեցան, ու Յոյները երկարատե պատերազմներէն արկարացան, Մակեդոնացիք իրենց տէրութիւնը կամաց կամաց ընդարձակեցին:

Մակեդոնիոյ թագաւորաց մէջ երևելի էր Փիլիպպոս, որ Յունաց ամեն զիտութիւններն ու արուեստները սորվելով, իւր երկիրը Յունական կրթութեամբ սկսաւ ծաղկեցընել, և քանի մը յաղթութիւններով իւր տէրութիւնը տարածելով, կամաց կամաց Յունաց վրայ ևս զիտաւորութիւն ունեցաւ, բայց Պարսից վրայ արշաւելու վրայ էր երբ դաւաճանութեամբ սպաննուեցաւ (336):

Փիլիպոսէն երևելի եղաւ իւր որդին Աղեքսանդրոսն որ իւր ըրած աշխարհակալութեանցը համար Սեծ ըսուեցաւ : Իւր հօրը յաջորդելով, Մակեդոնացւոցմէ ապառամքող Յոյները նուաճեց, ու Ասիա անցաւ որ Պարսից քայքայած տէրութեան վերջին հարուածը տայ :

Աղեքսանդր յաղթութիւններով յառաջանալով գրեթէ բոլոր Փոքր Ասիոց, Հայոց, Պարսից, Մարաց, Ալիւթացւոց, Եգիպտացւոց և մինչև Հինդուստան տիրեց :

Աշխարհիս երևելի աշխարհակալներէն մէկն է, Աղեքսանդր, որ խիստ կարճ ժամանակուան մէջ այնչափ երկիրներու տիրեց. շատ անդեր քաղաքներ շինեց, զաղթականներ հաստատեց, և վաճառականութիւնը և դիտութիւնները ամեն կողմ տարածելու մեծ ջանք ըրաւ, և կողեր արևելքն ու արևմուտքը միացրնելով մէկ տէրութիւն մը կազմել, սակայն վաղահաս մահը իւր նպատակին արքելք եղաւ, քանզի երեսուն ու երեք տարեկան մեռաւ գրեթէ տասն ու երեք տարի թագաւորելէն ետև :

Ի Ա Ս Խ Բ .

Յունաց գրականութիւնը :

Յունաց գրականութիւնը Քրիստոսէ գրեթէ հինգ դար առաջ շատ ծաղկեցաւ :

Յունաստանի մէջ ճարտասանութիւնը արուեստ մը եղած էր, որուն միջոցաւ ճարտասանք իշխանութեան հասան և իրենց երկիրը կառավարեցին. այս ճարտասաններուն մէջ երևի եղաւ Պիսիատրատ, Թեմիստոկղէս, Ախմոն, Պէրիկղէս, Աղկիպիաատէս, և Տեմոսթենէս:

Տեմոսթենէս դարբինի մը զաւակ էր, որ հօրը մահուանէ ետև ուսման հետևելով՝ այնպիսի ճարտասան մը եղաւ, որ բնաւ մէկը չկրցաւ զինքը գերազանցել:

Թէև լեզուն պակասաւոր էր և ձայնը տկար, բայց աշխատութեամբ այս բնական պակասութեանց յաղթեց. բերանը խիճ դրած՝ լեռներուն վրայ և ծովեզերքը իւր շինած ճառերը բարձրաձայն կը կարգար, որով լեզուն շիտկեց:

Տեմոսթենէս ուրիշ պակասութիւն մը ևս ունէր՝ որ միշտ ուսերը վեր կը վերցընէր. նիզակ մը կախեց սուսին վրայ, որով ուսը ցաւցընելով՝ այս պակասութեան ևս յաղթեց:

Իւր շինած ճառերը հայելիի առջև խօսելով իւր ձևերն ու շարժմունքը կը շիտկէր: Աւ որպէս զի անընդհատ իւր աշխատասիրութեանց պարապի, իւր մաղերուն կէսը կ'ածիլէր ու ամիսներով ստորերկրեայ սենեակ մը քաշուած՝ առանց մարդու երևելու կը գրէր:

Անուանի փիլիսոփաներն եղան Թաղէս, Սողոն,

Պիթագորաս, Սոկրատ, Պլատոն, Անտիսթենէս,
Օկենոն և Արիստոտէլ:

ԻԱՍ ԽԳ.

Պարթևութիւն:

Պարթևները Արրահամու Քետուրա կնոջ զուգահէներէն սերած կը կարծուին, որոնց վրայօք մինչև Քրիստոսէ երեք դար առաջ բան մը չպատմուիր:

Մեծին Աղենքսանդրի ժամանակ Մակեդոնացւոց հպատակեցան, բայց անոր մահուանէն ետե՛ երբ անոր զօրավարներէն մէկը Սելևկոս՝ Ասորւոց թագաւորութիւնը հաստատելով, Սելևկացիք կը զօրանային, Արշակ անունով Պարթևաց իշխանը անոնցմէ ապստամբեցաւ, և Պարսից, Մարաց ու Պարթևաց վրայ թագաւոր եղաւ (246):

Պարթևաց թագաւորները հռովմայեցւոց և Սելևկեանց վրայ մեծ յաղթութիւններ ըրին, ու մեծ համբաւ ստացան, բայց իրենց թագաւորութիւնը դրեթէ չորս հարիւր եօթանասուն և հինգ տարի տեւելէն ետե վերջացաւ, ու տեղը Պարսից երկրորդ ինքնակալութիւնը այսինքն Սասանեան ցեղին թագաւորութիւնը սկսաւ (226 Ք. Ն.):

Պարթևները նետ նետելու մէջ շատ վարժ էին, որով իրենց թշնամեաց ահարկու եղան. իրենց պա-

տերազմելու վարպետութիւնն էր յարձակելով ա-
 վախշելով թշնամին յողնեցրնել և կամաց կամաց
 ջարդել :

ԴԷՍ ԽԴ .

Ահիգէն Նազարատութեան Արշակունեաց :

Պարթևաց Արշակ թագաւորին թոր Արշակ Ռ-
 իւր տէրութիւնը աւելի ընդարձակելով Հայաստանի
 վրայ ևս եկաւ , Հայոց Արտաւազդ իշխանը հարա-
 ծեց , ու իւր Աղապարշակ եղբայրը Հայոց թագա-
 ւոր դրաւ :

Աղապարշակ Հայոց վրայ մեծ սէր կապեց , և
 ազդին յառաջագիմութեան , երկրին բարեկարգու-
 թեան և պայծառութեան հոգ տարաւ . քաղաքա-
 կանութիւնը յառաջացուց , զինուորութիւնը ծաղկե-
 ցուց , ամեն բանի պաշտօնատէրներ սահմանեց , և նա-
 խարարութեանց ամեն մէկուն մէկ մէկ պաշտօն տուաւ :
 Առոխտունեաց իշխանը թագաւորին անձնապահ
 դորաց գլուխ ըրաւ . Ղնթունեաց իշխանը՝ հանդեր-
 ձապետ անուանեց , Արծրունեաց իշխանը՝ դրօշակա-
 կիր , Ահհնունեաց նախարարը՝ քրմապետ , և այլն :

Քաղրատունեաց ցեղէն Քաղարթատ իշխանին՝ թա-
 գաւորին գլուխը թագ դնելու իշխանութիւնը տուաւ ,
 քանզի այն իշխանը ամենէ առաջ իւր կողմն անցած
 իրեն օգնութիւն ըրած էր , և անոր թագադիր և
 Ասպետ պատուանուներ տուաւ :

Արևու հողի որոշեց որ եթէ թագաւորը անիրաւ դատաստան մը ընէ կամ յանցաւորը չպատժէ՝ իրեն իմացընեն : Օրէնք դրաւ որ թագաւորին միայն անդրանիկ թագաժառանգ որդին անոր քովը մնայ, ու միւսները հաշտենից դաւառը դրկուին որ հոն բնակին : Այս օրէնքը պահեցին Արշակունեաց թագաւորները :

Աղարշակայ երեւելի դործերէն մէկն է ազգային պատմութիւնը դանելու ջանքը . հայաստանի մէջ հայոց վրայ դրուած դոհացուցիչ անդեկութիւններ չգտնելով, Սար Աբաս անունով Ասորի մը Նինուէ դրկեց, որ թագաւորական դրատան մէջ փնտռելով հայկազանց ցեղին պատմութիւնը գտաւ ու Աղարշակայ բերաւ, զոր ուրախութեամբ ընդունելով հայոց թագաւորը՝ հրամայեց որ իւր դանձատան մէջ պահուի, ու անոր մէկ մասը արձաններու վրայ փորել իսկ տուաւ :

Քրիստոսէ առաջ հայոց կրօնը բազմատուածութիւնն էր, և դիւաւոր աստուածներն էին Արամազդ, Անահիտ և Աստղիկ : Արեւելի մեհեանները Ամասիւր, Անի, Թիլ, և Աշտիշատ քաղաքաց մէջ կը գտնուէին :

ԴԱՍ ԽԵ .

ԱՐԶԱԿ Ա՛, ԱՐԿԱՅԻ Ա՛, ՏԵՂՐԱՆ Բ՛ .

Աղարշակայ յաջորդեց իւր որդին Արշակ, որ իւր հօրը պէս բարեգործութեանց ետէէ եղաւ . բայց Արշակայ Արտաշէս որդին աշխարհակալութեամբ անուանի եղաւ, մինչև արտաքին պատմագիրները մեծ գովութեամբ կը խօսին անոր վրայ :

Արտաշէս Պարթևաց նախագահութիւնը յափըշտակեց . վասն զի մինչև իւր ժամանակը Հայոց թագաւորը Պարթևաց թագաւորին երկրորդը կը սեպուէր . իւր անունովը ստակ կոխեց, զրեթէ բոլոր Փոքր Ասիոյ, Պարսկաստանի և Յունաստանի մեծ մասին տիրեց, բայց իւր զօրաց մէջ խռովութիւն կյնալով զինքը սպաննեցին (90) :

Արտաշէսի Տիգրան որդին Հայաստանը իւր մեծութեան ու պայծառութեան ծայրն հասուց . Փոքր Ասիան Միհրդատայ յանձնեց, որ իւր քեռայրն էր, ու անոր հետ Հռոմայեցւոց վրայ շատ անգամ մեծ յաղթութիւններ ըրաւ, բայց վերջէն յաղթուելով, Հայաստանէն դուրս առած բոլոր երկիրները անոնց թողուց (95) :

Տիգրանայ յաջորդեցին հետզհետէ Արտաւազդ, Արշամ և Արգար : Արշամի թագաւորութեան ատեն Հայերը Հռոմայեցւոց հարկատու եղան :

ԴԱՍ ԽԼ.

Թաաֆա-որո-նի-ն Մակաբայեցոց :

Հրէայք Ռաբելոնի գերութենէն դառնալէն ետև երբեմն Ասորոց և երբեմն Ազխատացոց տակն ինկան :

Պտղոմէոս Ազխատացոց թագաւորը Աղեքսանդրիոց մէջ Հրէից գաղթականութիւն մը հաստատեց և եօթանասուն ու երկու զիտուններու ձեռք Հին կտակարանը Յունարէնի թարգմանել տուաւ. այս է Աթնանասնից Թաաֆա-որո-նի-ն ըսուածը (284) :

Հրէայք Ասորոցմէ և Ազխատացոցմէ մեծ ներութիւններ և հալածանքներ կրեցին : Այս հալածանաց դէմ դներու համար Մատաթիա քահանան

իւր հինգ որդիները և աստուածապաշտ ^Հրէաները
ժողովելով թշնամիները հալածեց (168):

Իրեն յաջորդեցին հետզհետէ Յուդա—Մակաբէ,
Յովնաթան, Էմառն, ^Հիւրկանոս, Արիստարուղոս
և Անաիգոնոս. բայց անկէ ետքը Մակաբայեցւոց
ղօրութիւնն ևս սկարացաւ, և Սաղուկեցի ու Փա-
րիսեցի նոր աղանդաւորները կառավարութիւնը ձեռք
բերելու համար իրարու հետ սկսան կռուիլ. վերջա-
պէս ^Հռոմայեցւոց օգնութեամբ ^Հերովդէս Նդո-
մայեցին ^Հրէաստանի թագաւոր եղաւ երեսուն և
ութը տարի Քրիստոսէ առաջ:

ԻԱՍ ԽԵ.

^Հռոմայեցւոց գրականութիւնը:

Ինչպէս որ ըսինք՝ գիտութիւնները և արուեստ-
ները Երևելքէն և Նդիպատոսէն Յունաստան տա-
րածուելով հոն ուրիշ երկիրներէն աւելի ծաղկեցան:

Աղեքսանդրի ժամանակ Յունաց գիտութիւններն
ու արուեստները Ասիոյ մէջ տարածուեցան:

Պտղոմէանց ժամանակ Նդիպատոս երկրորդ անգամ
գիտութեամբք և արուեստիւք ծաղկեցաւ և Յու-
նաստանը դերազանցեց: Աղեքսանդրիոյ զբքատան մէջ
եօթը հարիւր հազար հատոր գիրք ժողված էին:

^Հռոմայեցիք երբ յաղթութեամբ իրենց տէրու-
թիւնը կ'ընդարձակէին և Յունաստանի ու Ասիոյ

Քի մասին տիրեցին, արևելքի գիտութիւնները սկսան իրենց երկրին մէջ իսկ տարածել, ու քիչ ժամանակի մէջ խիստ ծաղկեցուցին :

Հռոմայեցւոյ խիստ երևելի բանաստեղծներն էին Ուրատիոս, Ալիզիլիոս, Ուլիտիոս, Փետրոս : Եւսուանի պատմադիրները՝ Յուլիոս Աեսար, Տիտոս—Աիւսիոս, Առոնելիոս—Նեպոտ և Յուստինոս : Արևելի ճարտասանն էր Աիկերոն :

ԴԱՍ ԽԸ.

Յովհաննէս Մէրօպէլ :

Քրիստոս դեռ չճնաճ՝ Եստուած Գաբրիէլ հրեշտակը Հրէից Օւքարիա քահանային զրկեց իմացընելու համար որ իւր Նղիսարէթ կինը որդի մը պիտի ծնի, ու անունը Յովհաննէս դնէ, որ Քրիստոսի գալուստը քարոզէ ու Եստուծոյ սուրբ ժողովուրդ մը պատրաստէ :

Օւքարիա չհաւատաց այս աւետիսին, վասն զի իւր կինը ամուլ էր, և երկուքնին ևս ծերացած էին, անոր համար համբ եղաւ և այնպէս մնաց մինչև որ Յովհաննէս ծնաւ : Եղգականները կուզէին տղուն իւր հօրը անունը դնել, բայց մայրը կը պնդէր որ Յովհաննէս դրուի : Աւտի հօրը հարցուցին. Օւքարիա տախտակ մը առաւ ու վրան գրեց Թէ տը-

դուն անունը Յովհաննէս է . ասոր վրայ լեզուն իսկ բացուեցաւ :

Յովհաննէս մեծնալով դեռ քարոզու թեան չսխաճ՝ անապատին մէջ խիստ կեանք մը կ'անցընէր . իւր զգեստը ուղտի մազէ էր և կերակուրը մարախ և վայրենի մեղր : Յորդանանու կողմերը դալով , ժողովըրդեան կը քարոզէր , և ապաշխարողները Յորդանան գետին ջուրովը կը մկրտէր :

ԴԱՍ ԽԹ.

Ծանուց Յիսուսի :

Աղիսարեթի յղութենէ վեց ամիս ետքը՝ Քարբիէլ հրեշտակը Նաղարէթ քաղաքին մէջ Ղաւթի ցեղէն Սարիամ անուն կուսի մը երևցաւ, որ Յովսեփայ նշանուած էր, ու աւետեց անոր որ Հոգւով սրբով յղանալով որդի մը պիտի ծնի, ու անունը Յիսուս պիտի դնէ, որ աշխարհս մեղքերէն պիտի վերկէ :

Հերովդէսի թագաւորութեան վերջընթեր տարիները՝ Հռոմայեցւոց Օգոստոս կայսրը հրաման հաներ էր որ բոլոր Հրէաստանի մարդիկը իրենց բուն քաղաքին մէջ գրի առնուին :

Յովսէփ Մարիամը հետը առաւ՝ նոյն աղգաս-
համարին մէջ գրուելու համար: Արթալու ասե՛ն՝
Բեթղեհէմ գիւղը հասնելով, մտուրի մը մէջ ծնաւ
աշխարհիս սկիզբէն ՚ի վեր խոստացուած Մարդկու-
թեան Փրկիչ **ՅԻՍՈՒՍ ԻՐԻՍՏՈՍ** Աստու-
ծոյ որդին՝ աշխարհիս ստեղծմանէ չորս հազար տա-
րի ետքը:

Արեք մոզեր արևելքէն աստղ մը տեսնելով՝ ի-
մացան որ Հրէից նոր թագաւոր մը ծներ է. ուստի
աստղին առաջնորդութեամբը ելան Արուսաղէմ եկան,
և ոսկի, կնդրուկ ու զմուռս ընծայ ընելով, Քրիս-
տոսի երկրպագութիւն ըրին:

Այս լսելով Հերովդէս վախցաւ որ չըլլայ թէ
Քրիստոս իւր թագաւորութիւնը ձեռքէն առնու-
ուստի հրաման հանեց որ Բեթղեհէմի երկու տա-
րեկանէ վար տղաքը սպաննեն, բայց Յովսէփ հրեշ-
տակին ազդեցութեամբը Յիսուսը մօրը հետ Ազիպ-
տոս վախցուց, ու Հերովդէսի մահուանէ ետե՛
՛Սազարէթ քաղաքը բերաւ բնակելու, անոր համար
Յիսուս Սազովրեցի կոչուեցաւ:

ԴԱՍ Ծ.

Յիսուսի Տիրոս-Լիւնը, Ժարոզոս-Լիւնը և
Կրաշագործո-Լիւնները:

Յիսուս մինչև երեսուն տարեկան ըլլալը իւր աստու-

ուածութիւնը չյայտնեց, այլ իմաստութեամբ և շնորհօք կ'աճէր. երբ երեսուն տարեկան եղաւ, Յովհաննէս Մկրտիչին եկաւ, ու Յորդանան գետին մէջ անորմէ մկրտուեցաւ. նոյն միջոցին երկինքը բացուեցաւ, և Հոգին սուրբ աղաւնակերպ անոր վրայ իջնելով, երկինքէն ձայն մը եկաւ, որ կ'ըսէր. «Ղաւ է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ» :

Յիսուս Հոգւով սրբով լցուած Յորդանանէն անապատը քաշուեցաւ, ուր քառասուն օր ծով պահեց, և սատանայէն փորձուելով՝ յաղթեց անոր :

Այնուհետեւ սկսաւ իւր աստուածութեան փառքը յայտնել աշխարհի, արքայութիւնը քարոզել և փրկութեան ճամբան սորվեցրնել :

Յիսուս շատ հրաշքներ գործեց, խուլերուն ա-
կանջները, համբերուն լեզուն, կուրաց աչքը բացաւ,
հիւանդները, անդամալոյծները, խեղանդամները և
բորոտները առողջացուց, մեռելները կենդանացուց,
ծովուն վրայ ոտքով քայլեց, երկու անգամ քիչ մը
հացը և ձուկը օրհնելով՝ այնչափ շատցուց որ ա-
ռաջին անգամ հինգ հազար, ու երկրորդ անգամ
չորս հազար հոգի կշտացուց, և ուրիշ անթիւ հը-
րաշքներ գործեց :

ԴԱՍ ԾԱ.

Յիսուս երեք տարի Հրէաստանի շատ կողմերը
պտըտեցաւ և քարոզեց. իւր վարդապետութիւնները
սող և հրաշքերը տեսնող ժողովուրդէն շատ մարդիկ

իրեն հաւատացին, բայց քահանայապետները, գալիւններն ու ժողովրդոց զլուխները նախանձութեամբ կ'ատէին զՅիսուս, և առիթ մը կը փնտռէին որ զինքը մեռցնեն :

Յիսուս բազմաթիւ աշակերտներ ունեցաւ, որոնք միշտ իւր ետեւէն կ'երթային. անոնց մէջէն տասն ու երկու առաքեալներ որոշեց, որոնց անուաններն էին Միմոն Պետրոս, Լ'նդրէաս՝ անոր եղբայրը, Յակոբոս, Յովհաննէս՝ անոր եղբայրը, Փիլեպպոս, Բարդուղիմէոս, Թովմաս, Մաթթէոս, Յակոբոս Ըլփեան, Միմոն Սանանացի, Թադէոս և Յուդա Իսկարիոսփառացի :

Յիսուս իւր աշակերտներէն երկու երկու հոգի զըկեց որ երթան քաղաքներն ու զիւղերը պարտին, քարոզութիւն ընեն, և անոնց իշխանութիւն տուաւ որ հիւանդները բժշկեն և զիւահարները սատանային ձեռքէն ազատեն :

ԴԸՍ ԾԲ.

⁴ աստուծոս-նեան խորհոս-րդը և մտտոն-նեան

Յո-դացի :

Քահանայապետները և գալիւնները սասաիկ կ'ատուցեցան երբ Յիսուս իւր քարոզութեանց երրորդ տարւոյն զատկէն վեց օր առաջ կը հեծած Արուսաղէմ գարձաւ. քանզի ժողովուրդը անոր գալը լսելով՝ ար-

մաւենիի և ձիթենիի ճիւղեր առած բազմութեամբ ղենքը ղիմաւորելու եկան, և զգեւանին զետինը տարածելով՝ «Վստանա, օրհնեալ որ զասդ յանուն Տեառն, Թաղաւոր Իսրայէլ» կը սրուային:

Չատկէն երկու օր առաջ քահանայապետները և դպիրները ծերերուն հետ խորհուրդ ըրին Ապիափա քահանայապետին տունը որ զՅիսուս մեռցրնան. նոյն միջոցին Յուդա Իսկարիովտացին զնաց ըսաւ անոնց թէ ինչ կու տան իրեն եթէ զՅիսուս իրենց ձեռքը մատնէ: Ընտրք երեսուն արծաթ խոստացան, և Յուդա յանձն առաւ:

Նոյն պիշերը Յիսուս զատկական դառնը ուտելու համար՝ վերնատան մը մէջ իւր երկոտասան աշակերտաց հետ սեղան նստած էր: Յիսուս իւր խո-

Նարհութիւնը դորժով ցուցնելու համար սեղանէն ելաւ, առաքելոց ոտքը լուաց, ու վերստին սեղանը նստելով ուտելու ատեն՝ սեղանին վրայի հացէն առաւ, աչքը երկինք վերցնելով դոհացաւ, կտրեց, և աշակերտաց բաժնելով ըսաւ. «Առէք կերէք» այս է Սարսին իմ»: Վմանապէս բաժակը առաւ, դոհացաւ և աշակերտաց տալով ըսաւ. «Արբէք ՚ի սմանէ ամենեքին, այս է Արիւն իմ»: Աւ պատուիրեց անոնց որ իւր մահուան յիշատակին համար այն խորհուրդը անոնք ևս կատարեն:

ԳԼՍ ԾԳ.

Այս ըսելէն ետև՝ Յուդան դարձի բերելու համար իմացուց անոնց որ իրենցմէ մէկը զենքը պիտի մատնէ: Առաքելալնները իրար անցան և ամեն մէկը հարցուց թէ «Արդեօք ես եմ»: Յուդա իսկ հայ-

ցուց. “Արդեօք ես եմ, վարդապետ: — Այո՛, դուն ես, պատասխանեց Յիսուս, ու դնա՛ ըրէ ինչ որ պիտի ընես”: Յուդա չզղջաց, ու ելաւ դնաց:

Յիսուս սեղանէն ելելով, ըստ սովորութեան ‘Չիթենեաց լեռը դնաց աղօթելու: Մէկ մ’ալ ջահերով, սուրերով և բիրերով բազմութեան մը առջև ինկած Յուդա՝ Յիսուսի մօտեցաւ, և զան համբուրելով՝ իւր մասնութեան նշանը սուսաւ բազմութեան,

Առաքեալները ուզեցին թշնամեաց հետ կռուիլ, և Պետրոս քահանայապետին ծառային աջ ականջը սուրով կտրեց. բայց Յիսուս բժշկեց զայն, ու թողուց որ զինքը կապեն. այն ատեն առաքեալները փախան:

Ի Ա Ս Ծ Դ.

Յետ-տի չարչարանքները:

Հրէայք Յիսուսը նախ Աննա քահանայապետին և ետքը Վայիափա քահանայապետին տարին, սուս վկաներով զըստարտութիւններ ըրին և մահապարտութեան վճիռը տուին. բայց Յիսուս անոնց ամեն թշնամանացը և չարչարանացը համբերեց: Բոլոր զիշերը ծաղրելով, երեսին թգնելով և ծեծելով տանջեցին զՅիսուս:

Առտու Յիսուս Պիղատոսին տարին, որ Հռոմայեցւոց կողմանէ դատաւոր դրուած էր Հրէաստանի: Պիղատոս Յիսուսին զանազան հարցումներ ընելով՝ անոր անմեղութիւնը ճանչցաւ, և երբ անոր

Գալիկացի ըլլալը լսեց, Հերովդէսին դրկեց զան, որ այն տեղւոյն չորրորդապետն էր, և զատկի տօնին պատճառաւ Արուսաղէմ եկած էր:

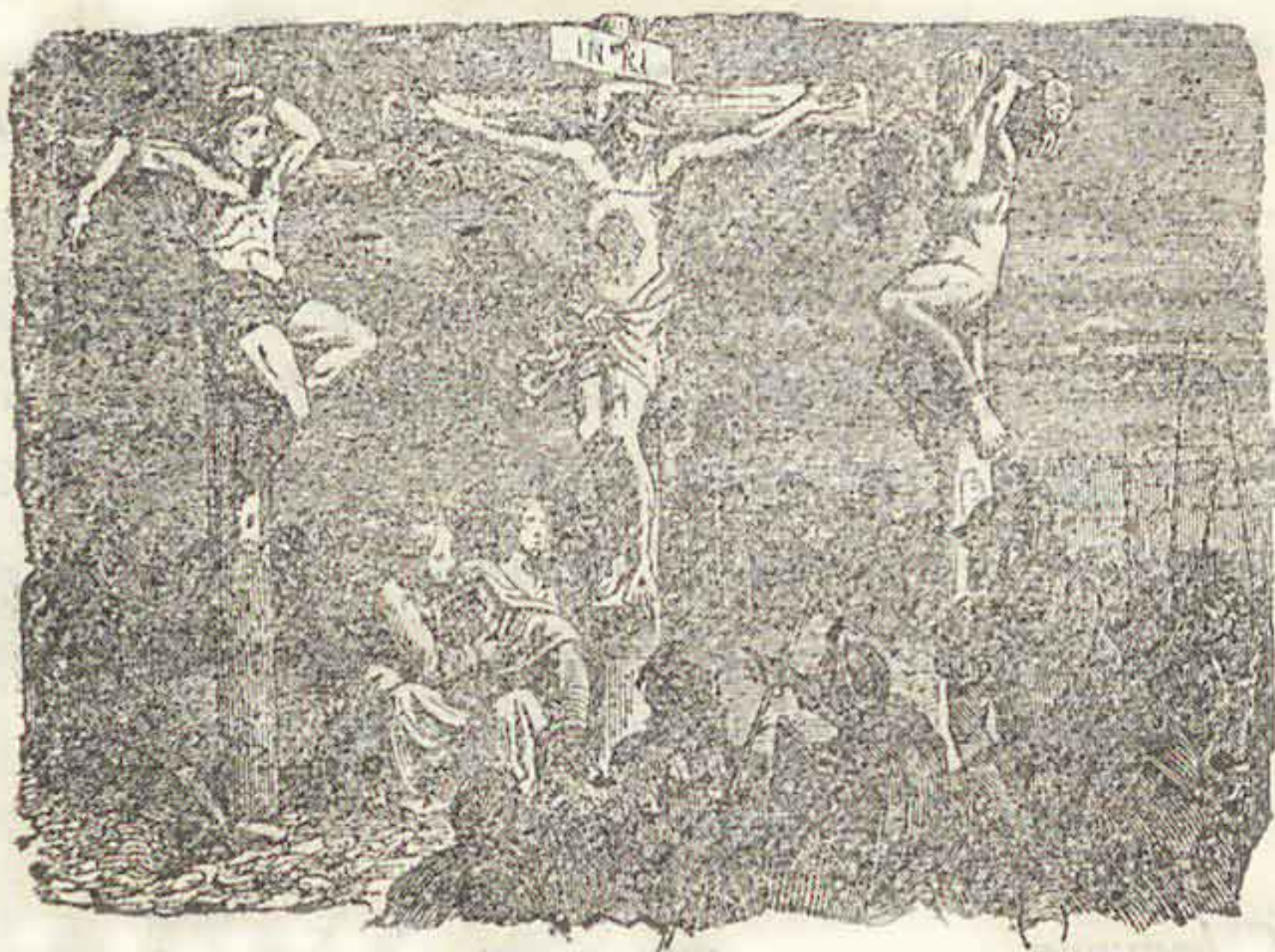
Հերովդէս Յիսուսի հրաշագործութիւնները լսած ըլլալով՝ կուգէր տեսնել զան յուսալով որ իւր առջևը հրաշք մը ընէ. երբ Յիսուս անոր հարցմանցը պատասխան չտուաւ, Հերովդէս նեղանալով վերադառնալով Պիղատոսին դրկեց զան՝ իրր նախատինք սպիտակ կտաւ մը ձգելով անոր վրայ:

ՔԱՅ ԾԵ.

Պիղատոս Յիսուսը ազատելու համար շատ ջանքեր ըրաւ, բայց բազմութիւնը քահանայապետներէն և դպիրներէն գրգռուած մէկ բերան կը պոռային. « Ի խաչ հան զդա, ՚ի խաչ հան զդա »:

Պիղատոս տեսնելով որ ճար չկայ, իւր ձեռները լուաց և Յիսուսը անոնց ձեռքը յանձնեց:

Օրհնութիւնները Յիսուսին գլուխը փշեայ պսակ մը դրին, ու խաչը անոր ուսը տուած ձաղկելով Արուսաղէմի փողոցներէն կանցընէին, բայց Յիսուս ծանր խաչին սակ ճնշուած ըլլալով վախցան որ չըլլայ թէ ճամբան մեռնի, ուստի բռնի Սման Աւերենացին բռնեցին, խաչը անոր կրնակը տուին, ու Գողգոթա հանեցին, ուր մահապարտները կը մեռցընէին: Հոն Յիսուսը խաչին վրայ բեկուեցին, և իւր աջ ու ձախողմը երկու շարագործներ ևս խաչեցին:

Օ ինուորները Յիսուսի զգեստները իրենց մէջ
բաժնեցին, բայց պատմութեանը առանց կարի ըլլա-
լուն չուզեցին պատռել, այլ վիճակ ձգեցին իրենց մէջ:

ԻԱՍ ԾԶ.

Յիսուսի ծանր և յարս-Յի-նոյ:

Յիսուս ծառաւելով ջուր ուզեց, և լեզուով
խառնած քայտիս սուին անոր: Յիսուս խմելէն
ետե՛ «Մենայն ինչ կատարեալ է» ըսաւ, ու ետքը
բարձր ձայնով՝ «Հայր, հողիս ձեռքդ կը յանձնեմ»,
պոռաց ու հողին աւանդեց:

Աոյն միջոցին երկինք խաւարեցաւ, երկիրը շար-
ժեցաւ, քարերը ձաթեցան, գերեզմանները բաց-
ուեցան, մեռելներ կենդանացան, ու տաճարին վա-
րագոյրը վերէն ՚ի վար պատռեցաւ:

Յիսուսի մարմինը չորս ժամի չափ խաչին վրայ
 մնալէն ետե՛ Յովսէփ Երիմաթացին Պիղատոսէն
 հրաման ընդունելով, Նիկողիմոսին հետ Յիսուսին
 մարմինը խաչէն վաթ առաւ, ու նորափոք դերեզմա-
 նի մը մէջ թաղեց:

Քահանայապետները զգուշութեան համար պա-
 հապան զինուորներ դրին, ու դերեզմանին քարը
 կնքեցին որ չբլայ թէ մարմինը դողնան:

Յիսուսի մեռնելէն երեք օր ետքը, շաբաթ զիշեր
 գեպ ՚ի լոյս կիրակի, երկինքէն հրեշտակ մը իջաւ 7
 դերեզմանին քարը դլորեց և Յիսուս աստուածային
 փառօր դերեզմանէն դուրս ելաւ:

ԴԱՍ ԾԷ.

Յիսուս յարութիւն առնելէն ետե՛ Մարիամ
 Մագդաղենացւոյն, իւղաբեր կանանց, և շատ ան-

դամ իւր աշակերտաց, և անգամ մը Վալիկեայի մէջ հինգ հարիւրէն աւելի հաւատացելոց երեցաւ : Իւր յարութեան քառասներորդ օրը աշակերտները Չիթենեաց լեռը ժողվեց, օրհնեց զանոնք, և պատուիրելէն ետե որ երթան ամեն աշխարհ քարոզեն, և հաւատացեալները մկրտեն յանուն Հօր և Արդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, անոնց աչաց առջև երկինք համբարձաւ և աներևոյթ եղաւ :

Համբարձումէն տասն օր ետքը երբ առաքեալները վերնաստան մէջ աղօթք կ'ընէին, յանկարծ օստափկ հովի նման ձայնով մը հրեղէն լեզուներ երեցան և ամեն մէկուն դիտուն վրայ կեցան : Ամենքնին ալ Հոգւով սրբով լեցուեցան և սկսան զանազան լեզուներ խօսիլ :

Այնուհետեւ առաքեալները բոլոր աշխարհ ստրաւեցան և Աւետարանը քարոզեցին. շատ հրաշքներ դործեցին և իրենց քարոզութեամբը շատերը դարձուցին : Թե՛ առաքեալները և թե՛ հաւատացեալները միշտ հալածանք կը կրէին հրէաներէն և հիթանոսներէն :

Քրիստոնեաները հալածողներէն մէկն կը Սաւուղ (Պողոս) որ քաղաքէ քաղաք ստրաւելով հաւատացեալները կը բռնէր և կապելով Արուսաղէմ կը բերէր. բայց Աստուծոյ հրաշքովը դարձի եկաւ ու շատ երկիրներ ճամբորդութիւններ ընելով Յիսուսի Աւետարանը քարոզեց :

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ԳՐԱ ԱՌԱՋԻՆ

Մ. Կ. Ժ

Սուրբ մատակեր և խիստ զօրաւոր կենդանի մ'է, դէմքը վեհ և ահազնաստեսիլ, ձայնը ահաւոր և ընթացքը վեհալ: Պոչը երկար է և այնպէս զօրաւոր որ կարող է մէկ հարուածով մարդս դետինը զարնել: Արուն դիտուն և սարանոցին վրայ բաշ ունի, և մարմնոյն երկայնութիւնն է ութը ոտք, և բարձրութիւնը՝ երեք ոտք:

Ասուր անօթեցած ժամանակը մինչև իրմէ մեծ կենդանեաց վրայ կը յարձակի. իրեն հետ կռուելու համարձակող կենդանիներն են ուղեղջիւրը, փիղը, վագրը, և ձիադետին:

Հին ժամանակը այս կենդանին խիստ շատ կը գտնուէր, բայց հիմա նուազած է: Տաք՝ երկիրներու մէջ սնող ասուրները աւելի զօրաւոր կ'ըլլան քան թէ ցուրտ և բարեխառն կլիմաներու տակ:

Առ իւծ ի մը ձաւը պղտիկութենէն կրնան ընտելացնել, ասկայն պէտք չէ զայն երկար ժամանակ անօթի ձղել, և կամ զինքը զրդուել, այն աստե՛ն՝ իւր բնական կատարութիւնը կ'աւնտ, բայց քիչ անդամ իր բարեբարին վրայ կը յարձակի:

Էղը արուին չափ մեծ և զօրաւոր չէ, բայց երբ ձողեր տնենայ՝ ասե՛նք ին վտանգէ շվախնար, այլ ցմահ կը պատե-
րազմի իւր կորիւնները պաշտպանելու համար: Իւր որջին հետքը շայանելու համար՝ պոչովը թաթերուն նշանները կ'աւրէ:

Առ իւծ ին մանչիւնը սրտաման ձայնին կը նմանի, և օրը ան-
վորաբար հինգ կամ վեց անդամ կը մննչէ: Բարկութեան ժամանակ պոչը իւր կողերուն և գեանին կը զարնէ, երեսօ մորթը, յօնքը և բաշը կը շարժէ, և ակռաները կը ցուցնէ: Վազելու աստե՛ն միշտ կը ցատկէ, և միշտ գրեթէ իւր նպատակէն կ'անցնի: Գիշեր ժամանակ կատուի պէս կը տեսնէ օ շատ քիչ կը քնանայ, և ամենաթեթև ձայնէ կ'արթննայ:

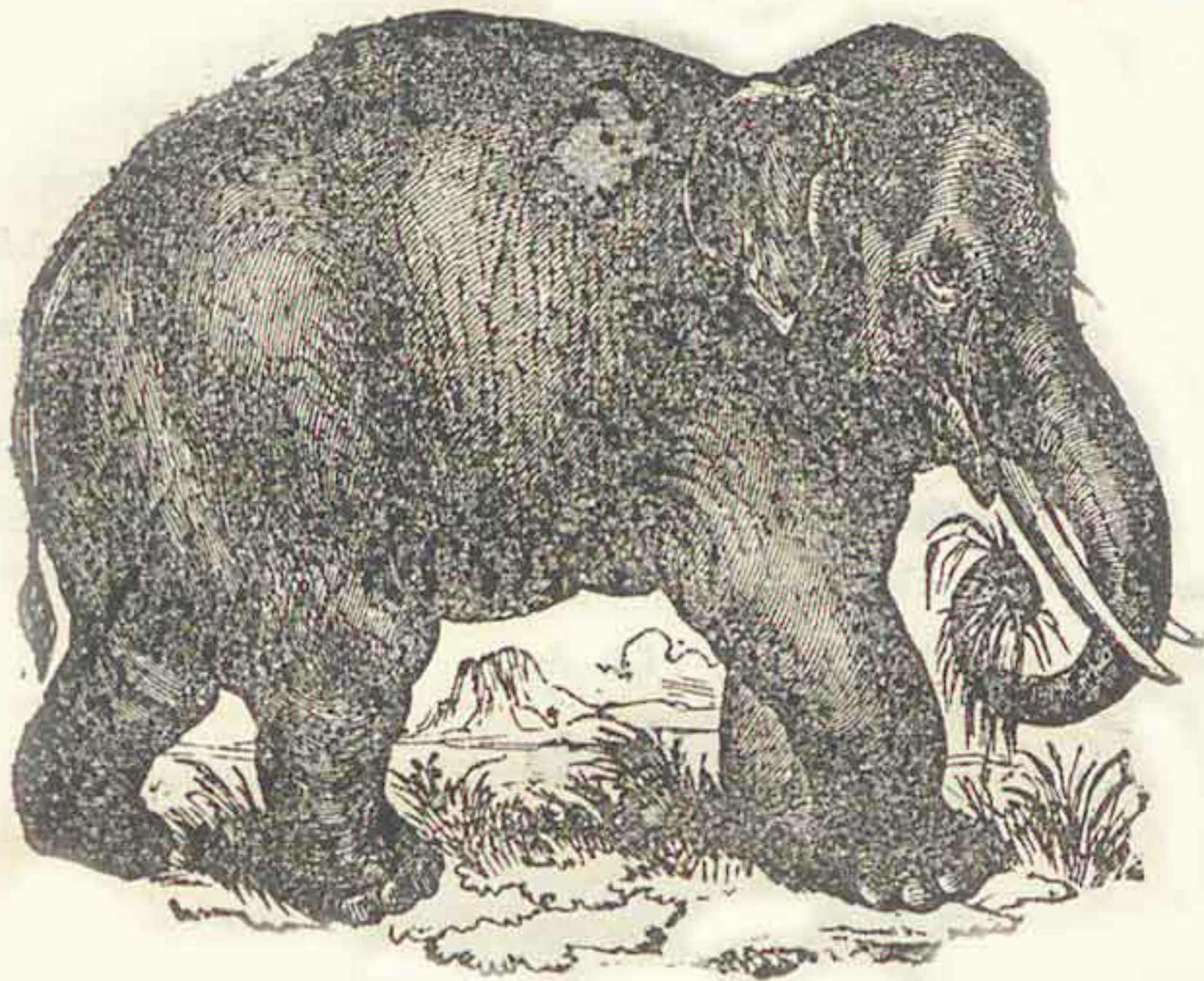
ԳՆՍ Բ.

ՓԻՂ

Փիղը ծանօթ չորրորտանեայ ամենէն յողթանդամն է և զը-
խաւորարար Ափրիկէի և Ասիոյ անտառներուն մէջ շատ կը
գանուի. մինչև տասն ու չորս ոտք երկայնութեամբ և նոյնչափ
բարձրութեամբ փիղ կայ: Այնչափ հաստամորթ է որ հրա-
ցանի դնտակներէ դժուարաւ կը մնասի:

Գլուխը խիստ մեծ է, ականջները լայն և կախուած, և
աչքը փոքր: Քիթը, որ կապիճ կամ կնճիթ կ'ըսուի, դրն-
դերներէ և ջիղերէ կազմուած է և իւր զօրաւոր գէնքն է.
ուղածին պէս կ'երկնցընէ, կը կարճեցընէ, և ամեն կողմ կը
դարձընէ զայն:

Այս կապիճին ծայրը վրայի կողմը քիչ մը երկար է, ու-

բով մատի պէս ամենանուրբ առարկաներն անդամ կը բռնէ , իւր ուտելիքը բերանը կը տանի , խոտեր և ծաղիկներ կը բըցընէ , և կրնայ առանց վնասելու իւր կապուած շուանին հանգոյցը արձակել , բանիկը դարձնելով կղպուած դուռ մը բանալ կամ դոյնել :

Այս կապիճին երկու կողմերը երկու երկար ակրաներ կամ ժանիք ունի , որոնք նաև իւր զէնքերն են , ասոնք են վզոսկր ըսուածներն , որոնք խիտտ յարդի են :

Փիղերը շատ խելացի , երախտազէտ բայց վրիժառու կենդանիներ են , և բազմութեամբ մէկ տեղ անտառներու մէջ կ'ապրին , զօրաւորագոյնները խումբին առջևէն ու ետևէն կ'երթան , իսկ տկարները մէջերնին կ'առնուն :

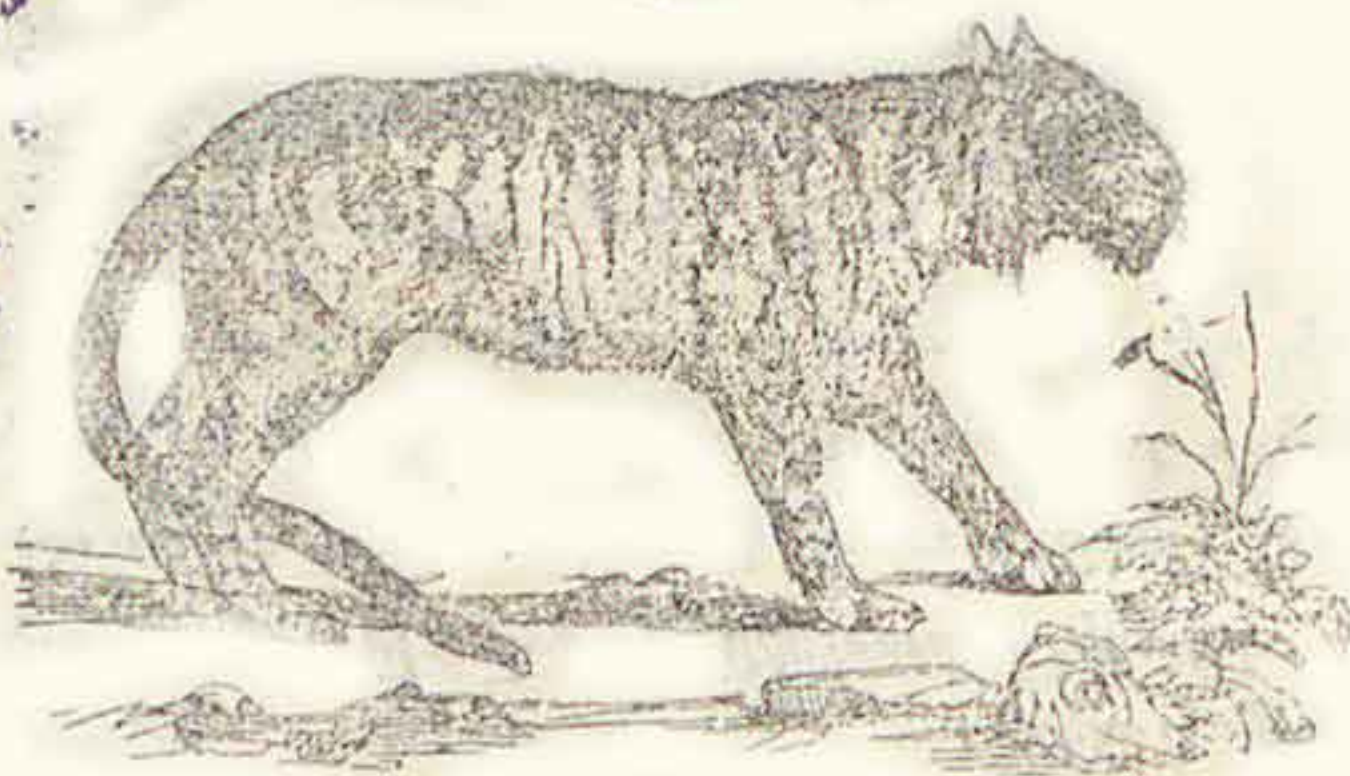
Սակայն մարդիկ շատ հնարքներով զանոնք ողջ կը բռնեն . փիղը երբ գերի կ'իյնայ՝ իւր տիրոջը կ'ընտանեկայ , անոր խօսքերը դիւրաւ հասկընալ կը սորվի , անոր հրամաններուն սիրով կը հնազանդի , և շատ ծառայութիւններ կը մատուցանէ անոր :

Փիղը իւր գէնքը կամ ոյծը միայն զինքը և իւր նմանները պաշտպանելու համար կը գործածէ : Եթէ զինքը բարկացնեն , կապիճովը իւր թշնամին կը բռնէ , վեր կը վերցընէ , և քարի մը սէս գետինը կը զարնէ . ու վրան կոխկրտանելով զան կ'ըսպաննէ : Սակայն շատ քիչ անգամ իւր բարերարին ու տիրոջը կը վնասէ :

Փիղը երկու հարիւր տարի կրնայ ապրիլ ու մինչև քսան և հինգ կենդինար բեր կը վերցընէ : Էզը երկու տարին անգամ մը կը ծնի :

ԴԱՍ Գ .

Վազր

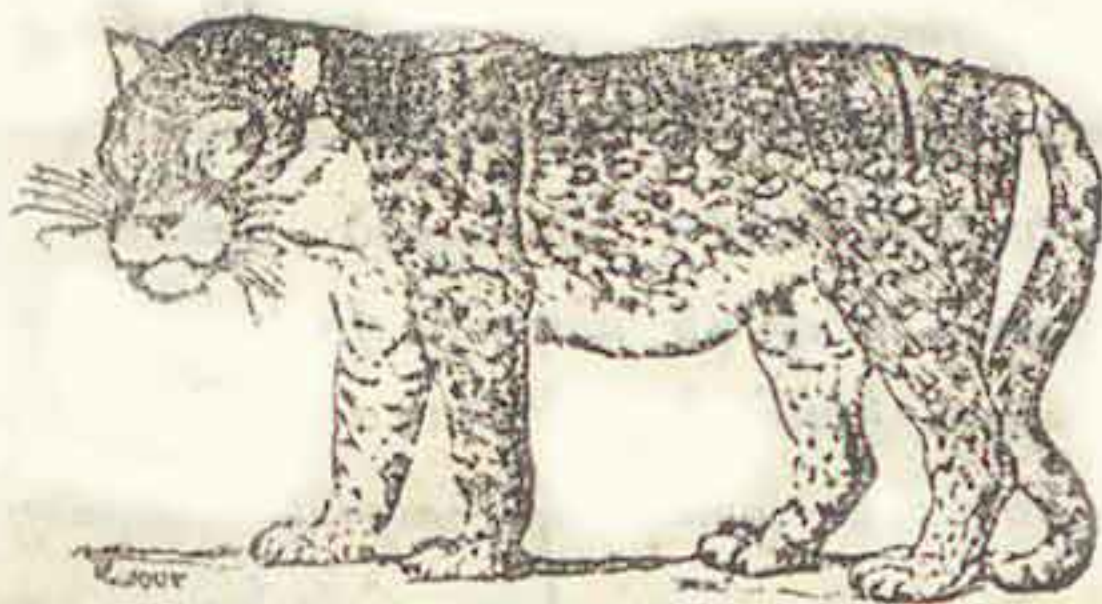
Վազրը կատուի տեսակ և առիւծի մեծութեամբ մտակեր կենդանի մ'է , որ իւր կատաղութեամբը ստկալի եղած է կենդանեաց մէջ , և կը դանուի արևելեան Հնդկաստանի ու Ափրիկէի հարաւային կողմերը . պոչը երկար է , գէմքը ահարկու և մորթին վրայ խոտորնակ սև շերտեր դժուած են :

Այս դազանը այնչափ արեան ծարաւի է որ կուշտ եղած ատենն իսկ՝ դտած կենդանիները կը գիշատէ : Մինչև ձիերու , դոմէշներու , և մարդոց վրայ կը յարձակի , և երբ թշնամիներէ անհանդիստ ըլլալէ կը վախնայ , իւր որսը՝ որչափ և խոշոր ըլլայ՝ քաշկրտակելով անտառներուն մէջ կը տանի . իսկ եթէ անօթութենէ խիստ նեղուի՝ մինչև իւր ձագերը կ'ուտէ :

Այս գազանը առօրեայ փղին օգնութեամբը գիւրաւ կ'ըսպանեն . փղին կունակին վրայ սրատապարան մը կը տեղաւորեն , քանի մը որտորդներ անոր մէջ կը մանեն , ու շուներու առաջնորդութեամբ անոր վրայ կ'երթան . երբ վազըրը զանոնք կը տեսնէ , կ'ըսկսի մռնչել և ակռաները կը ցուցնէ . բայց փիղը աներկիւղ անոր վրայ կ'երթայ , որտորդները հըրացանները կը սրարակն , և եթէ չկրնան զայն սպաննել , այն ատեն փիղը կ'ընծիթով վազըրը բռնելով գետինը կը զարնէ , և վրան կոխկրբանելով կ'ըսպաննէ զայն :

ԳԱՍ Գ .

123

Ինչը վազրի նման ահաւոր և ուժեղ կենդանի մ'է եօթն ոտք մեծութեամբ , և կը բնակի Ասիոյ ու Ափրիկէի հարաւային կողմերը անտառներու մէջ , ուր եղէգներու և թուփերու ետին սրահուած իւր որսին կ'ըսպասէ , և յանկարծ վրան յարձակելով կը գիշատէ զայն :

Այս կենդանին խիստ թեթեւաշարժ և արագընթաց է , այնպէս որ ձի մը չկրնար ետևէն հասնիլ . ջրի մէջ յաջողակութեամբ կը լողայ , և կատուի պէս գիւրութեամբ ծառերուն վրայ կ'երլէ , որով խիստ դժուար է իւր ձեռքէն փախչիլը : Սակայն մարդիկ շատ կերպով ողջ կը բռնեն կամ կ'ըսպաննեն զայն :

Մորթը մութ գեղին է սև խաւոյսաներով , և շատ յարգի է և ծանրադին :

ԴԱՍ Ե .

ԱՐՋ

Արջը չորս ոտք երկայնու թիւն ունի , և քարայրներու կամ անտառներու մեջ առանձին կը բնակի . ցորեկները իւր օրջին մէջ կը հանդչի , ու գիշերները կելէ իւր կերակուրը փնտռելու . իւր սովորական ուտելիքն է պտուղներ և արմատներ , բայց անօթութենէ ներդայած ստեճը՝ ոչխարներու , այծերու , ձիերու , և մինչև մարդոց վրայ կը յարձակի ,

Չմեռը քարայրի կամ ծառի խոռոչի մը մէջ մամուռներով խշտի մը կը շինէ , և քանի մը շաբաթ առանց անկէ դուրս ելլելու և առանց բան մը ուտելու հոն կը կենայ մինչև խիտտ անօթենալը . քանզի աշնան վերջերը այս կենդանին չափազանց գիւրցած կ'ըլլայ , և իւր սրարարտութեամբը անօթութեան կը դիմանայ :

Արջը եթէ սղտիկութենէ բռնուի՝ դիւրաւ կ'ընտանենայ և կարաւել կը սորվի . իւր ետեւի ոտից վրայ կը քալէ , առջևի ոտքերովը կրնայ քար նետել , ապտակ զարնել , և այլն :

Արջին մորթը դիմացիուն մուշտակ մը կ'ըլլայ . միւր կ'ուտուի բայց խիտտ ճարպալի է :

Բեւեռային սառուցեալ երկիրներուն մէջ ուրիշ տեսակ արջ մը կայ որ իւր նեղ դիւտմն ու բարակ և սպիտակ մազերովը առջի տեսակէն կը զանազանի , և սպիտակ արջ կ'ըսուի : Սովորաբար ծովուն եզերքը և սառույցներուն վրայ կը բնակի , և ծակեր բանալով ձուկեր և փոկեր կ'որսայ :

Գարնան վերջերը երբ սառերը կ'ըսկան կտոր կտոր փրթիլ և ծովուն վրայ կղզեակներու նման ծփալ, ապիտակ արջը անոնց մէկուն վրայ կը նստի, և ուրիշ տեղ կը նաւարկէ ուտելիք գտնելու համար :

Այս արջը մարդու վրայ ևս կը յարձակի ու թաղուած մեռեալները հողին մէջէն դուրս կը հանէ և կը գիշատէ :

ԳԼՍ Զ.

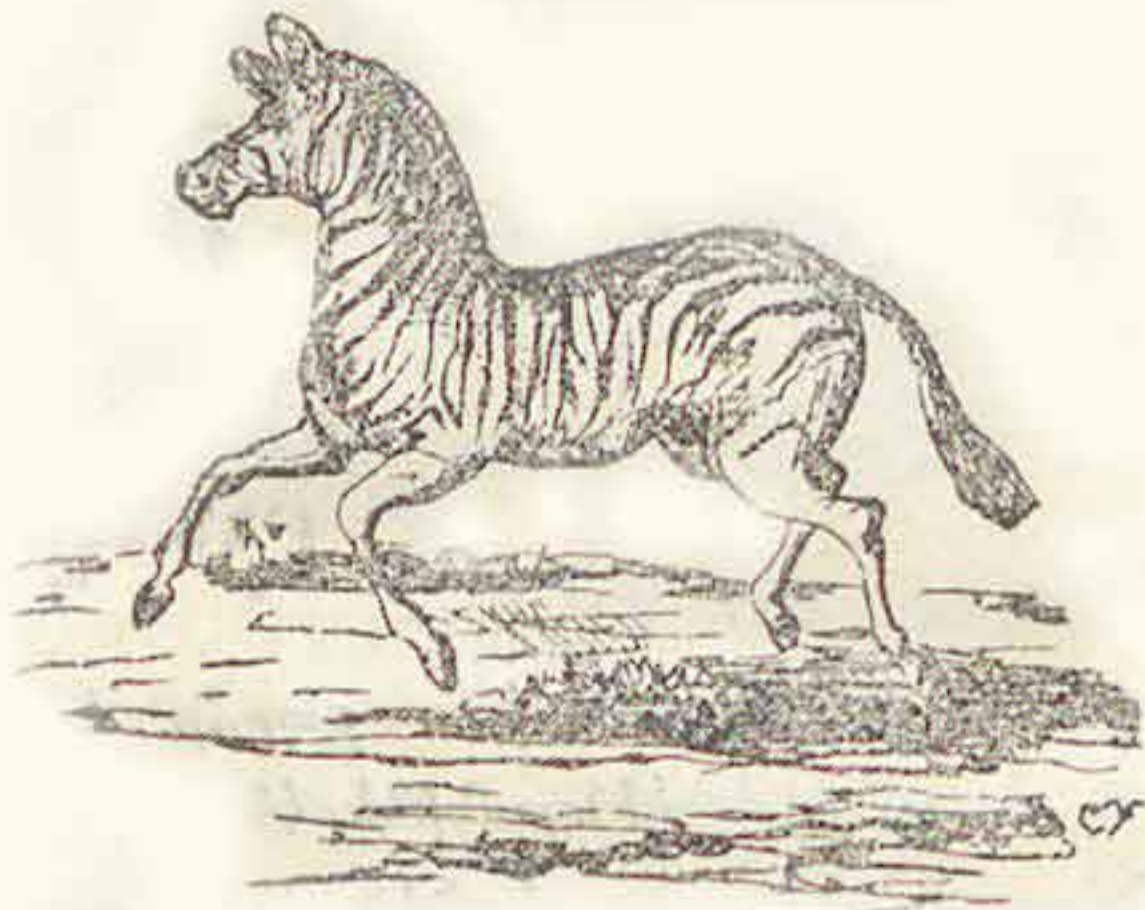
Բնչո-գա

Խիստ բարձր և խիստ մեծ կենդանիներէն մէկն է ընձուղար, որ գետնէն մինչև գլխուն եղջիւրները տասն և չորս կանգունի չափ բարձրութիւն ունի. և որովհետև առջևի ոտքերը աւելի բարձր, և պարանոցը դէպ 'ի վեր երկնցած է՝ չկրնար ծռիլ և ծառոց տերեւներով և պտուղներով կը կերակրի. Բայ եթէ ստիպուի խոտ ուտել կամ ջուր խմել, ծնկան վրայ կուգա կամ ջրի մէջ կը մտնէ :

Մորթը ոսկեգոյն է սև խասոցաներով. գիւլուն վրայ երկու փոքր եղջիւրներ ունի դէպ 'ի ետին հս. ած, և լեզուն խիստ սև է :

Այս կենդանին սակաւաթիւ է, գլխաւորաբար Աֆրիկէի մէջ կը գտնուի, և միշտ ուրիշ ընձուղաներու ընկերութեամբ կ'ապրի : Առիւծներուն և վաղրերուն յարձակմանէն միայն վազելով կ'ազատի :

Օ՛հրը կամ Ա՛գրը

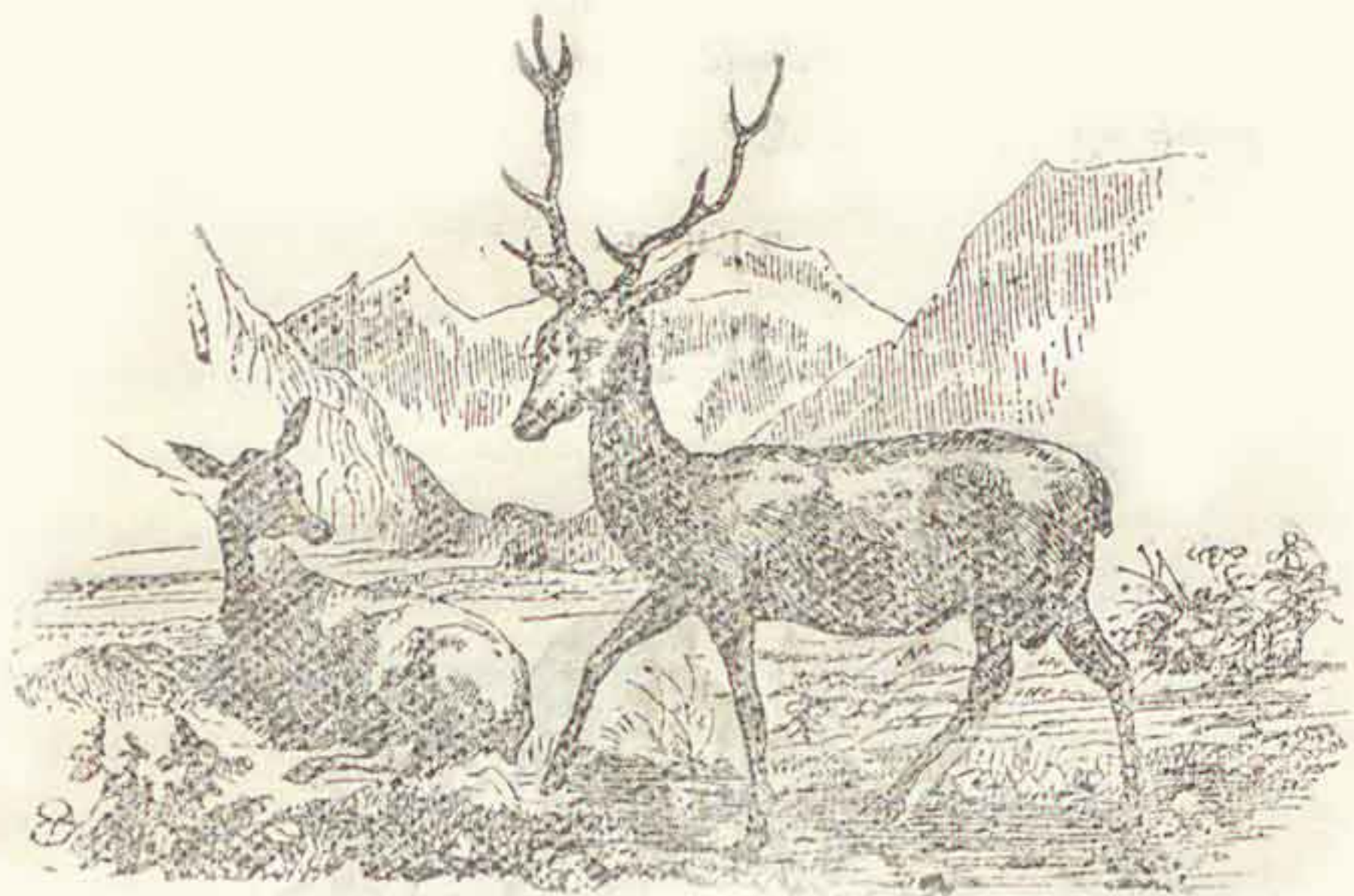
Հարաւային Ափրիկէի այս դեղեցիկ կենդանին ձիու և ջուրիի նմանութիւն ունի, բայց արազընթացութեամբը, անընտելութեամբը և մորթին դեղեցկութեամբը անոնցմէ կը զանազանի :

Մորթին դոյնն է սպիտակաշէկ կողմնաձիգ սև գծերով, որոնք անոր մարմինը մինչև գլուխը, ականջները, սրունքը և սոչը գծած են :

Այս շքեղ կենդանին այժի սէս բարձր լեռներու և ժայռերու վրայ գիւրութեամբ կ'ելէ, և եղջերուի նման արազընթաց է, ուստի շատ դժուար է զայն ողջ բռնելը : Գրեթէ միշտ վայրենի և աննուաճելի մտայած է և զայն ընտելացընելը անկարելի եղեր է :

ԻՆՍ Ը .

ՆՂԷՐ՝ :

Այս կենդանին լեռնայծի կը նմանի , բայց իւր արագընթացութեամբը , թեթեաշարժութեամբը , ուժովը և եղջիւրներուն ձևովը անորմէ կը զանազանի : Չորս սոք բարձրութիւն և եօթըն սոք երկայնութիւն ունի , դիտուն եղջիւրներր ծառոց ստերուն նման ամեն տարի կ'ընձիւղին :

Հասարակօրէն Նւրուբայի և Նսիոյ անտառներուն մէջ կը դանտի , և ծառերու տերեւներով , բոյսերու կտկոններով և խոտերով կը կերակրի :

Նղերուն թէև խիստ արագընթաց է , աչքը սրասեւ , հաստութիւնը և լսողութիւնը սուր , որով խիստ հեռուէն որսորդներուն ձայնը առնելուն սէս կը փախչի , և ջուրի մէջ յաջողութեամբ կը լողայ , սակայն ճարդիկ վարժուած որսորդ շուներով և ձիերով կ'որսան դայն :

Հիւսիսային շուրտ գաւառներու եղջերուն անլի փոքր է : շուտով կ'ընտանենայ և Սիպերիոյ, Լաբլանտիոյ և Արոկնդանտիոյ բնակչաց մեծ ծառայութիւններ կը մատուցանէ : քանզի բախիր քաշելու և բեռ կրելու կը գործածեն զայն, անոր կաթն ու միսը կ'ուտեն, մորթը զգեստ կը շինեն, ու եղջիւրները քանի մը գեղերու մէջ խակ կը գործածեն :

ԴԱՍ ԲՆ.

Ա-դ-դ :

Ափրիկէի և Ասիոյ սառը երկիրներու այս սողեղ բայց համբերատար բեռնակիր կենդանին իւր ծառայութեամբը մարդոց խիստ օգտակար եղած է :

Քիչ կերակրով գոհ կ'ըլլայ, յողնութեան, սաքի և ծարախ կը գիմանայ, որով Ափրիկէի և Արաբիոյ այն ընդարձակ անբեր, անջուր և սաք անաստաններուն մէջէն բեռնաւորեալ անցներու ատեն՝ երբեմն մինչև տասն օր առանց ջուր խմելու, և օրը միայն մէկ սնդամ քիչ մը գարի կամ խմորի դունսժը ուտելով երկայնատեամբ կը համբերէ :

Ուղարկ իւր տիրոջը հչու է, և անոր ձայնին հնազանդելով՝
բերոր վերցրնելու կամ իջեցրնելու համար կը հատի. բայց երբ
իւր կարողութենէ աւելի զինքը բեռնաւորեն, ոտք չեղեր՝ մինչև
չև որ բերք քիչ մը չթեթեցրնեն:

Այս կենդանին հանդարտաբարոյ է, սակայն երբ մարդոյ մէջ
չարիք մը տեսնէ՝ ոխ կը սրահէ մինչև ցմահ:

Ուղտապանները երկար ճանապարհորդութեանց մէջ եւրբ
ուղտերու թուլանալը տեսնեն, իրենց զեղջկական սրինդը կը
հնչեցրնեն կամ երդ կ'երդեն, որոնց ձայնէն ուղտերը ոյժ կ'առնու-
նուն, իրենց քայլերը անոնց եղանակին յարմարցրնելով յառաջ
կ'երթան, և անապատին ծայրը հասնելէն օր առաջ խոտին
և ջուրին հասը կ'առնուն, և շուտ հասնելու համար՝ իրենց
քայլերը կը փութացրնեն:

Ուղտին հայրենիքը Արարիա է, ուրկից Հնդկաստան, Տաճկ-
կաստան և Ափրիկէ տարածուած է: Արարացիք այս կենդա-
նին Անապատի նաւ կը կռչեն, քանզի առանց անոր օգնու-
թեանը տնկարելի էր այն ընդարձակ անապատները անցնիլ:

Բակտրիական ուղտը երկու կուղ ունի, և Արարացի ուղտէն
քիչ մը աւելի մեծ է, երկար անօթութենէն կուզերը կը հիւ-
ծին և աներևոյթ կ'ըլլան, բայց երբ լաւ կերակրուի, վերրա-
տին կը մեծնան:

ԴԱՍ Ժ.

Օյեր. — Պօս օյ:

Նրեք հարիւր տեսակէն աւելի օձեր գանուած են, սրոնց-
մէ ոմանք թունաւոր են և ոմանք անթոյն: Ասոնք ոտք չ'ունին,
այլ իրենց մարմնոյն վրայ կը սողան, ու մէկ հարէն մինչև
քսոսասուն ոտք երկայնութիւն ունին: Աւղունին բարակ, եր-
կար և երկուքի բաժնուած է. թէև ախրայ ունին, բայց իրենց
կերակուրը ծամել չկրնալով՝ աճբողջ կը կլնեն:

Թունաւոր օձերը վերի ծնօանուն վրայ երկար և շարժական ակռաներ ունին, որոնց մէջը սրարայ է. այս ակռաներուն քովն մկունքներով պատած փշտիկ մը ունին, որուն մէջ թոյնը կը ժողլուի. երբ օձերը խածնելու ըլլան այն փշտիկը ձգմուկով թոյնը դուրս կ'ելլէ, և ակռաներուն մէջէն սնայնելով խածուածքին մէջ կ'երթայ:

Օձերը երկակենցաղ են, այսինքն թէ ջուրի մէջ և թէ ցամաքի վրայ կ'ապրին:

Օձերուն մէջ խիտ երկարը, դժբաւորը և խելացին կրնայ համարուիլ Պօա օձը, որ Ամերիկայի և Հնդկաստանի մէջ կը գտնուի, և քառասուն ոտք երկայնութիւն ունի. թէև սնթոյն է, սակայն մեծ ու փոքր կենդանեաց վրայ նետի պէս կը յարձակի, ու անոնց փաթթուելով՝ այնպէս ուժով կը սեղ-

մէ, որ անտոց ոսկրները կը ջախջախէ և կը փշրէ, և մարմինը խմորի սէս կը ճզմէ, ետքը դիտուն կողմէն սկսելով կը կլլէ:

Սակայն երբ ստաննած կենդանին իխտո մեծ է, և չկրնար ամբողջ փոքր սանկղ դայն, միայն կէսը կլլելով թուլացեալ և անշարժ կը մնայ մինչև որ կուլ տուած մասը մարսէ, և այն ստե՛ն մնացեալ մասն ևս կը կլլէ:

Պօան հինգ կամ վեց օրուան մէջ հաղիւ կը մարսէ և այս չափ միջոցին իւր ոյժը կը կորսնցընէ, և թմբբութեան մը մէջ ընկղմած կը մեայ: Անոր մարսելու ժամանակին մէջ միայն կրուհան դայն բռնել:

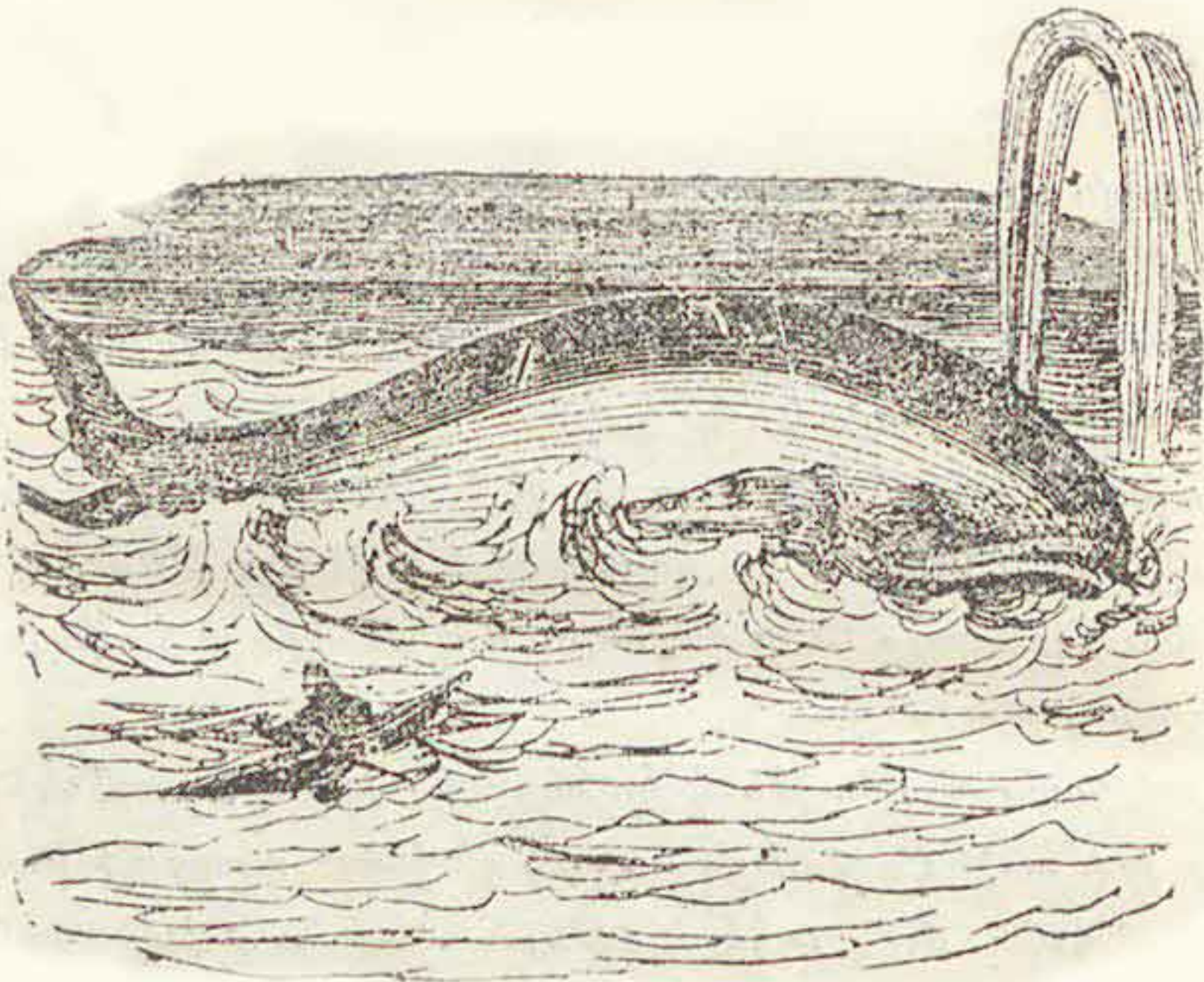
Երբ Պօան անօթութենէ կը նեղուի, իւր որսը ամենևին չուկրնար իւր ստջևէն փախչել. վասն զի լախտ աքաղութեամբ կը ստրայ, շուրին մէջ ալ կրժութեան ժամանակ իսկ յաջողութեամբ կը լողայ, և մինչև բարձրաբերձ ծառերուն պողածները վաթթութելով կ'ելլէ:

Շատ անգամ մէկ ծառէն միւսին և կամ իւր որսին վրայ յարձակելու համար պոչը ծառին ուսին վաթթելով կը կախուի, ու օրօրաւելով յանկարծ նետի սէս կը նետուի:

Ի Ա Ս Ժ Ա .

Կէր կամ Պալէնա :

Այտ ձուկը աշխարհիս ամենէն մեծ և հսկայ կենդանին է, որ միայն ամիկիանտաներուն մէջ կը գտնուի և մինչև հարիւր յիսուն կանգուն երկայնութիւն ունի: Պլուխը մարմնոյն գրեթէ մէկ քսոս որդն է, գմբէթին մէջ տեղը երկու ծակեր ունի, ուրկից մեծ զօրութեամբ դուրս կը ցատկեցընէ բերանէն ներս տուած ջուրը, և իւր շնչատութեան հարկաւ որ եղած օդը կ'ատնու:

Բերանը ա՛յնչափ ընդարձակ է որ միայն երեսուն և վեց կան-
դուն երկայնութիւն ունեցող փոքր կէտի մը բերանին մէջ եր-
կու մարդ կրցած են կանգնիլ առանց գձկուելու :

Իւր բոլոր ոյժը պոչին վրայ է , որուն մէկ հարուածը կրնայ
հաւակ մը օդը հանել , պոչը միանգամայն իւր ղեկն է , որով
աջ կամ ձախ կողմը կը շարժի :

Աէտը օդ առնելու համար շատ անգամ ջուրին մակերևոյթը
կ'ելլէ . իւր կերակուրն է մանր ձուկեր , որոնք ա՛յնչափ անհա-
մար բաղմութեամբ կը դանուին իւր բնակած ծովերուն մէջ ,
որ կէտը ջուր առնելու համար բերանը բացած ատենը՝ հա-
զարաւոր ձուկեր ներս կը քաշէ :

Սովորաբար մէկ ձագ կը ծնի , որ ութ կամ տասը կան-
դուն երկայնութիւն կ'ունենայ :

Այս ահագին ձուկը որսալու համար մարդիկ շատ կերպեր
հնարած են , որոնց մէկը այս է . մեծ հաւով կէտը դանուած
ծովերը կերթան , հաւակներով անոր բոլորակը կը շրջապա-

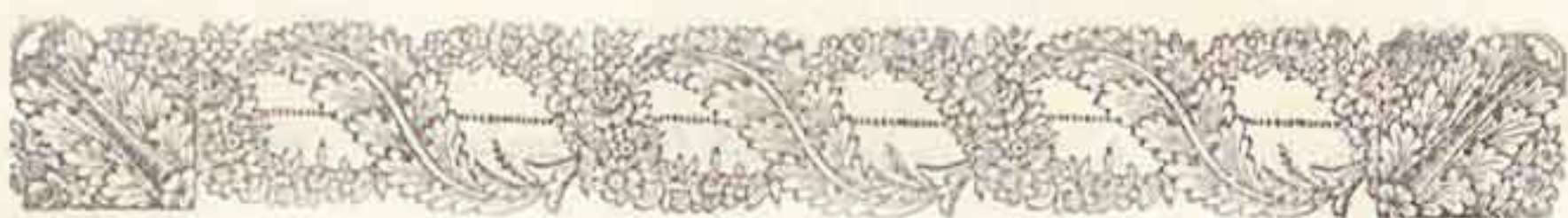
տե՛ն , և երբ կէտը ջուրին մակերևոյթը կ'երլէ օդ առնելու՝ առնոր ամենէ՛ն մօտ դանուող նաւակին որսորդները խիստ երկար չուանի ծայրը կտարուած սրածայր նետ մը անոր փորին կամ կոնակին վրայ կը նետեն :

Աէտը վիրաւորեալ ջուրին տակը կ'իջնէ և աներևոյթ կ'ըլլայ , բայց ա՛յնպիսի արագութեամբ որ շատ անգամ նաւակը կ'ընկղմէ , և կամ չուանին քսուած տեղը շփմամբ կրակ կ'առնու՝ եթէ անոր վրայ շարունակ ջուր չթափեն :

Աէտը երբ օդ և ոյժ առնելու համար դարձեալ վեր կ'երլէ , միւս նաւակներէն նոյնպէս կը խոցեն զայն՝ մինչև որ կ'սպաննեն , այն ատեն ցամաքը կը քաշեն , կը յօշեն , և անոր ճարտար կը զանն :

Մեծ կէտ մը հարիւր քսան հազար երկնուկի կը կշռէ , իսկ անորմէ քաղուած ճարսը՝ վաթսուն հազար երկնուկի : Այս ձուկը դարերով կ'ասըի , բայց սակաւաթիւ է , այնպէս կը կարծուի որ հետզհետէ մարդոցմէ բռնուելով՝ բոլորովին պիտի տառախի :

ՄԱՍՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

ԳԱՍ ԱՌԱՋԻՆ

ՏԵՆԳԷՐԻ :

Տիեզերք կը կոչուի այն անհուն տարածութիւնը, որումէջ կը թաւալին և կը շրջին աշխարհս, արեգակը, լուսինը, աստղերը և բոլոր երկնային մարմինները : Այս տիեզերքէն մէկ ամենափոքր մասն է մեր բնակած աշխարհը :

Մեր դիտին վրայ տարածուած կապոյտ մեծ կամարը Երկնի կամ Հասարակածն էրկնից կը կոչուի :

Պայծառ դեշեր մը երկնից երեսը անթիւ լուսաւոր կէտեր կը տեսնուին, այս լուսաւոր մարմինները ասոր կը ըստին :

Աստղերէն շատերը մեր աշխարհէն մեծ են, բայց իրենց անբառ հեռաւորութեանը համար մեզ լուսաւոր կէտեր կ'երևին :

Աստղերը երկու կարգ կը բաժնուին՝ Հասարակածն աստեղք և Շարժումն աստեղք կամ Մոլորակք :

Հասարակածն ասոր կը ըստին այն երկնային մարմինները, որոնք ինքնալոյս են, և միշտ իրարմէ նոյն հեռաւորութեամբ բաժնուած են : Ասոնք կ'երևի թէ մէկ մէկ արև են, և ուրիշ աշխարհներ կը լուսաւորեն :

Մոլորակ կը ըստին այն երկնային մարմինները, որոնք իրենցմէ

լայս շունին, այլ իբրնայ լոյսը արեւէն աւանելով մեզ լուսաւոր
մարմիններ կ'երևին: Մեր երկրին պէս՝ ասոնք ևս հաստատուն
տեղ մը չեն կենար, այլ արեւուն բոլորակը դառնալով դիր-
քերնին միշտ փոխոխելու վրայ են:

ԳԱՍ Բ.

ԱՅԼ 3

Արեւը հաստատուն աստղ մ'է, որ երկնային մարմիններուն
ամենամեծը կը կարծուի:

Արեւուն բոլորակը կը դառնան երկիրս, լուսինը և ուրիշ
շատ մոլորակներ, որոնք արեւէն կը լուսաւորին:

Արեւը իւր ճառագայթներովն աշխարհս կը լուսաւորէ, կը
տաքոյրնէ, երկրիս արդասաւորութիւն կաւ տայ և բոլոր արա-
րածոյ կենսք:

Եթէ արեւուն լոյսն ու տաքութիւնը չըլլար, ոչ շնչաւոր մը
կրնար ապրիլ և ոչ բոյս մը աճիլ:

Արեւը երկրէս մէկ միլիոն չորս հարիւր անգամ մեծ է, և
իննսուն ու հինգ միլիան միոն հեռու է:

Եթէ երկրէս թնդանօթի ուռմբ մը արձակէին, և քսան
ու հինգ տարի շարունակ նոյն արագութեամբ երթար, հալիւ
պիտի կրնար արեւուն հասնիլ:

Արեւուն ամենէ մօտ դանուող մոլորակն է Փայլածուն, որ
ութսուն և ութ օրուան մէջ արեւուն բոլորակը կը դառնայ:

Արեւէն խիտ հեռու եղող մոլորակն է Սերանոս, որ ութ-
սուն և երեք տարուան մէջ իւր շրջանը կը կատարէ արեւուն
բոլորակը:

ԳԱՍ Գ .

Ի ստուգի :

Լուսինն ևս մեր երկիրը կը լուսաւորէ , բայց իւր լոյսը արեւէն առնելուն՝ արեւու լուսոյն պէս փայլուն և զօրաւոր չէ , և ամենեւին տարութիւն չունի :

Լուսինը երկրիս բոլորակը կը դառնայ քսան և եօթը օրուան , եօթը ժամուան ու քառասուն և երեք վայրկեանի մէջ , և երկրիս հետ միատեղ կը շարժի արեւուն բոլորակը :

Երբ լուսինը երկրիս բոլորակը դառնալու ատեն՝ արեւուն և մեր երկրին մէջ տեղը հասնի , ու չիժողու որ արեւուն լոյսը մեզը դայ , այն ատեն արեւը խաւարեցաւ կ'ըսենք , ժողովանակ ըսելու երկիրս խաւարեցաւ , քանզի մեր երկիրն է որ արեւուն լոյսէն կը զրկուի : Այս դէպքը կ'ըսուի Խաւարածն օրնաւ :

Իսկ եթէ երկիրս արեւուն և լուսնին ազդադիծ մէջ տեղը դայ և չիժողու որ արեւուն ճառագայթները զլուսինը լուսաւորեն , այն ատեն երկրիս շուքը լուսնի վրայ կը դարնէ , աւ Լաւածի փառաբո՞՞ն կը պատճառի :

Երկրիս շուքը լուսնին վրայ զարկած ատեն , պէտք է գիտել՝ որ այն շուքը կ'ըսը ձև մը ունի , որմէ յայտնի կ'երևի որ երկիրս դնդաձև է :

ԳԱՍ Դ .

Գիտաւոր աստիճանի և Մտղոսի :

Գիտաւոր աստղ կ'ըսուին այն մոլորակները , որոնք լուսաւոր պոչ մը ունին ետեւին ձգած , ատենք իրենց լոյսը արեւէն կ'առնուն , ու անոր բոլորակը կը դառնան :

Գիտաւորները երբ իրենց շրջանին մէջ երկրիս մօտենան՝ մեզ կ'երևին . ուսմիկ մարդիկ կարծեն թէ այս երևոյթը ձախորդութեան մը նշան է :

Արթանեակ կը կոչուին այն երկնային մարմինները , որոնք մոլորակներէն փոքր ըլլալով , ձգողութեամբ անոնց բոլորափքը կը դառնան :

Լուսինը մեր երկրին արբանեակն է :

Երևակ մոլորակը ութ արբանեակ կամ լուսին ունի , Աւրանոս՝ վեց արբանեակ , Լուսնթաղ՝ չորս արբանեակ , Պոսիդոն՝ երկու արբանեակ :

Շատ հաւանական է որ երկնային մարմիններուն մէջ բնակիչ ըլլայ . քանզի ի՞նչպէս կարելի է որ անքննելին Աստուած այնչափ անհամար և մեր երկրէն միլիոնաւոր անդամ մեծ դուռները անապատ թողու :

Անոնցմէ շատը մեր երկրին պէս արևուն բոլորափքը դառնալով , հարկաւ անոնք ևս տարւոյ չորս եղանակները , ցորեկ , դիշեր և ամեն օգերևոյթները ունենալու են :

ԴԱՍ Ե .

ՕՂ :

Օղը թափանցիկ մարմին մ'է , որ բոլոր երկրիս երեսը պատած է , և զոր շնչելով կենդանութիւն կ'առնունք .

Օղը ցուրտէն կը խտանայ , իսկ տաքէն կ'անդայտանայ . այս սրատճառաւ շարժում կը ըլլայ , ուսկից կը ծաղի հողմը . վասն զի օղը խտացած ատեն՝ քովի օղը անոր սարսապ թողուցած տեղը կը վաղէ , և կամ անդայտացած ատենը կ'ուռի և քովի օղը կը հսէ :

Թէ որ ձմեռ ատեն տաք սենեակի մը դուռը բանանք , և վառուած ճրագ մը դրան վերի կողմը դնենք , և ուրիշ մը անոր վարի կողմը , կը տեսնենք որ վերի ճրագին բոցը դէպ ՚ի դուրս ,

և վարի ճրագինը դէպ 'ի ներս կը ծռուի. քանզի սենեկին մէջ ջի օդը տարէն անդայտանալով՝ վերի կողմէն դուրս կելնէ. իսկ դրսի ցուրտ օդը սրարայ տեղ դանելով ներս կը մանէ :

Օդին բարձրութիւնը քառասուն և հինգ մղոն է. խիստ բարձրը լերանց վրայ դժուարաւ շունչ կ'առնուի, քանզի այն տեղը օդը խիստ բարակցած է :

Օդը ծանրութեամբ ամեն մարմնոյ վրայ կը ճնշէ. եթէ երկու մետաղեայ կիսագնտեր քովէ քով բերելով մէջի օդը սրարակնք, դրսի օդը ա՛յն աստիճան ծանրութեամբ կը ճնշէ անոնց վրայ, որ երեսուն ձի հաղիւ կրնան զանոնք իրարմէ բաժնել :

Պէտք է որ մեր շնչած օդը մաքուր ըլլայ, ապականեալ օդը մարդու առողջութեան փնասակար է : Մեր պատկած խուցին կամ նստած սենեկին պատահանները ամեն օր բանալու է որ ներսի օդը նորոգուի :

Պէտք է զգուշանալ ու չպառկիլ նաև ծաղկանց, նոր սրատերու, և ներկի հոտ եղած սենեկի մէջ :

ԴԱՍ Զ.

Երկր :

Երկրիս ձևը կլոր է, և ասոր մեծ ապացոյց կրնայ ըլլալ լուսնի խաւարման ժամանակ՝ երկրիս լուսնի վրայ ձգած շուքը : Եթէ երկիրս ուրիշ ձև մը ունենար, այսինքն՝ եթէ տափարակ կամ եռանկիւնի ըլլար, իւր շուքն ևս նոյնը պիտի ըլլար :

Երկրիս կլոր ձև ունենալուն ուրիշ ապացոյց մ'է խիստ հեռուէն տեսնուած աւարկային երևոյթը. քանզի ընդարձակ ծովու մէջ նաև մը հեռուէն երևցած ստեներ՝ նախ անոր կայմերը կը տեսնուին, և ստորին մասը ծովուն մէջ ընկղմած կ'երևի :

Եթէ ծովը հարթ ըլլար, նախ նաւուն ստորին մասը պէտք էր երեկը, որ կայմերէն աւելի հաստ է :

Երկրիս երեսը պատած է ջուր և ցամաք, բայց մեծադոյն մասը ջուր ըլլալով, հաղիւ երեք մասին մէկ մասը ցամաք երկիր է :

Յամաք երկրի վրայ կան լեռներ, դաշտեր, անասուններ, ձուրեր, այրեր և անասրատներ :

Երկրիս տակէն կ'երլին տեսակ տեսակ մետաղներ, ինչպէս են՝ ոսկի, արծաթ, երկաթ, պղինձ և այլն :

Երկրիս տակը մակերևոյթին պէս պարզ չէ, ո՛րչափ խորը երթանք՝ այնչափ ջերմութիւնը կ'աւելնայ, իւրաքանչիւր երեսուն մեթր խորութեան մէջ՝ ջերմութիւնը մէկ աստիճան աւելի է երկրիս մակերևութի ջերմութեանէն. երեք հազար մեթր խորութեան մէջ՝ հարիւր աստիճան, այսինքն՝ ջուրի եռալու աստիճանը, քան հազար մեթր խորութեան մէջ՝ վեց հարիւր վաթսուս և վեց աստիճան ջերմութիւն սիախ ըլլայ, ուր ամէն բան հալած և կրակ դարձած կը կարծուի :

Աշխարհս զլիսաւոր չորս կողմ՝ ունի. արևելք, արևմուտք, հիւսիս և հարաւ :

Արևը ծագած կողմը՝ արևելք կ'ըսուի :

Արևը մտած կողմը արևմուտք :

Երեսս արևուն ծագած կողմը դարձուցած ատենս՝ ձախ կողմս հիւսիս է, և աջ կողմս հարաւ :

Երկիրս զլիսաւոր հինգ մասի կը բաժնուի. Եւրոպա, Ասիա, Ափրիկէ, Ամերիկա և Ավստրալիա :

ԴԱՍ Է.

Աճօղ :

Արակին կամ արևուն տարութենէն ջուրը շողիանալով վեր կելլէ և օդին մէջ կը ցրուի :

Այս գոլորշին շատնալով կը թանձրանայ , օդին մէջ կ'ատանդի և կ'ըսուի Աճօղ :

Ամպը երկրէս տասն և ութը հազար ոտքէն աւելի չ'կրնար բարձրանալ : Խիտա բարձր լեռներու գագաթները ամպերէն աւելի բարձր են . վասն զի այն տեղ այնչափ ցուրտ կրնէ , որ ամպերը վեր չեն կրնար ելլել , և երբ այն լեռանց վրայ դանուկ մարդ , ամպերը իրմէ վար կ'երևին : Ամպերուն մէջէն անոյնելու աստե՛ն՝ մտախառնի մէջէ անոյնելու պես կ'ըլլայ :

ԴԱՍ Ը.

Յօղ, Եղէածն, Անջրե, Չի՛ծ և Աարկաօօ :

Յօղ կ'ըսուի առտուները դաշտերու վրայ իջած թացութիւնը , որ երկրէս վեր ելած գոլորշիներուն գիշերուան գովութենէն խլտանալով վար իջնայն է :

Երբ ցօղը ցուրտէն սառի Եղէածն կ'ըսուի :

Անջրը ջուրէն վեր ելած գոլորշին է , որ ցուրտէն միանալով կը ծանրանան և կաթիլ կաթիլ վար կը թափին :

Երբ անձրևի կաթիլները յանկարծական պաղութեամբ օդին մէջ կը սառին , ու վեցանկիւնի կամ գանաղան կերտելով վար կ'ինան՝ Չի՛ծ կ'ըսուին :

Աարկաօօը սառած անձրև է , որ ինչպէս ատենը ելեկտրակա նութեամբ մէկ կողմէն միւս կողմը նետուելով կը խոշորնայ և ուժով վար կը թափի :

Կարկուտը սովորաբար ոլուի չափ կ'ըլլայ, բայց կաղինի և ընկուղի չափ կարկուտ իջած է :

ԳԱՍ Թ.

Արեւի Բնակիչները :

Աշխարհիս ամէն կողմը բնակող մարդոց թելը հազար միլիոնէն քիչ մը աւելի է :

Ասոնք թէ' գոյնով, թէ' հասակաւ, թէ' շեղումով և թէ' բնաւորութեամբ իրարմէ կը տարբերին, և հինդ գլխաւոր ցեղերու կը բաժնուին, որոնք են.

Ա. Ճերմակ կամ Կովկասային.

Բ. Պղնձագոյն կամ Մողոլ.

Գ. Սեւ կամ Եթովպական.

Դ. Շառագոյն կամ Ամերիկացի.

Ե. Թուխ կամ Մալայեան :

Կովկասային ցեղը, որ ամենէն քաղաքակրթեալն է, Հնդկաստանի սահմանէն կ'ըսկսի և կը տարածուի մինչև Եւրոպա. այս ցեղէն են Հայերը, Պարսիկները, բոլոր Եւրոպացիք, և ասոնցմէ Ամերիկա դացած գաղթականները, որք սպիտակագոյն են :

Մողոլի ցեղէն են Չինացիք, Ճարոնք, Թաթարք, և այլն, որոց դէմքը տափակ է, մօրուքը ցանցաւ և գոյնը սրճի :

Եթովպական ցեղը կը սլարունակէ Ափրիկէի բնիկները, որոց քիթը տափակ է, շրթունքը լայն, մազերը դուռղ և գոյնը սև :

Ամերիկացի ցեղը Ամերիկայի բնիկները կը սլարունակէ, որոնք թէև շառագոյն կը կոչուին, սակայն իրենց շատ ցեղերը սև, թուխ և պղնձագոյն են, հասակնին նուրբ է, և աչքերոնին ներս մտած :

Մալայեան ցեղը կը գտնուի Ավստրալիայի կղզիներուն մէջ, գոյներնին է թուխ և սև :

Աշխարհիս գրեթէ ամեն կողմի մարդոց սովորական բարձրութիւնն է երկուք ու կէս կանգունէն քիչ մը աւելի . բայց շատ ցուրտ երկիրներու մէջ, ինչպէս է Ղարմախ, ուր գրեթէ միշտ ձմեռ է, մարդիկ հազիւ երկու կանգուն բարձրութիւն ունին :

Սակայն աշխարհիս ամեն կողմը կարգէ դուրս հասակաւ մարդիկ կը գտնուին . կան այնպիսի մարդիկ, որոնք երեք ու կէս կանգունէն աւելի բարձրութիւն ունին և հսկայ կը կոչուին . ասոնց հակառակ՝ մէկ ու կէս կանգուն կամ աւելի կարճ մարդիկ իսկ կը գտնուին, որոնք թզուկ կ'ըսուին :

ԴԱՍ Ժ .

Բոլոր աշխարհի մէջ ութ հարիւր վաթսուն լեզուներ կան, բայց այս լեզուներէն զանազան ճիւղեր ելած են, որոնք մինչև հինգ հազար կը համրուին :

Աշխարհիս մէջ գլխաւորաբար չորս կրօնք կայ, այսինքն՝ քրիստոնէութիւն, մահմետականութիւն, հրէութիւն և կոապաշտութիւն :

Աշխարհիս բնակչաց կէսէն աւելին դեռ կոապաշտ են, երեք հարիւր միլիոնը քրիստոնեայ և հարիւր միլիոնի չափ մահմետական և հրէայ :

Քրիստոնեաներն ալ այսպէս կը բաժնուին . հարիւր քառասուն միլիոն Պատական, հարիւր միլիոն Բողոքական, յիսուն միլիոն Յունադաւան, հինգ միլիոն Ղուսաւորչական, ևն :

Աշխարհիս մէջ շատ ժողովուրդներ կան, որոնք իրենց կենաց սրահպանութեանը համար ամենեւին նախաստորաստութիւն մը չեն ըներ, ո՛չ կրօնք կը ճանչնան և ոչ ազգութիւն, այլ քարայրներու, ճեղքուած ժայռերու և կամ քարերով ու ծառերու ուտերով շինուած խրճիթներու մէջ կը բնակին, և երբ անօթութիւնը զիրենք ստիպէ, այն ատեն կերակուր փնտռելու կ'ել-

լին : Այս ժողովուրդները վայրենի կ'ըստին , և կը գանուին Ասիոյ հիւսիսային կողմերը : Ավկիանիայի մէջ , Ափրիկէի հարաւային կողմերը և Ամերիկայի քանի մը մասերուն մէջ :

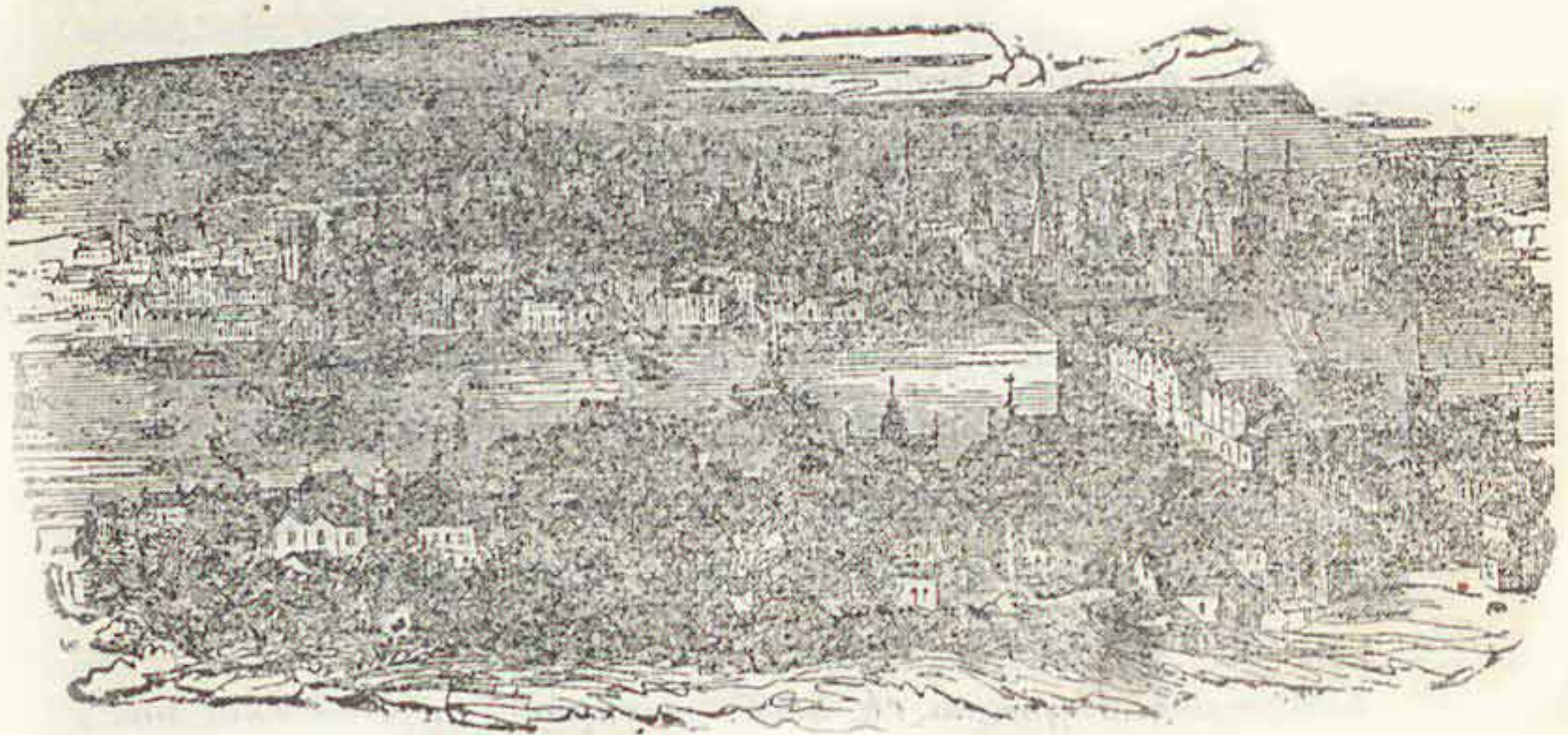
Բայց այն ժողովուրդները , որոնք քաղաքներու և դիւղերու մէջ միաբանութեամբ կը բնակին , օրէնքով կը կառավարուին , երկրացործութեան և աղու և ստից կը սրբապալին , քաղաքակրթեացիս կոչուին :

ԴԱՍ ԺԱ .

ԵՒՐՈՊԱ

Երկիրս հինգ մասի կը բաժնուի ըսինք . Եւրոպա , Ասիա , Ափրիկէ , Ամերիկա և Ավկիանիա : Ասանց իւրաքանչիւրին մէջ ալ զանազան տէրութիւններ և ազգեր կը գանուին :

Եւրոպան , որ միւս մասերուն ամենէն փոքրը , բայց ամենէն ծաղիկալի ու բազմամարդն է , սասն և մեց զխառնը մասերու կամ տէրութիւններու կը բաժնուի :

ԼՈՆՏՈՆ

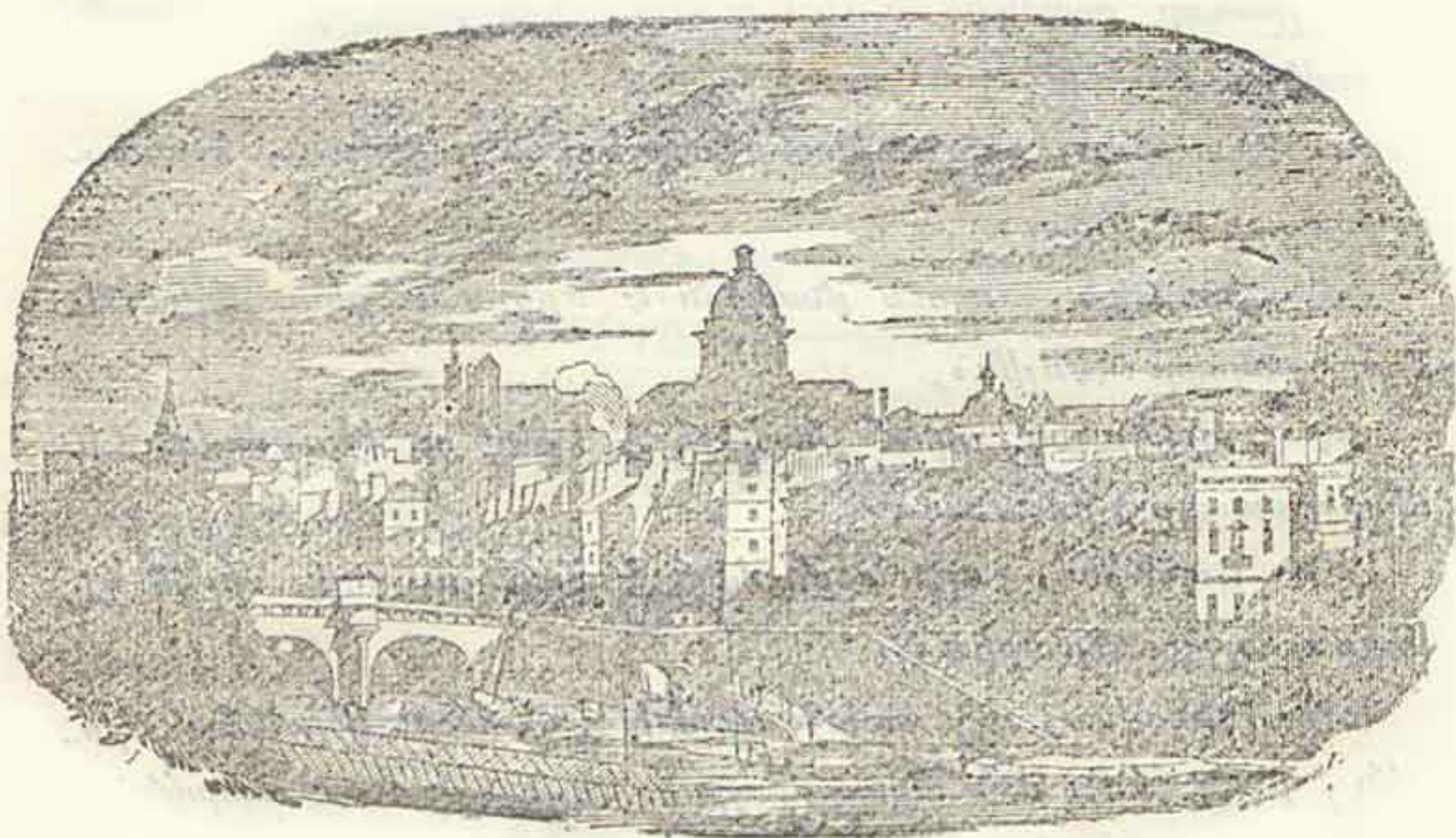
Ա . Բրիտանիա կամ Անգլիական միապետութիւն , որ ըսան

ու. Եօթմ միլիոն բնակիչ ունի. մայրաքաղաքն է Լոնստոն, որ վաճառակաճու թեւան մասին աշխարհիս ամենէն երևելի քաղաքն է, և դրեթի երկուք ու կէս միլիոն բնակիչ ունի: Երևելի քաղաքներն են Մէնչլաթըրը, Լիւիբուլ, Քիլմինկէմ, Կոխսնուր և Տրալին:

Ը. Տանիմարդս, որուն բնակիչն է երկուք ու կէս միլիոն և մայրաքաղաքը՝ Բոքէնհակ:

Գ. Էուէս ու Կորվեկիա. բնակիչս չորս միլիոն և մայրաքաղաքը՝ Սթուդոլմ:

Դ. Ռուսաստան, որուն բնակիչն է վաթսուե միլիոն, մայրաքաղաքը՝ Քեթրպուրի և գլխաւոր քաղաքները՝ Մոսկուա և Օւստրա:

ԲԱՐՒՁ

Ե. Գաղղիա, որ երեսուն ու մեց միլիոնի մօտ բնակիչ ունի. մայրաքաղաքն է Բարիլ, որ աշխարհիս երևելի քաղաքներէն մէկն է և մէկ ու կէս միլիոնէն աւելի բնակիչ կը պարունակէ:

Այս քաղաքիս մէջ մեռաւ Հայոց զերջին թագաւորը Լեւոն Զ :
Գաղղղոյ երեւելի քաղաքներն են Լիոն , Մարտիլիա , Պորտո ,
Սթրաղպուրի :

Ձ . Պէլճիա , որուն բնակիչն է չորս ու կէս միլիոն և մայրաքաղաքը՝ Պրիւսէլ :

Է . Հոլանտա , որուն բնակիչն է երեք միլիոն և մայրաքաղաքաւ Լա-Հէ :

Ը . Չուիցերի , որ քսան ու երկու նահանգի բաժնուած է , և երեք միլիոնի մօտ բնակիչ ունի . զլիսաւոր քաղաքներն են Պալ , Պեռնա , Ճինսերա և Յուրիս :

Թ . Գերմանիա , որ երեսուն և ութը դաշնակից տէրութիւններու կը բաժնուի , և քսաասուն ու հինգ միլիոն բնակիչ ունի . զլիսաւոր քաղաքներն են Միւնիխ , Կուրինպէրկ , Տրէզարն , Աննուլէր , Սթիւթկարտ :

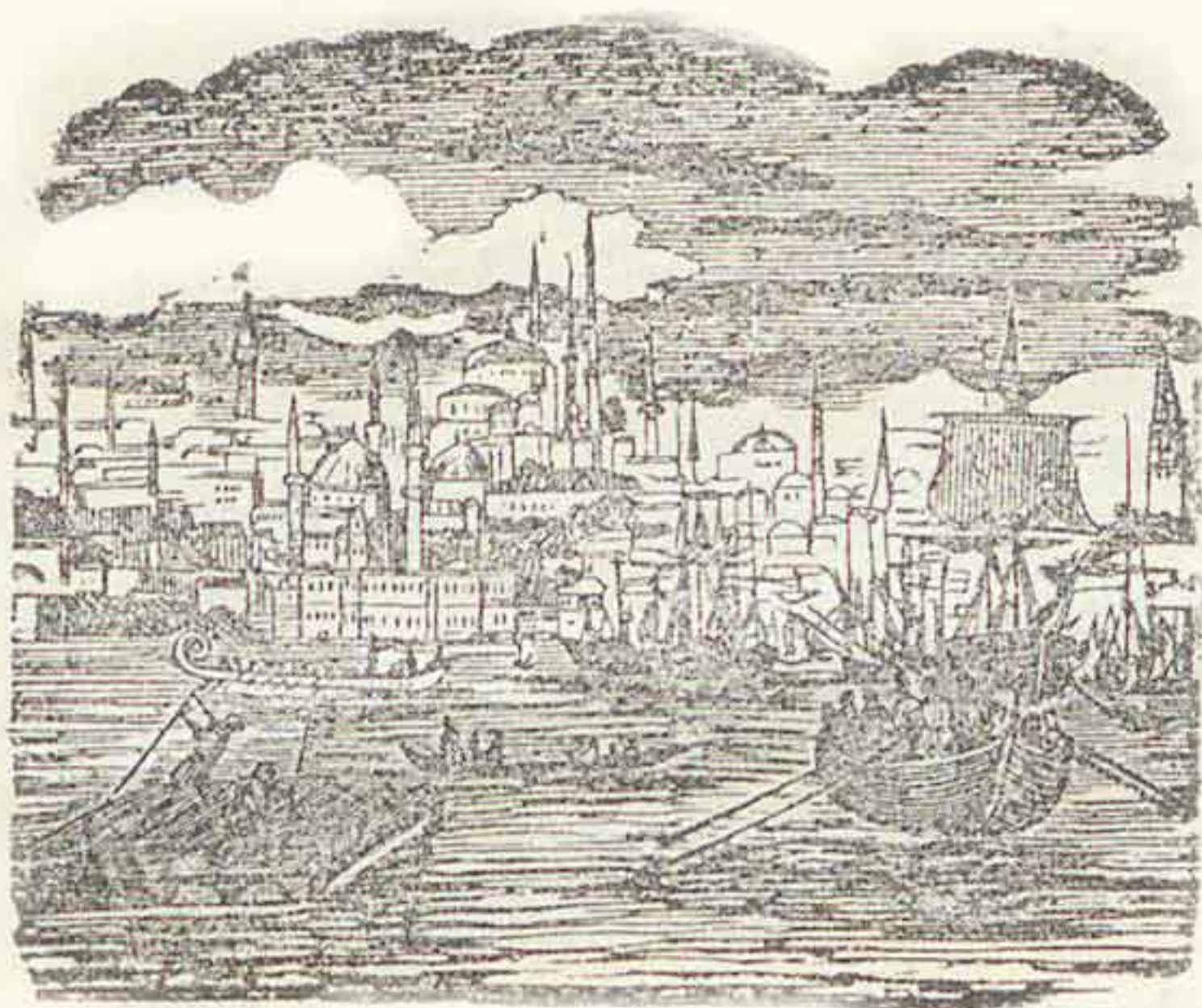
Ժ . Աւստրիա , որուն բնակիչն է երեսուն միլիոն , եւ մայրաքաղաքը՝ Վեննա :

ԺԱ . Բրաւսիա , որուն բնակիչն է երեսուն երկու միլիոն և մայրաքաղաքը՝ Պէռլին :

ԺԲ . Բորթուկալ , որուն բնակիչն է երեք ու կէս միլիոն և մայրաքաղաքը Լիսպոնա :

ԺԳ . Սպանիա , որուն բնակիչն է տասն ու չորս միլիոն և մայրաքաղաքը Մատրիա :

ԺԴ . Իտալիա , ուր առաջ տասնի չափ տէրութիւններ կային , բայց հիմա մեծ մասը միացած են և զլիսաւոր քաղաքներն են Թուրին , Միլան , Հռոմ , Նաբոլի : Բոլոր Իտալոյ բնակիչն է քսան ու մէկ միլիոն :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

ԺԵ. Եւրոպայի Տաճկաստան , որուն բնակիչն է տասն և չինոյ
ու կէս միլիոն և մայրաքաղաքը Կոստանդնուպօլիս , որ մէկ միլի-
ոնէն աւելի բնակիչ տնի :

ԺԶ. Յունաստան , որուն բնակիչն է ինը հարիւր հազար և
մայրաքաղաքը Աթէնք :

ԳԸՍ ԺԲ.

ԱՍԻԱ

Ասիան տասն և մէկ գլխաւոր մասերու կը բաժնուի :

Ա. Ասիոյ Ռուսաստան , բնակիչը չինոյ միլիոն , գլխաւոր քա-
ղաքները Թուպուք և Տիբիս կամ Թիֆլիզ , որուն մօտ է Սուրբ
Էջմիածին :

Բ. Ասիոյ Տաճկաստան , բնակիչը տասն ու մեց միլիոն , գլը-

խառք քաղաքները Ջմրունիա, Պուրսա, Գամասկա, Պաղատա և Երուսաղէմ :

Գ. Հայաստան . բնակիչը գրեթէ հինգ միլիոն , գլխաւոր քաղաքները Կարին կամ Երզրում , Տիգրանակերտ և Վան :

Գ. Արարիա . բնակիչը տասն ու երկու միլիոն , գլխաւոր քաղաքը Մէքքէ :

Ե. Պարսկաստան . բնակիչը ինը միլիոն , մայրաքաղաքը Գեհրան և գլխաւոր քաղաքները Սասանան և Շիրազ :

Զ. Աֆղանիստան . մայրաքաղաքը Գապուլ :

Է. Պէրսիաստան . գլխաւոր քաղաքը Քէլաթ :

Ը. Թուրքաստան . գլխաւոր քաղաքներն են Պուխարա և Սըմըրղանա :

Թ. Հնդկաստան . բնակիչը հարիւր յիսուն միլիոն , մայրաքաղաքը Կալկաթա :

Ժ. Չինաստան . բնակիչը երեք հարիւր վաթսուն երեք միլիոն , մայրաքաղաքը Քեքին , որ երկու միլիոն բնակիչ կը պարունակէ :

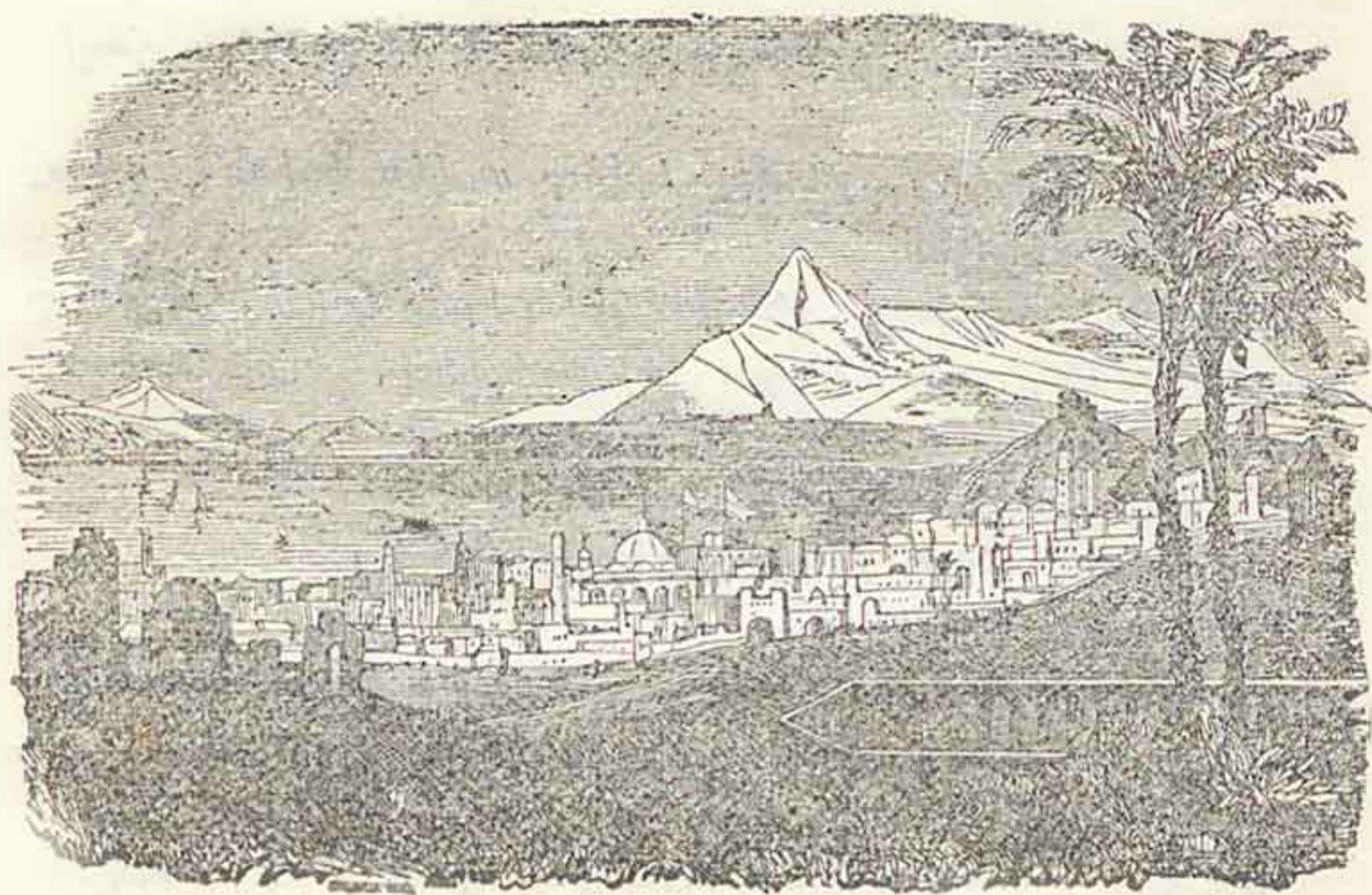
ԺԱ. Չարոն . բնակիչը քառասուն միլիոն , մայրաքաղաքը Կոստոք միլիոն մը բնակիչ ա՛նի :

ԴԱՍ ԺԳ .

ԱՓՐԻԿԷ

Աֆրիկէն տասն եւ ութը գլխաւոր մասերու կը բաժնուի : Եգիպտոս . բնակիչը չորս միլիոն , մայրաքաղաքը Գահիլէ կամ Մըրը , գլխաւոր քաղաքը Աղեքսանդրիա :

ԹՈՒՆՈՒՉ

Պէրսիւրիտան , բնակիչը տանն եւ ալ թ միլիոն , գլխաւոր քաղաքները Թուրուզ , Մարոք , Շէղայիր :

Սահարա , որ բնագործակ անապատ մ'է եւ մէկ միլիոն բնակիչ ունի գրեթէ բոլորն ալ վայրենի :

Ափրիկէի միւս մասերուն անուններն են Սենեկամպիա , Հիւսիսային Առինէա , Նիկիտիա , Նուպիա , Նիթուպիա , Ատէլ , Այան , Հարաւային Առինէա , Օթէնթայուոյ երկիրը , Գլուխ Բարեյուսոյ , Գափրասան , Մոնումաթափա , Մոլանպիր , Չանկիւրար եւ անձանօթ երկիրը :

Ամերիկան տանն եւ հինգ գլխաւոր մասերու կը բաժնուի , վեցն հիւսիսային կողմն են :

Ա . Ամերիկայի Առաւստան , որուն հիւսիսային կողմը գրեթէ անձանօթ է , բնակիչը միայն յիսուն հազար , գլխաւոր քաղաքը Նոր Արլանկէլ :

Բ. Կրօնականաբան . գրեթէ սառնասրտու է եւ բնակիչը հաղիւտասր հաղար :

Գ. Նոր բրիտանիա . բնակիչը երկուք ու կէս միլիոն , գլխաւոր քաղաքը Քէպէք :

Միացեալ Նահանգք . բնակիչը քսան երեք միլիոն , գլխաւոր քաղաքներն են , Նիւ-Եօրք , Փիլատէլփիա , Նոր Օրլէան , Պոսթըն , Պալմփինո եւ Ուոշինգթըն :

Ե. Մեքսիկո . բնակիչը ութ միլիոն :

Զ. Կուսթեմալա . բնակիչը երկու միլիոն :

Էնր Հարաւայիններն են :

Գոլոմպիա , որ երեք հասարակապետութեանց բաժնուած է . բնակիչը չորս ու կէս միլիոն , գլխաւոր քաղաքները Սանթա-Ֆելտէ Պոկոթա , Քուիթօ Գարազա :

Կոլանա , որուն մէկ մասը Անդղիացւոց ձեռքն է , մէկ մասը Հոլանտացւոց եւ միւսը Գաղղիացւոց , բնակիչը երկու հարիւր քսան հաղար :

Պրաղիլ . բնակիչը հինգ միլիոն , մայրաքաղաքը Ռիօ-Ժանէյրօ :

Բէրու , բնակիչը մէկ ու կէս միլիոն , մայրաքաղաքը Լիմա :

Իսկ Պոլսկայի , Պարակուայի , Ռիօ ռէլա Բլաթայի , Քիլիի հասարակապետութեանց եւ Բաթանիայի երկիրներուն մէջ հինգ միլիոն բնակիչ կայ :

ՈՎԿԻԱՆԻԱ

Ովկիանիան երեք մեծ մասերու կը բաժնուի . բնակիչը քսան ու չորս միլիոն , շատը սեւ , վայրենի եւ պակասամիտ :

Ա. Մալէզիա , որուն գլխաւոր մասերն են Պորնէօ , Ճաւա եւ Սումատրա . Ճաւայի գլխաւոր քաղաքը Պաթախա :

Բ. Աւսթրալիա , որուն գլխաւոր կողմներն են Նոր Հոլանտա , Վանաթակն , Նոր Կուինէա :

Գ. Բոլոնէզիա , որուն մէջն են Նոր Զելանտա , Մարիանեան , Գաուլիանեան եւ Սէանտիլի կողմները :

ՎԵՐՁ

